

CEP ÜNİVERSİTESİ

Alevilik Bektaşilik

KUTLUAY ERDOĞAN

İletişim Yayınları

CEP ÜNİVERSİTESİ

Alevilik - Bektaşilik

KUTLUAY ERDOĞAN

İletişim Yayınları

İletişim Yayınları

CEP ÜNİVERSİTESİ

İletişim Yayıncılık A.Ş. adına sahibi: Murat Belge
Genel Yayın Yönetmeni: Fahri Aral
Yayın Yönetmeni: Erkan Kayılı
Yayın Danışmanı: Ahmet İnsel

Yayın Kurulu:
Fahri Aral, Murat Belge, Tanıl Bora, Murat Gültekingil,
Ahmet İnsel, Erkan Kayılı, Ümit Kıvanç
Tuğrul Paşaoğlu, Mete Tunçay

Görsel Tasarım: Ümit Kıvanç
Kapak İllüstrasyonu: Gürcan Özkan
Dizgi: Remzi Abbas
Sayfa Düzeni: Filiz Burhan
Baskı: Şefik Matbaası (iç) / Ayhan Matbaası (kapak)
İletişim Yayıncılık A.Ş. • Cep Üniversitesi 131 • ISBN 975-470-360-4
1. Basım: İletişim Yayınları, Ekim 1993
Ekim 1866 tarihli 80. baskısından çevrilmiştir.

© İletişim Yayıncılık A.Ş., 1993
Klodfarer Cad. İletişim Han No.7 34400
Cağaloğlu İstanbul. Tel. 516 22 60 - 61 - 62

Önsöz

Günümüzde bilgi bir yandan en önemli değer haline gelirken diğer yandan da artan bir hızla gelişiyor, çeşitleniyor. Ama katlanarak büyüyen bilgi üretiminden yararlanmak, özellikle gündelik yaşam kaygılarının baskısı altında, zorlaşıyor. Her şeye rağmen bilgiye ulaşma çabasını sürdürenler için de imkânlar pek fazla değil.

Ayrıca, özellikle Türkiye gibi ülkelerde bir konuda kendini geliştirmek ya da sırf merakını gidermek için herhangi bir konuyu öğrenmek isteyenlerin şansı çok az. Üniversitelerimiz, toplumumuzun yetişkin bölümüne katkıda bulunmak için gerekli imkânlardan yoksun.

Cep Üniversitesi kitapları işte bu olumsuz ortamda, evlerinde kendilerini yetiştirmek, otobüste, vapurda, trende harcanan zamandan kendileri için yararlanmak isteyenlere sunulmak üzere hazırlandı.

20. yüzyıl Fransız kültür hayatının en önemli ürünlerinden olan, bugün yaklaşık 3000 kitaplık dev bir dizi oluşturan "Que sais-je" (Ne Biliyorum) dizisini İletişim Yayınları Türkçe'ye kazandırıyor.

İletişim'in Cep Üniversitesi, bu büyük diziden seçilmiş , Türkiyeli okurlar için özellikle ilgi çekici olabilecek eserlerin yanısıra, Avrupa'nın başka yayınevlerinin benzer bir çerçevede yayımladığı kitapları da içeriyor.

Ayrıca Türkiye'nin siyaset, kültür, ekonomi hayatıyla ilgili konularda özel olarak bu dizi için yazılmış telif eserler "üniversite"nin "öğrenim programı"nı tamamlayacak.

Cep Üniversitesi'nin her kitabı alanının öndegelen bir uzmanı tarafından yazıldı. Kitaplar, hem konuya ilk kez eğilen kişilere hem de bilgisini derinleştirmek isteyenlere seslenebilecek bir kapsam ve derinlikte. Bilginin yeterli ve anlaşılır olması, temel kıstas. Cep Üniversitesi kitaplarını lise ve üniversite öğrencileri yardımcı ders kitabı olarak kullanabilecek; öğretmenler, öğretim üyeleri ve araştırmacılar bu kitaplardan kaynak olarak yararlanabilecek; gazeteciler yoğun iş temposu içinde çabuk bilgilenme ihtiyaçlarını Cep Üniversitesi'nden karşılayabilecek; çalıştığı meslek dalında bilgisini geliştirmek isteyen, evinde, kendi programlayabileceği bir mesleki eğitim imkânına kavuşacak; ayrıca, herhangi bir nedenle bir konuyu merak eden herkes, kolay okunur, kolay taşınır, ucuz bir kaynağı Cep Üniversitesi'nden temin edebilecek.

Cep Üniversitesi kitapları sık aralıklarla yayımlandıkça, benzersiz bir genel kültür kitaplığı oluşturacak. İnsan Hakları'ndan Genetik'e, Kanser'den Ortak Pazar'a, Alkolizm'den Kapitalizm'e, İstatistik'den Cinsellik'e kadar uzanan geniş bir bilgi alanında hem zahmetsiz hem verimli bir gezinti için ideal "mekân", Cep Üniversitesi.

İLETİŞİM YAYINLARI

İçindekiler

SUNUŞ 9

I. BÖLÜM 13

Eski Türklerde İnançlar 13

Hoca Ahmed Yesevi - Düşüncesi ve Bektaşiliğe Etkisi 18

II. BÖLÜM 24

Hacı Bektaş Veli ve Menşei 24

Bektaşiliğe Etki Eden Mezhep-Tarikat ve Diğer Cereyanlar 32

III. BÖLÜM 41

Bektaşilik ve Alevilik Nedir? 41

Bektaşi Sırrı ve Bazı Yayınlar 53

Alevi-Bektaşi İbadet ve Törenleri 57

BİBLİYOGRAFYA 146

Sütüyle şefkatiyle büyüten
Annem Hâmide Hanım'ı rahmetle anarak...

K. E.

SUNUŞ

12. ve 13. yüzyıl boyunca Anadolu'ya göçen Türk boyları, kendilerini bir inanç mozayiği içinde buldular. Buna kendilerinden de çok şeyler kattılar. Asya ve Anadolu insanları yepyeni bir kültür birikimi ile canlılığını sürdürdü.

Asya'da Yer, Gök ve diğer tabiat tanrılarına tapınan Türkler'de Animizmin etkisi ile "Ocaklar Kültü" gelişmişti. Tüten ocakların koruyucu ruhuna inançla yakılan ocakların hiç sönmemesi esastı. Horasan Erenleri, Erleri, Tahta Kılıçlı Dervişler diye bildiğimiz; Hıdır Abdal, Dede Kargın, Pir Sultan Abdal, Abdal Musa, Garip Musa, Hubyar, Auşanlı (Ağuiçenli), Baba Resul gibi ocaklar kutsal sayılıyordu. Dertlere deva arayan insanlar da bu ocakları ziyaret ederlerdi.

Ayrıca Türkler, Müslümanlık içinde kendi törelerinin de etkisi ile özgün bir "Vahdet-i Vücut" düşüncesi geliştirdiler. Türk'ün ortaklaşa vicdanında bu tasavvuf akımı Anadolu'da kökleşti. Tasavvuf akımının amacı "nefsi öldürmek, ilahi aşka sevgi ile ulaşmak"tı. Bunun yolu ise ibadet, Allah'a yalvarmak ve niyaz etmekti. Böylece "Vahdet şarabını Hak'dan içerek Enel Hak sırrına" erişmekti. Hoca Ahmet Yesevi'nin öncülük ettiği bu akım, Anadolu'ya yayılırken Horasan'dan getirilen törelerde Müslümanlık yapısı içerisinde yaşatıldı ve Bektaşiliğin ilmihâlini oluşturdu.

Bize göre, Anadolu'ya özgü Aleviliği ve Bektaşiliği araştırmak, yukarıdaki kısa açıklamadan da anlaşılacağı üzere, ulusal yapımızı tanımak bakımından önemlidir. Bu çalışmamız da temelde bu ilkeye dayanmaktadır.

Alevi ve Bektaşiler değişik nitelendirmelere rağmen, ge-

nelde birlik ve insanlık düşüncesini arayagelmişlerdir. Alevi şairi Melûli şöyle diyor:

Bırak ikiliği karış birlere
Marifet yolu ile eriş erlere
Sakın yoldaş olma cahil körlere
Çıkarır yoldan şaşırtır seni.

Alevi-Bektaşiler, insana değer verirler ve insanı bilgi ile bezemek isterler. Bektaşi düşüncesi akla, eleştirel kafa yapısına önem vererek insana onur kazandırma yolunu seçmiştir. Her şeyi insanda arar ve ona hizmetle Allah'a yakınlığını duyar. İnsana karşı sevgi ile Allah'ın o sevgide belirdiğine inanır. Bektaşiler insanı bir biyolojik varlık şeklinde de görmezler. Bütün canlılar içinde Allah'ın yarattığı en kıymetli varlık olarak görürler. Pir Sultan Abdal, "Çok keramet var insanda" derken bu bakışla insanı vurgulamaktadır. Bu yaklaşımların etkileri Anadolu halkında kolayca görülebilir. Bizim toplumumuz, öteki müslüman topluluklardan farklı oluşunu bir ölçüde bu etkiye borçludur. Örneğin, kadının müslüman ülkelerdeki konumu, çok eski inançların (örneğin Zerdüşlüğün) etkisinde farklı iken Anadolu Türkleri, eski dinleri Şamanizmin bıraktığı geleneklerle, kadına "Kutsal" bir gözle bakmayı sürdürmüşlerdir.

Atatürk'ün "Kadın devrimi" bu farklı geçmişin üzerine eklendi. Toplumların geçmişlerinin bugüne yansımasını tam olarak önlemenin olanağı var mıdır?

Niçin İran ve Arap toplumlarında dine saygının temelinde "Allah Korkusu" varken; Anadolu insanının din anlayışında hep "Allah Sevgisi" öne çıkmıştır?

Niçin Anadolu'nun bağrından çıkmış olan tarikatlar (Bektaşilik, Mevlevilik, Bayramilik vb.) çok daha insancıl, çok daha hoşgörülüdür?

Niçin Anadolu'nun Alevileri ile İran'ın, Irak'ın Şiî'leri arasında çok büyük farklar vardır?

Niçin Atatürk'ten 70 yıl sonra bile Ortadoğu'nun Müslüman ülkeleri lâikliğe hâlâ cesaret edemiyorlar?

Bu sorulara cevap ararken batıdaki hümanizma hareketinin etkileri de unutulmamalıdır. Öte yandan bir Gana atasözü "Yalnız insandır önemli olan, altına sesleniyorum ses vermiyor, kumaşa sesleniyorum karşılık alamıyorum, yalnız insandır ses veren" diyor. Bir Romen atasözü ise; "İnsan umudunu insana bağlar" anlamındadır. Hintliler ise; "Dünyada insandan daha büyük gerçek yoktur" inancını savunurlar.

Diğer taraftan insanlığı parçalamak bölmek siyaseti, eski Çin'de, Roma'da daha sonra sömürgeci emperyalist devletlerde hep süregelmiştir. Türk devletleri üzerinde Rusların bu siyaseti güderek Şiî ve Sünnî ayrımını körükledikleri, böylece bu yöreleri parçalayarak yüzyıllar boyu yönettikleri biliniyor. Azerbaycan'ın Şiî ve Sünnî Türkleri arasında bu ayırıcılığa karşı söylenegelen deyişlerden aşağıdaki buna kanıttır.

"Uyan ey millet-i Ali
Bu ne cehl ne cehalet
Biri Sünnî biri Şiî
Deyuben kıldı adavet
Bu ne gayret bu ne himmet?
Elden gitti kamu millet
İki Peygamberimiz mi,
İki Kuranımız mı var?
Harici düşman olanlar
Araya soktu adavet
Bu ne gayret bu ne himmet?
Elden gitti kamu millet?"

Fahrettin Erdoğan, Türk Ellerinde Hatıraların, say. 45)

Tarih boyunca ayrılıkçı güçler, insanlığı çıkarları uğruna böldüler, parçaladılar. Baskı altına aldılar. Değişik bahanelerle kıyımlar düzenlediler. Alevi-Bektaşiler de bu kurtarıcı "Hz. Muhammed'in torunlarından Onikinci İmam Mehdi" der. Bu nedenle kurtarıcı olarak ortaya atılan her kahramana Mehdi gözü ile bakılmıştır.

20. yüzyılda artık, "Mehdi" (Kurtarıcı) ler beklemek yerine, hakların ve özgürlüklerin verilmesi, aklın kaynağına bilimin rehberlik etmesi gerekiyor. Bu noktada laiklik önem kazanıyor. Laik düşüncenin gelişmesi ile kimseyi inancından dolayı aşağılamaz, ırk, dil, din ve mezhep ayrılığı yapmaz. Bu ortam oluştuğu zaman "Mehdi" beklentisine de gereksinim duyulmaz.

Türkiye'de laikliğin gündeme gelmesi ve çağdaşlaşma sürecinde bu siyasete hizmeti görev bilen bir kısım basın organlarının izledikleri samimi ve yapıcı yola karşılık, kimi yayın organları da konuyu istismar etmişlerdir. Yalan yanlış, düzmece ve kasıtlı, sözde tekke mensuplarından, şeyhlerden alındığı iddia edilen asılsız birtakım bilgiler "Bektaşi Sırrı", "Tarihe Karışan Bektaşiliğin Bütün Esrarı", "Bir Bektaşi Babasının Hatıratı ve İtirafları", "Bektaşiler Arasında Bir Genç Kızın Hatıratı ve İtirafları", "Aleviye Nasihat" vb. adları altında yayınlanmış ve hâlen de yayınlanmaktadır.

Bu tutumun, günümüze kadar uzayan etkileri ve izleri sözkonusudur. "Mum Söndü" vb. gibi saçma ve asılsız olayların, olmuş gibi sanılmasında bu tür yayınların payı vardır.

Amacımız, toplumumuzda kanayan bir yara olan "Alevi-Sünnî" ayrılığının ortadan kaldırılmasına bir nebze hizmet etmek; inancından dolayı kimsenin kimseyi incitmeyeceği, baskı altına almayacağı, herkesin insanlık noktasında birleşeceği bir ortamın oluşmasına katkıda bulunmaktır. Bu ilke gereği, Alevilik ve Bektaşilik, yansız bir yaklaşımla özetlenmeye çalışılmıştır.

23 Şubat 1993 Kutluay Erdoğan

I. BÖLÜM

I. Eski Türklerde İnançlar

Müslümanlıktan önce, Asya'nın muhtelif bölgelerinde yaşayan Türk boyları arasında "Gök Natural ve Yer Natural" inançların tapınma biçimleri mevcuttu. Din adamları "baksi, kam, şaman"lar dinsel töreleri yönetmekteydiler. Asya bozkırlarında konar göçer bir hayat tarzı sürdüren Türkler için, gök, dağlar, ovalar, ırmaklar, ağaçlar kutsaldı. Çin ve Hint kültürleri ile ilişkiler, Budizm'in ve Maiheizm'in etkilerini boylar arasına soktu. İnanç düşüncesi ve kavramları çok yönlü olarak gelişerek her canlının "koruyucu bir ruhu"nun bulunduğu noktasında "Türk Paganizm"i doğdu. Bu bir tür ruhlar dini idi. Kötü ruhların gazabına uğramamak için koruyucu ruhlara sığınma, başcıl inanç oldu. Koruyucu ruhların sembolleri hayvanlar arasında da vardı. Kartal, doğan, şahin, kurt, koyun, keçi, tavşan, güvercin... de, yaratıcı ruhların yaşadığına inanılması sonucu "ongun"lar ve "töz"ler kavramları gelişti. Aşiret ve boylar da kutsanan hayvanların adlarıyla anılır oldular: Sarı-keçili, Kara-keçili, Koç-girili, Kara-koyunlu gibi. Doğal olarak yaşamın her safhasında hatta ölümden sonrası için bu sembollere büyük önem verildi. Örneğin kurulan devletleri aynı adı (Akkoyunlu, Karakoyunlu) taşıdıkları gibi mezar taşları da koyunbaşlı, koyungövdeli biçimlendirildi. Hatta, Hacı Bektaş Veli'nin güvercin donunda (kılığında) Anadolu'ya gelişi, gözcü Karaca Ahmet'in O'nu Anadolu kapılarında şahin kılığında karşıladığı menkıbelerde anlatılır oldu.

Ruhların dini haline gelen Şamanlık din âyinlerini babadan oğula geçen din adamları idare ederdi. Herkes şaman olamazdı. Din adamı kâhin olarak ruhlarla konuşur gaipten haberler verirdi. İbadetten amaç, kötü ruhlardan korunmak, hastalanmamak ve züğürt kalmamaktı. Öbür dünyada da tanrılar katında iyi bir yerleri olsun istenirdi.

İbadetleri, şaman bir aktör gibi idare ederdi. Hareketleri ile 17 kat gökte Gök Tanrı Ülgen ile buluştuğunu ve konuştuğunu temsili olarak canlandırırdı. Yanan kutsal ateşe "saçı" olarak kımız saçar ve vecd içinde dans ederek kendisinden geçip yere yığılır, ağzından köpükler gelirken çıkardığı şiirsel sözler, oba halkı tarafından niyetlerine göre yorulurdu. Bu âyinler baharın gelişi, hastalık, ölüm hallerinde tekrarlanırdı. Ayinler dağ başlarında, su kenarlarında, kutsal sayılan ardıç veya kayın ağaçlarının altında icra edilirdi. Şamanın çaldığı davul ve kopuzun gövdesi bu kutsal ağaçlardan, davul ise kurban derisinden yapılırdı.

Oğuzların "Bir Tanrı" Altaylı Türklerin "Ülgen" dedikleri inancın doğmasında diğer semavi dinlerin de etkisi oldu. En büyük ruh "Tengre veya Çalap" kelimesi ile ifade edilirdi. Azeri Türklerinin bugün dahi yemin ederken "Bir Allah" deyimini kullanmaları diğer Türklerin de dua ederken ellerini sema'ya açmaları, ay yenilendiğinde niyet tutmaları da bu geleneklerin yaşadığını gösterir. Altaylı kam'lar da aynı inançla dua ederken "Yükseklerde bulunan büyük atam Han Tengre, yıldızları ve dünyayı süsleyen Tengre, insanların ocaklarını tutuşturan ve koruyan yüce Tengre" demeleri "Bir Tanrı" inancının kanıtlarıdır. Güneşin ve ayın kutsal sayıldığı şamanlık inançlarına göre "Güneş" ana, "Ay" ata bilinir. Hatta Ay için Aydede deyimi de kullanılır. Ay ve Güneş ile ilgili mitolojik olaylar anlatılır.

Eskiden kalma inançla Ay ve Güneş tutulması karşısında bazı yörelerde teneke çalınırdı. Şamanlarda halkı Güneş tutulması karşısında kötü ruhlardan korumak için davul çalarlarmış. Şamanlığın gelişmesi sonucu "Ruhlar Dini" şekline gelen inançlar, Gökte oturan "Ülgen"i en büyük ko-

ruyucu ruh olarak bilindi. "Al" rengi ile bu ruhun canlılarda kanda mevcut olduğu, kanın akışı ile canlılığın yok olduğu ve yaşayışın son bulduğu müşahade edilmiştir. Yeşil kutsal sayıldı. Bitkilerdeki canlılık yeşilde bulundu. Yeşilin soluşu ve kanın akışı ile canlılığın yok olduğu görüldü ve "Al-Yeşil" hâkim renk olarak seçildi. Bu inanç türkülerde de yaşandı. (Örneğin: "Al yeşil giyinir allanır anam / Çermik yolunda sallanır aman")

Eski Türklerin ruhlar dinindeki "Bir Tanrı" düşüncesi ile Müslümanlığın tek bir yaratıcı kavramının uyumu. Türk töresi içinde de korundu. Al-ruhu cinler ve değişik yaratıklar şeklinde hayata girdi. "Al-karılarının örenlerde, ahırlarda kadın kılığında, atların kuyruk ve yelelerini ördükleri halk arasında hâlâ anlatılır. Doğum yapan kadınların (albastı) hummalı nöbetlerinde bu ruhun koruduğuna inanılıyordu. "Umay Ana" (kadınların koruyucu tanrısı) Hz. Fatıma ile Ülgen Ata (Gök Tanrı) da Hz. Ali kişiliğine büründüğü sözlü kültür içinde yaşatıldı ve mitolojik hâl aldı. Böylece, ruhlar dini yeşil'i, al'ı kutsal saydı. En kutsal olan, vatanı ve dini için ölen insanın "al kanı" idi. Müslümanlık inancında da şehidin kanı kutsaldı. Yeşil de kutsal sayıldı. Zamanla Türkler, al ve yeşil renklerde inandıkları ruhları sembolleştirdiler. Bayraklarına "al" renk verirken bunu "şehidin kanı" ile birleştirdiler. İnançlarında tanrılaştırdıkları ay-yıldızı da bu al renk üzerine motif yaptılar. Al renkli ay-yıldızlı Türk bayrağı böylece doğmuştur. Osmanlılarda ay-yıldızlı yeşil renkte bayraklar da vardı.

Türkistan ve Türkmen aşiretleri "kızılbörk" giyerlerdi. Bu kıyafetlerini Anadolu'ya da taşıdılar. Osmanlı devletinin kuruluşu sırasında Orhan Gazi'ye kardeşi Alaattin Bey, Osmanlı askerinin kılık-kıyafetinin belirlenmesi ve Anadolu aşiret askerinin giydiği "kızılbörk"ten ayırt edilmesi için "akbörk" giymesini önerdi. Hacı Bektaş Veli neslinden gelen Seyid Ali Timurtaş ile elbise ve diğer kisveler hakkında istişare edilerek müsaade alındı. Osmanlı askerlerinin akbörk giymeleri bu zamandan kalmadır. Anadolu'da Türkmenler

kızılbörk giyıneye devam ettiler. Bu inançlar Şamanlıktan kaldı. Şehirleşen ve medreselerin etkisiyle töresinden ayrılan Türkler, Araplaştıkça, töresini muhafaza eden Kızılbörklü Türkmenlere kötü gözle bakmaya başladılar. Çarşıda, pazarda, düğünde, dernekte ve ayinlerde kadınlı erkekli birarada olmaları yadırgandı. Çeşitli iftiralarda bulunuldu. Kızılbörklü Türkmenlerin, inançlarını Alevilik içinde sürdürmeleri yüzünden, Sünnilerce (ana-bacı tanımayan, mum söndü ayinleri düzenleyen anlamıyla ifade edilen) "Kızılbaşlık"la damgalandılar. Şah İsmail'in İranlı askerlerinin başına kızılbörk giydirmesi ve Anadolu aşiretlerini propagandalar yaparak Yunus Emre'ye benzer şiirler söyleyerek etkilemesi, Anadolu'da Türk halkını ikiye böldü. Kızılbaşlık isnatları sonucu kanlı mezhep savaşlarına ve katliamlara neden olundu. Anadolu Alevileri de Sünni Türkleri Yezid taraflısı diye "Yezid"lik ile itham ettiler. Aslında bu ikilik, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in Emevi Halifesi Yezid'e biat etmesi için zorlanması ve susuz bırakılarak Kerbela'da akrabaları ile birlikte şehit edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. (Not: Yezitlik, baskı ve işkence ile bir fikri veya isteği kabul ettirme arzusudur.)

Bu isnatta Sünniler tarafından kabul edilmedi. Çünkü Aleviler kadar Sünniler de Peygamber ve onun soyuna karşı hürmet duymaktaydılar. Bu isnatlar her iki taraf için de üzücü ve zor telafi edilebilecek bir problem durumuna geldi.

Kendilerine Kızılbaş denilen Aleviler de, bu itham karşısında;

Yezit oğlan bize Kızılbaş demiş,
Bahçede açan gül de kırmızı,
İncinme ey gönül ne derlerse desinler,
Kitabı derc eden dil de kırmızı.

dizeleri ile aynı dine mensup kardeşlerine sitemi, bugüne kadar sürdürdüler.

Bugün bu konularla ilgili olaylar, halk arasında tanık

olunmuş gibi anlatılır. Eski ve yeni yazı ile yayınlanmış birçok kitap, dergi ve gazetelerde yer alır. Örnek olarak; "Tarihe Karışmış Bektaşiliğin Bütün Esrarı ve İçyüzü", "Bektaşiler Arasında Bir Genç Kızın Hatıratı ve İtirafları", İshak Hoca'nın "Keşf'ül Esrar"ı gibi yalan yanlış uydurma yazılara rastlanır. (Üç-beş şehvet düşkünü, esrarkeş vb. insanların biraraya gelerek Bektaşilik adı altında çevirdikleri dolaplar de bu zümreye mal edilmiştir. Bugün de birçok derneğin güzel duygular ve adlarla kurularak kumar oynattıkları, esrar pazarladıkları, işi beyaz kadın ticaretine döktükleri ve halkımızı istismar ettikleri bilinmektedir.)

Kızılbaşlık olayı ile ilgili yazılı herhangi bir özgün kaynağa rastlanmamaktadır. En eski ve yegâne yazılı kaynak Niğdeli Kadı Ahmed'in "El Veled'üş-Şefik" adlı eseridir. Adı geçen eserde "Niğde tarafında Gökböriler ve Taptukiler nami ile malum taifeler türemiş olup, kızlarını ve karılarını misafirlerine peşkeş çektikleri" açıklanmaktadır. Bu iddiayı Fuad Köprülü "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" adlı eserinde asılsız mesnetsiz bir iftira olarak almakta, o sıralarda kadılarla Alevilerin arasının çok kötü olduğunu, Alevilerin davalarını hiçbir zaman kadılara götürmediklerini ve kadılarla devamlı çatışma halinde olduklarını açıklamaktadır. Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre'nin Risalet'ün Nushiyye'si ile Divanının açıklama bölümünde bu iddiaların mesnetsiz olduğu hususlarında F. Köprülü ile aynı düşüncededir. Niğdeli Kadı Ahmed'in isnatta bulunduğu Taptukiler ise Taptuk Emre'nin Tekkesi mensupları olup Yunus Emre'nin uzun yıllar bu tekkenin kapısında hizmet ettiği, hizmetinde kusur etmediği menkıbelerde yer alır.

Türkler her türlü isnat ve iftiralara rağmen, töre gereği inançlarını Müslümanlık içinde devam ettirdiler. Evin ocağı ile eşiği kutsal sayıldı, karı-kocanın eşitliğine ve o ocağın devamlı olması inancıyla, ocaklara niyaz edildi. Daha sonra da Anadolu'da kutsal sayılan ocaklar ortaya çıktı. Bu ocaklar değişik niyetlerle ziyaret edilir oldu. Asya'da olduğu gibi Anadolu'da da yüksek dağ tepeleri kutsandı. Bu dağ tepele-

rinde evliyaların mezarları vardır. Dağlar bu adlarla anılır. Örneğin, Kumru Baba, Ak Baba, Allahüekber Baba, Gökçe Baba gibi... Göçebeler devamlı hareket halinde oluşları sırasında ölen yakınlarını hep bu dağ başlarına gömerler. Dağ başlarının Gök Tanrıya yakın oluşuna da inanılır. Göçerler, mevsimlerin belirli zamanlarında bu yörelerde geçerlerken ziyaretlerini eksik etmezler, kurbanlar keserler, yerleşik duruma gelen Türkmenler de yaylaya çıkarken veya ekin biçmeye başlarken töresi gereğince sürülerini de alarak bu dağ tepelerine gelirler, günlerce kalarak Şamanlık ayinlerine benzer törenlerle kurbanlar keserlerdi. Buraları ziyaret eden hastaların sağlıklı döndüğü, dileği olanın dileğinin kabul olduğu inancı yaygındır.

II. Hoca Ahmed Yesevi - Düşüncesi Ve Bektaşiliğe Etkisi

Sade ve basit bir hayat yaşayan Asya halkı, töresi gereğince kendisini şiirlerle duyurdu. Bu dönemde şairler birbirine benzer şiirler okuyarak kopuzları ile toplumun arzusunu dile getirirlerdi.

Ozanlar oba oba dolaşırlar ve bütün toplantılarda aranırlardı. Bu ozanlar eski kahramanlık günlerini menkıbeler halinde çalıp çağırır ve böylece topluma ait gelenek ve görenekleri canlı tutarlardı. Olayları da destanlaştırırlardı. Sihirbazlık, falcılık yapanlar da vardı. Şamanlar ayinlerde ve matem günlerinde mutlaka aranırlardı. Aynı durum 12. ve 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya taşındı. Anadolu'ya gelen göçebe ve yarı göçebe toplum (Türkmenlerle Yörükler) bu geleneği sürdürerek, hislerini, sevinç ve kederlerini şiirle açıkladılar. Kopuz yerine saz çalanlara "halk âşığı", tasavvufi şiirler söyleyenlere de "Hak Aşığı" adını verdiler. Bu âşıkların büyük çoğunluğunun Türkmen ve Oğuz geleneğini sürdüren Alevi Bektaşi olan kesimden çıktığı görülür. Yunuslar, Aşıkpaşalar, Dertiller, Pir Sultan Abdallar vb. Anadolu'daki bu saz şairleri Oğuz-Türkmen geleneğini diri tuttular. Bayramlarda, matemlerde, "ayini cem"lerde çalıp söyleyerek Horasan'dan

geldiklerini bugünmüş gibi ifade ederek geçmişi yaşadılar. Şiirlerini Türkçenin doğal vezni olan hece vezni ile söylediler. Horasan'da da bu vezni kullandıkları bilinir.

İslamiyetin benimsenmesi sürecinde Türkler, savaşçı oldukları kadar, şiirlerle de ifade ettikleri ince ruh yapılarının bütün güzelliklerini ve zenginliğini İslamiyet içinde geliştirdiler. Geleneklerini titizlikle koruyan Oğuz-Türkmenler eski inançlarından fazla bir şey kaybetmeden Müslümanlığı kabul ettiler. Türk tasavvufu bu inançlarda yatmaktadır. Asya (Türkistan) Yeseviliği ile Anadolu Aleviliği de böylece bütünleşti.[1]

Horasan, eski medeniyetlerin yoğunlaştığı bir yerken İslamiyetle birlikte tasavvuf cereyanının merkezi durumuna geldi. Buhara, Nişabur, Merv, Fergana gibi şehirler mutasavvıflarla dolup taşmaya başladı. Pir-i Türkistan nam ile bilinen Hoca Ahmed Yesevi İslam Türk düşüncesinin önderi oldu. Hikmetleri, yani yazdığı dinsel şiirler dilden dile dolaştı, yeni halifeler ve müritler yetiştirdi.

Türkler bu yetişen mutasavvıf ermişlere, Horasan'da "Bab" yani baba adını veriyorlardı. Dervişler düşüncelerini göçebe Türkler arasına yaymaya başladılar. İslamiyetin Horasan'da yayıldığı zaman, Gazneli, Karahanlı ve Selçuklu

1 Ordinaryus Prof. Ali Fuat Başgil "Seçim Konuşmalarım" başlığı altında Son Havadis'te yayınladığı 7 Ekim 1961 tarihli makalesinde: "Biz Türkiye Türkleri, muhtelif din, dil, tarih ve ırktan birçok millet elemanlarının asırlar içinde ve İslâm Kültürü kazanında kaynayıp hal ve hamur olmasından meydana gelmiş mürekkep bir milletiz. Gerçi dil elemanlarımız bakımından Orta Asya ile yakın bir hısımlığımız var. Biz bilakis İslâm çemberiyle çevrilmiş bir ülkede ırk sentezi halinde, kendi başına yaşayan, nev'i şahsına münhasır bir milletiz. Ancak saf Türkler olup Anadolu'nun fethine ve savunmasına katıldıkları halde İslâm kazanında kaynamayan ve sayıları 8-10 milyon tahmin edilen Kızılbaş (Alevi, Tahtacı Çepri vb.) Türkler bu karma milletten değildir." dediğine karşılık; İslam potası millet yaratmaz, yaratsa ümmet yaratır. Milletin esası milliyetçiliğe, dinin esası da ümmetçiliğe dayalıdır. Ümmetçiliğin de temeli beynelmilletçiliktir. Evet Alevi Türkler İslam potasında değil İslamiyeti Türklük potasında yoğurarak Arap ve Fars milliyetine karşı Türklüğü korumuşlardır. Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli gibi Türk mutasavvıfları olmasaydı, bugün Türklük de olmayacaktı, belki Türkçe de konuşulmayacaktı.

devletlerinin sultanları İslamiyeti törelerine adapte ederek yayan bu sofilere karşı saygılı davrandılar ve Türkler arasında tefrikaya ve mezhep ayrılığına meydan vermemek için çalıştılar. Bu sıralarda Hoca Ahmed Yesevi Horasan'da etkisini gösterdi. Asya'da ozan olarak toplumun gözü, kulağı ve dili olan, ayinleri idare eden, din inançlarını, destanlaşan kahramanlıklarını şiirle anlatan, kopuzla çalıp söyleyen şaman, baksi, kam'lar yerlerini, İslamiyetin kabulü ile Dede, Baba, Şeyh ve Ata gibi dervişlere bıraktılar. Veya Müslümanlıktan önceki din adamları, Müslümanlığı kabul etmekle birlikte şamanken veya kam, baksi iken dede, baba veya derviş oldular. Böylece halk bu önderlere aynı inançlarla bağlandı.

Basit Türkçeleriyle İslamiyeti yayan bu mutasavvıflardan Aslan Baba, Korkut Ata, Çoban Ata'yı sayabiliriz. Bu dervişler Müslümanlığı obalarda yayan ilk Yesevi önderleridir.

Bu sıralarda İran'ın da Türkler üzerinde etkileri büyük oldu. İran tarzında Türkçe dini eserler yazıldı. Bunlardan Yusuf Has Hacib'in Kutatgu Bilig ile Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lügat-it Türk adlı eserlerini sayabiliriz. Arap ve Fars etkisi daha çok yerleşik halk üzerinde Medreseler aracılığı ile oldu. Oba ve yaylalardaki göçerli Türk ise gelenekleri ile Müslümanlığı birleştirdi ve özelliklerini korudu. Ozanların şiirlerinde, Asya'nın kopuzunda ve Anadolu'nun sazında Türkün gerçek yaşayışı menkıbeleşti. İşte Pir-i Türkistan namı ile bilinen Hoca Ahmed Yesevi'nin de gerçek yaşayışı, dilden dile anlatıla anlatıla değişti, geleneksel inançların ortamında büyütüldü ve sözlü kültür içinde kaldı. Hacı Bektaş Veli'nin hayatı, eserleri, sosyal yaşayışı, evli mi bekâr mı oluşu da bilinmediği hâlde değişik menkıbelerle tıpkı Hoca Ahmed Yesevi geleneği gibi yaşatıldı. Hoca Ahmed Yesevi ile Hacı Bektaş Veli'nin menkıbeleşen hayatları birbirine çok benzer. Bu durum halkın, kahramanlaştırdıkları bu kişilerde, kendilerini aradıklarının bir işaretidir. Bu kişilerin kerametlerle dolu hayatları halkın inançları ile bütünleşmiştir.

Rivayetlere göre Hoca Ahmed Yesevi, Hz. Muham-

med'den Hz. Ali'ye ve evladına intikal ettiği iddia edilen kutsal emanetlerden sofra, elifî taç, çerağ, âlem ve seccadeyi, sahibi gelecektir diye sakladı. Hacı Bektaş Veli'nin gösterdiği kerametler karşısında sakladığı bu emanetleri Hacı Bektaş Veli'ye verdi. Tahta kılıcını tekbir getirerek Hacı Bektaş Veli'nin beline kuşattı. "İşte nasibin aldın, sana beşaret olsun ki, Kutbü'l aktâb'lık mertebesi sendedir ve kırk yıl hükmü vardır. Şimdiye kadar bizim idi, bundan sonra senin olsun, zaten bizim de intikâl vaktimiz geldi. Haydi git, seni Rum diyarına saldım ve Rum abdallarına seni baş kıldım ve serçeşme eyledim. Orada Türklük ve Müslümanlık batmak üzeredir. Gidiniz Türklüğü ve Müslümanlığı yüceltiniz."

O sırada ocakta dut ağacından ateş yanarken bir köseviyi kavrayıp Rum diyarına pertav etti. "Mekânınız, bu kösevinin düşdüğü yerdir" dedi. Horasan'da atılan meşalenin Suluca Karahöyük'te düştüğü yerde yeşerdiğine, (Bugün Hacıbektaş'ta Balım Sultan Türbesi önündeki karadut ağacının bu köseviden köklendiği inancı yaygındır.) dallanarak budaklandığına, meyve verdiğine inanıldı. Aslında kökleşen ve yeşeren Türklük ve Müslümanlık idealizmiydi. Bu bir ağaca benzetilmiştir. Ağaç Türklerde kutsal sayılır. Soy ağacı olarak düşünülürse, Türklük ve Müslümanlık Suluca Karahöyük'ten Anadolu'nun her tarafında halifeler, dervişler ve müritler aracılığı ile yayıldı.

Hoca Ahmed Yesevi'nin "Halvet" adı verilen ayini cemlerinde, müritleri toplanır, halka olup diz çökerek tekbirler getirirler, ortaya bir de mum yakarlardı. "Hu Allah, Hu Hu, Allah Allah" diyerek mum sönene kadar Hu çekerler ve daha sonra da kendilerinden geçerek uykuya dalarlar ve gördükleri rüyaları da şeyhlerine anlatarak yorumlattırdı. Hoca Ahmed Yesevi'nin meclisinde kadın-erkek zikre katıldıkları iddiası şeriat hükümlerine katı şekilde bağlı olan çevrelerce yadırganmış ve dedikodulara neden olmuştur. Horasan yöresindeki muhafazakâr çevre, bir heyet aracılığı ile bu şayianın doğru olup olmadığına karar verir. Gelen heyet bu isnatların bir iftiradan ibaret olduğunu görürler. Hoca Ahmet

Yesevi bu isnatlara karşılık olarak; "Eğer erkek-kadın bir ehl-i hak meclisinde birleşerek beraber zikir ve ibadete devam etseler bile, Hak Taâlâ onların kalbindeki her türlü kin ve düşmanlığı yok etmeye muktedirdir," demesi ve gösterdiği kerametler karşısında utanırlar. Pişmanlık duygusu içinde kendilerini affettirmeye çalıştıkları söylenir.

Bu durum Alevilerin "Mum Söndü" yapıyorlar diye itham edilmelerine neden olmuştur. Alevi Bektaşilerin de kadınlı erkekli ayinler yaptıkları ana-bacı tanımadıkları isnatlarının doğmasına sebep gösterilebilir.

Horasan'da ve Anadolu'da Türklerin, töresel özellikleri ile İslam dini inançlarını kaynaştırmaları, Arap ve Farslarla birlikte Araplaşan ve Farslaşan şehirli Türk halkınca bilerek veya bilmeyerek yadırganmış ve yanlış yorumlanmıştır. Arapların ve Farsların ısrarlı eritme politikasına rağmen Yesevilik inancı Anadolu'da, Hacı Bektaş düşüncesi ile Türk toplumuna mal oldu. Göçerli ve yarı göçerli Türkmen Yörük halkı arasında Yesevi geleneği devam etti. Tarihi gelişmelerde menkıbeleşti. Her iki tarikatta da törelerin korunarak Müslümanlık içinde geliştiği bir gerçektir. Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt'e sevgi ve saygı ile bağlanılması, Bektaşiliğin Yesevilikle ilgisinin ve onun devamı olduğunun bir delili sayılabilir.

Bu ortak inanca göre Hz. Peygamberin vefatı ile iki önemli emanet kalmıştır. Birisi Kur'an, diğeri ise Ehl-i beyt'tir.

Emeviler ve Abbasiler iktidarları boyunca Hz. Muhammed'in soyunun varlığından rahatsız olmuşlardır. Bunlara gösterilen saygı ve sevgiyi kıskandıkları gibi, bunu iktidarları için sakıncalı gördüler. Emevi iktidarından memnun olmayanlar ise seyyidlerin (Peygamber soylular) etrafında toplanarak isyanlar çıkardılar. Emeviler bu ailenin ileri gelenlerini zehirlediler, susuz bırakarak şehit ve bir kısmını da (150 bine yakın) sürgün ettiler. Hz. Hüseyin'in soyunun (Seyyidler) İran ve Horasan'a, Hz. Hasan'ın soyu da (şerif) Kuzey Afrika'ya dağıldı.

Muhacirleri, Türkler saygı ile karşılayıp korudular. Sürgün

Arapların başından geçen olaylar, göçerli halk arasında sazla sözle anlatılarak destanlaştırıldı. Bu olayların en önemlisi "Kerbela" olayıdır. Halk olayların etkisi ile mazlum ve davasında haklı insanların yanında yer alarak topluca Müslümanlığı kabul etmeye başladı. Ebu Müslim Horasanî'nin başlattığı ihtilâl hareketi ile Emevi saltanatı yıkıldı. Abbasiler döneminde Türklerin İslamiyete büyük hizmetleri oldu. Türkler İslamiyetin bayraktarlığını yaptılar. Aynı zamanda Hz. Muhammed'in neslinin saygınlığını korudular ve yaşattılar. Bugün bile seyyid denilen ve halk tarafından hürmet edilen bu insanların özbeöz Türk olduklarını veya Türkleştiklerini görmekteyiz. Bu Yesevi dervişlerinin Türkistan'da ve Anadolu'daki hareketlerini Fars ve Arap menşeli din adamları yadırgadılar. Bunlara karşı düşmanca tavırlar aldılar. Bunlara karşılık bu insanlar bencillikten uzak, nefsine hakim, bilgili, çalışkan, hoşgörülü ve yapmacıksız tavırları ile her varlığı seven yetmiş iki milleti bir tutan, ırk, dil, din farkı gözetmeyen tutumları ile halka kendilerini kabul ettirdiler.

Sevgi kaynağını milliyetten alan, halkın dili ile konuşan birer önder idiler. Bu mutasavvıf dervişlerin yaradanı, yaradılanı seven, gündüz şevk ile dünya işlerine gece de aşk ile ahirete yönelen bir kişilikleri vardı.

Anadolu'ya gelen Yörük ve Türkmenler Müslümanlığı kabul etmekle beraber, her türlü tutuculuktan uzak din kaidelerini uyguladılar. Eski kavim geleneklerini Müslümanlığa adapte ederek yaşattılar. Yukarıda da adını andığımız tahta kılıçlı dervişler, Horasan erleri, alp erenler adı ile anılan bu sofilerin saraylara kapılanmadan, halka giderek halkın gözü, kulağı ve dili oldular.

II. BÖLÜM

I. Hacı Bektaş Veli Ve Menşei

Hacı Bektaş Veli'nin ?-1338 yılları arasında yaşadığı kaynaklarda yer alır. Nişabur'da doğduğu ve çocukluğunun da bu şehirde geçtiği, tasavvufla ilgili derslerini Hoca Ahmed Yesevi'nin halifesi olan Lokman Perende'den aldığı menakıpnamelerde anlatılır. Babası seyyit İbrahim ve anası şeyh Ahmet kızı Hatem Hatun'dur. Batı Türkistan'da Moğol baskısının artması üzerine göçe zorlanan Türklerle birlikte Anadolu'ya gelir.

Babai Ayaklanması'nın bastırılması sonucu, Baba İlyas ile İshak'a mensup Babalı taifesi Hacı Bektaş'ın etrafında toplanarak O'nu ulu tanıdılar. Takipten kurtulmak için vaktiyle Hıristiyanların sığındıkları ve ibadetlerini yaptıkları Ürgüp, Göreme, Nevşehir ve çevresindeki yeraltı şehirlerini seçtiler. Bu yeraltı şehirleri Yavuz Selim zamanı kırgınında da Alevilere sığınak oldu. Alevilerin dağ başlarını ve kırsal yöreleri mesken tutmaları da bu nedenledir. İşte bu yörede bulunan Suluca Karahöyük Hacı Bektaş Veli'ye mesken oldu. İdealizmini tasavvuf yapısı içinde geliştirdi. Halifeler yetiştirerek Anadolu'nun Türkleşerek Müslümanlaşması ve Rumeli'ye yayılmasında merkez yaptı. Halk arasında Suluca Karahöyük "Dergâh" adı ile anıldı. Daha sonra da Hacıbektaş adını aldı. Bu adla Nevşehir'e bağlı ilçe olarak Türkiye Cumhuriyeti idare yapısı içinde yer aldı.

Hacı Bektaş Veli'yi anlayabilmek için yaşadığı asrın siyasi, sosyal ve ekonomik yaşayışını bilmekte fayda vardır. 13. as-

rın ikinci çeyreğinden itibaren Anadolu en karışık ve çalkantılı yıllarını yaşadı. Ayaklanmaların Selçuklu Devletini zayıflatması ile 1243 tarihinde Kösedağ savaşını kaybetti ve Moğol tahakkümü altına girdi. Alaattin Keykubat'tan sonraki sultanlar devleti idare edemez oldular. Selçuklu sultanlarının idaresini beğenmeyen irsi Türkmen reisleri Batı Anadolu'ya çekilerek kendi aşiret adlarını vererek 15'i aşkın beylikler kurdular. Kendi töresel yapıları içinde Türkçeyi resmi dil yaptılar ve edebiyatını geliştirmeye çalıştılar. Moğol baskısı ile Anadolu'ya gelen Türkmen-Yörüklerle birlikte mutasavvıf dervişler de vardı. Bunlardan Hacı Bektaş Veli ile birlikte Mevlana Celaleddin Rumi, Karaca Ahmet, Sarı Saltuk, Taptuk ve Yunus Emre gibi sofileri sayabiliriz.

Anadolu'da bu sıralarda Hacı Bektaş Veli'nin kişiliği hakkında çok şeyler söylendi, şiirlerle ve yazılan yazılarla hayatı menkıbeleştirildi. Kerametle dolu hayatı efsaneleşen Hünkâr, kısa zamanda halkı etrafına topladı. Bunlardan, "Duvarı at edip yürütmesi, yılanı kamçı yapması (Dondurulmuş ve bugüne kadar uyutulmuş Türk halkının uyandırılışı), kucağına arslan ile ceylanı alışı (kuvvetli ile zayıfı bir arada hoşgörü içinde tutuşu), masum ve sevimli aynı zamanda sulh sembolü olan güvercin kılığına girişi", temsili resimlerde yer aldığı gibi, halka cemlerde dede ve babalarca anlatıldı. Toplum Hünkâr'a güvenle bağlandı.

Öte yandan Hacı Bektaş Veli'nin Hz. Muhammed'in torunlarından 7. İmam Musa Kâzım soyundan geldiği, çeşitli kaynaklarda geçmektedir. Şeceresi Hz. Muhammed'e kadar götürülmektedir. Anadolu'da Dede, Şeyh olarak bilinen ve saygı duyulan kimselerin de Peygamber nesli olduğu iddia edilmektedir. Bu insanların özbeöz Türk oldukları ve töresel özellikleri ile de Arap niteliği taşımadıkları kesindir. Bu nedenle ikinci kimlik, manevidir, meziyet olarak benimsenmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin menkıbeleşen hayatı konusunda "mücerrettir" (evlenmemiş) iddiası, sözlü kültür içinde bilinmezliğini korumaktadır.

Hacı Bektaş Veli Suluca Karahöyük'te fikirlerini yaymaya

başlar, çevresindeki inançlı kişilerle bütünleşir. Aşıkpaşaoğlu tarihinde, "Hacı Bektaş Kayseri'den Karahöyüğe geldi. Şimdi mezarı şerifi ordadır. Misafirler ve seyyahlar arasında, anılan, Rum'da dört taife vardır. Biri Gaziyan-ı Rum, biri Ahiyan-ı Rum, biri Abdalan-ı Rum ve biri de Bacıyan-ı Rum'dur. İmdi Hacı Bektaş Hazretleri bunlar içinde Bacıyan-ı Rum'u ihtiyar etti, KimAna Hatun ona derlerdi. Geldi onu kız edindi ve keşf-ü kerametini ona teslim etti. Ondan sonra ol aradan sonra Allahın Rahmetine vardı." Burada "geldi onu kız edindi keşf-ü kerametini ona teslim etti" sözünden Bacıyan-ı Rum adı verilen topluluğun Anadolu'de etkin yeri olduğunu anlamaktayız. Amazon ruhlu bu kadınlardan Kadıncık Ana; Suluca Karahöyük'te İdris Hoca'nın kızı, Sarı İsmail'in eşi olarak bilinmektedir. Ayrıca, Kutlu Melek adı ile de anılmaktadır. Yine aynı aile içinde Fatma Nuriye adına da rastlanır.

Hacı Bektaş Veli'nin Hacim Köyü veya Karahöyük'e gelerek Sarı İsmail'in evine misafir oldu. Kısa zamanda ermiş ve saygın bir kişiliğe sahip olduğu görüldü. Kadıncık Ana veya Kutlu Melek adlı kadının Sarı İsmail ile evli olduğu, ancak; çocuklarının olmadığı, Hacı Bektaş Veli'nin elini yıkadığı suyu bir yere dökmediği ve içmesi ile gebe kaldığı efsanesi halk arasında anlatılmaktadır. Bu rivayetlerin yanında ihtimalleri sıralayacak olursak:

1. Kadıncık Ana, Kutlu Melek ve Fatma Nuriye aynı kadındır.

2. Kutlu Melek-Kadıncık Ana namı ile bilinen bu hatun, Sarı İsmail'in karısıdır. Fatma Nuriye de kızı olup muhtemelen Hacı Bektaş ile evlenmiştir.

3. Kadıncık Ana, Kutlu Melek veya diğer adı Fatma Nuriye, Sarı İsmail ile evli olup Hacı Bektaş Veli ile gizli bir ilişkiye girmiştir.

Ancak, Hacı Bektaş'ın elini yıkadığı ve burun kanının karıştığı suyu dökmeyip içen Kutlu Melek'in gebe kaldığı, Timurtaş adında bir oğlunun olduğu ve neslin bu evlattan yürüdüğü iddiası inandırıcı değildir. Hacı Bektaş soyunu

devam ettiren Çelebileri bu iddialar rahatsız etmiş olacak ki 1912 yılında "Müdafaam" adı ile "Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin Sülale-i Tahiresinden resadetlü Çelebi Alımet Celaleddin Efendi Hazretleri" tarafından tanzim ve tertip buyurulan "Bektaşi Sırrı" nam risaleye cevabında: Hacı Bektaş Veli evladı olduklarını, nesillerinin Seyid Ali Sultan'dan olma iki oğlu Resul ve Mürsel Balilerden geldiğini, bu hususu İstanbul Üsküdar'da Himmetzade Dergâh kitaplığında mevcut olan, "Tarih-i Selatin-i Osmaniye" adlı kitabın 49. sayfasındaki "İdris Hocanın kerimeleri olan Fatma Nuriye Hatundan mütevellit ve Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin sülb-ü sahih ve nesl-i pak Seyid Ali (Timurtaş bin Mehmet Hünkâr Hacı Bektaş Veli) olduğu ve neslinin bu kollardan geldiği" kaydını doğrulamaktadır. Yine aynı adlı yazmada, "Orhan Gazi'nin Osmanlı askerinin teşkilinde, Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin sülb-ü sahih ve nesl-i pakından Seyid Ali Timurtaş bin Seyid Mehmet Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hazretlerine varıp elini öptüğü ve elbise, kisve hususunda Seyid Ali Timurtaş bin Hacı Bektaş Veli ile istişare edip dualarını aldığı "akbörk" yani beyaz kisve giymesi Seyid Ali Sultan tarafından tasvip buyurulması ile de Yeniçerilere akbörk ve kisve o zamandan kaldığı," yazılıdır. Aynı tekke kitaplığında "Risaletül-Taç" Süleyman Efendi el-Şehri bi-Müstakimzade tarafından yazılan yazma eserin birinci sayfasında: "Merhum Sultan Murat zamanında askerde kıyafet tefrikinde Bektaş Paşa yardımı ile Bursa'ya davet edilerek Hacı Bektaş Veli Hazretlerini muhdum-ı tecelliyeleri Seyid Ali Timurtaş bin Hacı Bektaş ve evlad-ı pâk Mevlâna'dan Emir Şah Efendi marifeti ile Yeniçeri'ye keçeden börk tayin ve ihtiyar buyurulduğunu" açıklar. Ayrıca, "Mirat'ül Makasid" adlı risalede de Feyzullah Çelebi Efendi'ye (1809-1880) kadar Bektaşi Çelebilerine Osmanlı sultanlarınca verilen muteber vesikalarda (icazet) Hacı Bektaş Veli'nin Fatma Nuriye ile evli olduğunun ve Çelebilerin Seyyid Ali Sultanın iki oğlundan, Mürsel Bali'den "Mürselli" Resul Bali'den de "Hûdadâdlı" boylarının bugüne kadar Hacı Bektaş Veli evladı olarak hiz-

meti yürüttüklerinin anlaşıldığı görülmektedir. "Müdafaam" adlı risalede, Ahmet Celalettin Çelebi Efendi de "Evladı vardır ve evladıyız" diyerek ve bu belgelere dayalı olarak "mücerrettir" iddiasını çürütmeye çalışır. Hünkâr Hacı Bektaş Veli mücerrettir (bekâr) iddiası sözlü kültür içinde bilinmezliğini korurken, Anadolu Alevi Bektaşileri bugünkü Çelebilerin Hacı Bektaş Veli nesli olduğuna inanırlar, "Belden gelenler" olarak da neslin babadan oğula devamını isterler. Şehirli ve Rumeli kökenli Bektaşiler ise Hünkâr'ı mücerret olarak görürler. "Yol'dan veya Kol'dan gelenler" olarak tarikatta kademe kademe yükselerek "Oniki Post"tan birisine oturulmasını arzu ederler.

Anadolu Alevi-Bektaşilerine göre Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelip de Horasan Postuna oturan Çelebiler:

Hacı Bektaş Veli (? - 1338)	mezarı Hacıbektaş'ta
seyyid Ali Sultan (1294-1389)	mezarı Dimetoka'da
Resûl Bali (1361-1441)	mezarı Hacıbektaş'ta
Mürsel Balîi (1384-1483)	mezarı Dimetoka'da
Balî Sultan (1462-1521)	mezarı Hacıbektaş'ta
Kalender Çelebi (1465-1519)	mezarı Hacıbektaş'ta
İskender Çelebi (1502-1539)	mezarı Hacıbektaş'ta
Yusuf Balî Çelebi (1506-1561)	mezarı Hacıbektaş'ta
Bektaş Çelebi (1535-1572)	mezarı Hacıbektaş'ta
Resul Bâli Çelebi (1537-1581)	mezarı Hacıbektaş'ta
Mürsel Çelebi (1569-1597)	mezarı Hacıbektaş'ta
Hasan Çelebi (1555-1600)	mezarı Hacıbektaş'ta
Bektaş Çelebi (1558-1626)	mezarı Hacıbektaş'ta
Kasım Çelebi (1570-1640)	mezarı Hacıbektaş'ta
Yusuf Çelebi (1575-1651)	mezarı Hacıbektaş'ta
Zülfikar Çelebi (1598-1662)	mezarı Hacıbektaş'ta
Hüseyin Çelebi (1602-1669)	mezarı Hacıbektaş'ta
Seyyid Abdülkadir Çelebi (1622-1681)	mezarı Hacıbektaş'ta
Elvan Çelebi (1634-1726)	mezarı Çepni'de
Mürteza Çelebi (1640-1727)	mezarı Hacıbektaş'ta

Feyzullah Çelebi (1671-1727)	mezarı Merdivenköy Şahkulu dergâhı
Bektaş Çelebi (1707-1759)	mezarı Hacıbektaş'ta
Abdüllatif Çelebi (1721-1802)	mezarı Hacıbektaş'ta
şehit Feyzullah Çelebi (1739-1824)	mezarı Hacıbektaş'ta
Mehmet Hamdullah Çelebi (1775-1827)	mezarı Amasya'da
Veliyeddin Çelebi (1770-1828)	mezarı Hacıbektaş'ta
Ali Celaleddin Çelebi (1807-1828)	mezarı Hacıbektaş'ta
Feyzullah Çelebi (1809-1880)	mezarı Hacıbektaş'ta
Ahmet Celaleddin Çelebi (1862-1921)	mezarı Hacıbektaş'ta
Veliyeddin Çelebi (1867-1940)	mezarı Hacıbektaş'ta

Ahmed Cemaleddin Çelebi'nin, 23 Nisan 1920'de kurulan TBMM'ye Meclis Başkan Vekili seçildiği, daha sonraki yıllarda çocukları ve kardeş çocuklarının (Ulusoy soyadını almışlardır) bir kısmının hukuk tahsili yaptıkları, Rıza, Yusuf, Kâzım Ulusoy'un 1950 sonrasında mebus olarak görev yaptıkları bilinmektedir. Bugün tarikatlarla ilgili çalışmalar yapılmıyorsa da, Bektaşi Ocağının temsilicisi olarak Veliyeddin Çelebi'nin büyük oğlu Feyzullah Çelebi Horasan Postunun sahibidir. Hacı Bektaş Veli'ye kadarki tarikat silsilesi de şöyle sıralanmıştır:

İmam Ali, Hasan-ı Basri, Habib-i Acemi, Davud-u Tai, Maruf'ül-Kerhî, Ser'ül-Saktî, Cüneyd-i Bağdadî, Ebu Ali Ruziyarî, Ahmet bin Mehmet, Ebu Ali Kutbu Hüseyin bin Ahmet Mısırî, Ebu Osman Mağribi, Ebu Kasım Kerkânî, Ebu Hasan'ül Herkânî, Ali bin Câfer, Şeyh Ebu Ali Fermidî, Fazl bin Mehmet Tûsî, Hoca Ahmet Yesevî, Hoca Yusuf'ül Hemedanî, Şeyh Lokman'ül-Horasanî, Bektaşi Tarikatının Pir'i seyyid Mehmet bin İbrahim'ül-Sânî ve Hacı Bektaş Veli'til-Horasanî'dir.

Velayetname ve benzeri kaynaklarda Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana'ya hitaben "Yurdumun bekçisi senden gelecek ve senden olacak" diyerek vasiyet ettiği yazılıdır. Bu açıkla-

ma ile bir kısım Bektaşi zümresinin Hünkârın mücerret olduğu Kadıncık Ana'yı manevi evlat edindiği, bugünkü çelebilerin de Hacı Bektaş Veli'nin nesebinden gelmediği iddiası, Çelebiler ile babalar'ın arasını açmıştır.

Dergâhın idaresinin daha sonra çelebiler ile babalar arasında çekişmelere neden olur. Dergâhı Dedebaba denen "Yoldan gelenler'in" temsil etmeye başladıkları görülür. Bunlardan Balım Sultan, Tarikata kimlik kazandırmıştır. Bugünkü edep-erkân Balım Sultan'ın zamanından kalmadır. Tarik-i Nazenin adı ile de anılır. Balım Sultan'dan sonra çelebilerle babalar arasında çekişmeler devam etti. İdare çelebilerin eline geçince babalar ayrı bir yol tuttular. (Sersem Ali Baba zamanında) Kalender Çelebi'nin isyanı ile tarikatın durumu sarsıldı. Çelebiler vakfın temsilcisi ve öz evladı olarak Anadolu Alevi-Bektaşilerince de tanınmışlardır. Çelebilerin Hacı Bektaş Veli'nin öz evladı olduğu, Osmanlı sultanlarının fermanlarında kayıtlıdır. Tarikatın, "Dedebaba" ile temsil edilmesi, Mevleviliğin etkisi ile Balım Sultan zamanındadır. Dedebabalar ile çelebilerin araları bazen iyileşirken genellikle çekişmelerle geçmiştir.

Genellikle Rumeli Bektaşileri ile şehirlerde yaşayan Bektaşiler Dedebabalığı benimsedi. Dedebabalığa, dervişlik, babalık, halifelik yolu ile hizmet edilerek gelinebileceği kabul edilmiştir. Anadolu Alevi-Bektaşileri ise bu yolu takip etmediklerinden cemlere alınmamışlardır. Anadolu Bektaşiliğinin, Alperenlik veya Gazilikle de ilişkisi vardır. Mücahit dervişlerin oluşturduğu askeri birliklerde yer almaları, Sarı Saltuk, Seyyid Ali Sultan gibi çelebilerin Rumeli akınlarında bulunmaları, bu tarikatın militarist bir özellik taşıdığını gösterir. Bektaşilik Osmanlı fütuhatı ile Balkanlar'a yayıldı, bu yerlerde tekke ve zaviyeler açıldı. Yeniçeri ocağı da Bektaşilerce kuşak kuşatılıp, akbörkler giydirilerek, kurulduğu iddia edilir. Bu nedenle her "Yeniçeri Ortası" yanında bir Bektaşi dergâhı açıldı, 1826 yılında Yeniçeri ocaklarının kaldırılması ile Bektaşi ocakları da yerle bir edildi. Kapatılan tekkelere mensup şeyhler sürüldü, tekkelerde de Nakşibendi

şeyhleri görevlendirildi. Böylece Bektaşiliğe Nakşibendilik etki etti. Anadolu Alevi-Bektaşileri Dedegân kolunu oluştururken diğerlerini de "Vekilciler, Dönekler, Purutlar" diye nitelendirdiler. Türkiye'de tekkelerin kapatılmasından sonra Bektaşilik, resmen Mısır ve Arnavutluk'ta devam etmiştir. Sivas Kongresi sonunda, Mustafa Kemal Paşa, Kayseri yolu ile Ankara'ya geçerken Hacıbektaş'a uğradı, dergâhta Çelebi Cemaleddin Efendi tarafından tekkenin kapısında karşılandı. Hemen Ankara'ya hareket etmesi gerekirken iki gün kaldı. Çelebi Ahmed Cemaleddin Efendi, Mustafa Kemâl ile yeni Türkiye'nin geleceğini uzun uzun konuştuklarını, kardeşi Veliyeddin Efendi'ye anlatmış. Çelebi bu konuşma sırasında: "Paşa hazretleri cesaretli ve basiretli iradenizle Türk milletinin düşmanı kahredeceğine inancım sonsuzdur. Yüce Allahın milletimize müyesser edeceği zaferden sonra Cumhuriyet ilânını düşünüyor musunuz?" diye sormuş, Mustafa Kemâl bu açık yüreklilik karşısında Çelebi'ye heyecanla bakmış ve Çelebi'nin elini avucuna alarak kulağına fısıltı halinde, "O mutlu günlerin ilânına kadar aramızda kalmak kaydıyla, evet, Çelebi Efendi Hazretleri" demiş.

Çelebi'nin, Mustafa Kemal Paşa'yı Edebali'nin Osman Bey'i kabulü gibi kabul ettiği, Ahmet Yesevi'nin, Hacı Bektaş Veli'yi Anadolu'ya memur ettiği gibi, Çelebi de memleketin kurtuluşunu Mustafa Kemal'in şahsında görmüş, Anadolu'nun her tarafında Milli Mücadelenin desteklenmesini istemiştir.

Çelebi Ahmet Cemaleddin Efendi Ankara'da TBMM'nin ikinci başkanı olmasına rağmen hastalığı nedeniyle toplantılara katılamamış, ölümünden sonra kardeşi Veliyeddin Çelebi Posta oturmuş ve Mustafa Kemâl'in desteklenmesi için, 25 Nisan 1923'te yayınladığı (Yenigün, 25.4.1923) beyannamede "Bu nasihatımı âmil olmayanlar bizden değildir. Hak erenlerin onlara desteği olmaz. Tekrar beyan edeyim ki; bu milleti kurtaracak ancak Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır. O'nunla beraber Mukaddes Vatanın has evlatlarıdır. Başka hiçbir ferdin sözünü dinlemeyiniz, sözümden zerre kadar

harice çıkmayınız. Sizin saadetinizi düşünenler, sizi kölelikten kurtaracak Büyük Millet Meclisi Reisi ve cümlemizin büyüğü Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır" demiştir.

II. Bektaşiliğe Etki Eden Mezhep-Tarikat ve Diğer Cereyanlar

a) Ahilik ve Anadolu Ahileri - Ahilik, Anadolu'da şehir ve kasabalarda esnaf teşkilatı şeklinde, köy, mezra ve göçerli halk arasında ise dinî ve tasavvufî bir cereyan olarak gelişti.

Ahi kelimesinin, aslında "Akı" olması ihtimali kuvvetlidir. Türk halkı konuşurken (k) harfini (h) gibi telaffuz etmektedir. Ahi toplumunda, Fütüvvet ehline Arapça'da "Fityan", "Feta", şeyhlerine "Abu'l Fityan, seyyid'ül Futuvva", Farsça'da "Fütüvvetdar, Civan-merd, Feta" dendiği bilinir.

Ahi ehlinin Fütüvvetname adı ile bilinen Türkçe, Arapça ve Farsça yazılmış risaleleri vardır. Bütün kaide ve kuralları bu risalelerde mevcuttur. Bunlarda, coğrafi yörelerin ve bazı etnik grupların etkisi ile farklılıklar vardır.

Ahi adı, Türklerde fütüvvet teşkilatında şeyhlerine verilen bir sandır. Örnek olarak: Ahi Edebali, Ahi Hasan, Ahi Evren gibi.

Ahi zaviyeleri, her meslek erbabının kendi bünyesinde şeyhleri ve aynı zamanda meslek pirleri veya ustaları etrafında topladıkları, bekâr olanları burada barındırdıkları, konuklarını burada ağırlayarak birlikte yemek yedikleri, yemekten sonra töreleri gereği ibadet veya raks ederek eğlendikleri yerlerdir.

13. yüzyılda Anadolu'ya gelen Türklerin kurduğu bu Ahi teşkilatı şehir ve kasabalarda esnaf ve sanatkârların ilk örgütü oldu. Yamaklıktan çıraklık, kalfalık ve ustalığa belli bir sürede deneyimden sonra törenle geçilir. Törenle "İcazet"ini alan usta bir işyeri açabilirdi. Bu örgütte doğruluk esastı. Hile yapmak, değerinden fazlaya mal satmak yoktu. Bu tür halleri görülen esnaf örgütten çıkarıldığı gibi, komşu illerin örgütlerine de yazılarak bu nitelikli esnafa iş tutturulmazdı. Bu

örgütte müşteriye karşı doğruluk, merhametli ve cömert davranmak esas alınırdı. (Bu örgütün bir de seyfe kolu vardı ki, sportif oyunlarla ilgili faaliyetler gösterirdi.) Fütüvvetin adamlık ve erlik anlamında kullanıldığı; yiğitlik ve cömertlik anlamı gereği her fütüvvet sahibinin aynı zamanda mürüvvet sahibi olduğu fütüvvetnamelerde açıklanmaktadır.

Fütüvvet ehlinin özelliklerini açıklayacak olursak: Dünya ve ahiret nefsini halka bağışlayandır. Nefsi için istediğini başkası için de isteyendir. Ayıpları örten, nefsinden başka kimseye düşman olmayandır. Hz. Muhammed gibi halkı düşünen, halkın dertleri ile dertlenen, kusurları görmeyen, yoksuldan nefret etmeyen, zengine halini duyurmayan, eline geçenle elinden çıkanı bir görendir.

Hz. Ali'nin "Civan-merd (Fütüvvet) ne demektir?" sorusuna, Hz. Muhammed'in "Sözüne doğru, vefalı, emniyetli, merhametli, yoksul sıfatlı, konuksever, iyi işlerde bulunan utangaç erlere denir," cevabını verdiği rivayet edilir.

Bir başka söylenceye göre de: Bir gün Peygamberin evine bir fakir dilenci gelerek bir şeyler ister. Hz. Muhammed, Ali'ye "kalk bir şeyler ver" der. Ali kalkarak bir kap yemek götürürken, aklına beş dirhem vermek de gelir. Bir de dinarım var onu da vereyim der. Bu yaptıklarını anlattığında Hz. Muhammed, "Lâ Feta İllâ Ali" (Ali'den başka er yoktur) demiş ve bu hadis üzerine Hz. Ali, Fütüvvet ehlinin Pir'i olmuştur. Ali, bütün dinî ve tasavvufi cereyanlarda tarikat silsilelerinin başı olarak bilinir. Bir söylence de şudur: Bir toplulukta Peygamber otururken bir şahıs gelerek, filan evde bir kadın ile bir erkek kötü durumdalar, der. Hz. Muhammed Ali'ye "Ya Ali, sen git bak doğru mu?" der. Ali eve girince gözlerini kapayıp evin duvarlarına tutunarak her tarafı gezer. Hz. Muhammed'e "gittim evi dolaştım, bir şey görmedim" der. Durumu bilen Peygamber "Ya Ali sen bu ümmetin fetasısın" der ve Selman-ı Farisî'den bir bardak su ile tuz ister. Bir parça tuzu şeriattır diyerek suya döker, tarikattır der döker ve hakikattır der bir miktar daha döktükten sonra, Hz. Ali'ye içirir. "Sen benim refikimsin, ben Cebrail'in refikiyim,

Cebrail de Allah'ın refikidir" der. Selman da aynı tuzlu suyu içerek Ali'nin refiki olur. Bundan sonra Peygamber şalvarını Ali'ye giydirir, belini bağlar ve "Ya Ali seni tekmil ediyorum, kemâle ulaştırıyorum" hadisini söyler. Bu söylenceler fütüvvetnamelerde yer almaktadır.

Ahilikte yola yani tarikata alınırken tuzlu su içmek buradan kalınadır. Su, duruluğu bakımından ilme, hikmete, ezeli istidada işarettir. Kuran'da da Tanrı dilinden "Biz her şeyi sudan yarattık" (el-Enbiya sûresi) âyeti vardır. Tuz, adalet ve fazilet işaretidir. Her yemeğin tadı tuzla mümkündür. Şalvar giyinmek iffete alamettir. Bel bağlamak yiğitliğin ve halka hizmetin şeklidir. Bu nedenle fütüvvet erbabı yola girmeye hazırlanan canlara önce peştemal bağlarlar. Yola girişte de şalvar giyerek beli bağlanır ki bu makama "Tekmil" derler. İlmin kemâle erişi ancak uygulama ile mümkündür. Uygulamasız ilim olmaz ve değer verilmez. Fütüvvet giysisi şalvar, tasavvuf giysisi ise taç'dır. Fütüvvetten maksat aşağılık sıfatlardan kurtulmaktır. Tasavvuf ise yüceliktir. Bu nedenle baş tıraşı yapılır, sakal ise tıraş edilmez.

Hz. Ali'ye oğlu Hasan'ın bir sorusu üzerine; "Fütüvvet, kudreti varken affetmek, devleti varken tevazuda bulunmak, varlık halinde cömertlik etmek ve minnetsiz ihsanda bulunmaktır. Bu huyları huy edinmeyen fütüvvet ehli olamaz" dediği rivayet edilir. O halde fütüvvetin aslı doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, nasihat, hidayet, vefa ve tövbedir. Bu güzel huyların Peygamberlerden Hz. Muhammed'e, O'ndan da Ali'ye geçtiğine, bu nedenle Ali için "O Muhammed bilgisinin kapısıdır"; Hz. Muhammed'in hadislerinde: "Ben bilginin şehriyim, Ali kapısıdır", "Ali bendedir ben Ali'deyim, Ali Fetâ'dır" dediğine inanılır.

Oniki İmamların altıncısı olan İmam Cafer'us Sadık, Şakayik-ı Belhî ile bir sohbet sırasında, İmam Cafer'e "Fütüvvet nedir?" diye sorar, Cafer "sen nasıl bilirsin?" demesine karşılık Şakayik; "Tanrı bir şey verirse şükrederim, vermezse sabrederim" deyince İmam "Medine'deki köpekler de böyledir" der. Şakayik; "Ey Tanrı Elçisinin kızının oğlu, sence

fütüvvet nedir?" diye tekrar sorunca, İmam Cafer; "Bize Tanrı verirse, kullarına ihsan ederiz, vermezse şükrederiz." Böylece, fütüvvet nefsin sıfatlarından arınmış kalbin makamlarına verilmiş addır. Alçak gönüllü olarak fazilet ve hak iddiasında bulunmayan insanın; birincisi düşmanlığı terk etmesi, kusurları görmezden gelmesi, eziyeti unutması; ikincisi, isyan edene yaklaşılması, eziyet edene bağışlarda bulunulması, kötülük edene karşı özürler dileyerek, sabrederek lütufla kırgınlığı yenmesi; üçüncüsü ise seyrinde ve şühudunda hiçbir şeyin kişiyi durdurmamasıdır. O halde fütüvvet; mürüvvet, doğruluk, herkesi bir görüp sevmek, nefsin tutsaklığından kurtulmak, vefa, kötülüğe iyilikle karşılık vermek, cömertlik gibi birçok prensipleri bünyesinde uygulama arzusudur. Bu nedenledir ki Anadolu'da Moğol istilâsına karşı, halkı birlik ve beraberliğe çağıran Ahi'ler, istilâ sırasında kıtlığı önlemişlerdir. Osmanoğullarının Devlet haline gelmesinde, Türk birliğinin oluşmasında da Ahi'lerin katkısı büyük olmuştur.

b) Ahiliğin, Aleviliğe ve Bektaşiliğe Etkisi - Ahi topluluğu sürekliliklerini "Ali Yolu" olarak görürler ve Ali ile Ehl-i Beyt sevgisini faziletli bir tutku kabul ederler. Bu tutku fütüvvet ile ilgili sünni ve alevi nitelikli bütün tarikatlarda da mevcuttur.

Batınilikten de etkilenen Alevilik ve Bektaşilik, gelişmelerini sürdürürken Ahi örgütünün birçok noktalarını aldı. Özellikle fütüvvetnamelerdeki edep-erkânı benimsedi. Aleviler ve Bektaşiler tarafından da fütüvvetnameler yazıldı.

Ahilik, Alevilikle birlikte Anadolu Türkmen halkının töresi içinde gelişti. Şehir ve kasabalarda esnaf teşkilatı şeklinde çalışma ahlâkını getirirken, köylerle mezralarda ve göçerli halk arasında da törelerle birlikte kendini gösterdi. 13. yüzyılda Andolu Selçuklularının İlhanlı hakimiyetine girmesi ardından, Anadolu'nun her tarafına yayılan Ahi örgütünün din ve sanat ahlâkı içerisinde etkileri büyük oldu. İbn Battuta'nın anlattığına göre Kayseri'de kendisini misafir eden Ahi reisinin şehirdeki etkisi büyüktü. Mahallin sultanı ol-

madığı zaman, o yerin hakimi Ahi reisiydi. Toleranslı ve hoşgörü sahibi bu insanlar Anadolu'daki Hıristiyan halka da çok iyi muamele ettiler ve onların da kalbini kazandılar.

Anadolu'nun şehir, kasaba ve köylerinde gelişen Ahilik, mutasavvıf dervişlerin etkisi ile dini bir kimlik kazandı. Ahilik bu özellikleri ile Bektaşiliğe etki ederek tarikat haline gelmesine neden oldu. Ahilik içinde Babailiğin ve Batınîliğin etkileri de görülmektedir. Abbasiler döneminde fütüvvet teşkilatının Arap etkisinde gelişerek Anadolu'ya yayıldığı iddia ediliyorsa da, Türklerin törelerini korudukları ve aynı zamanda Arap ve Fars kültürüne karşı hassasiyet gösterdikleri görülür. Türkler arasındaki zıtlaşma mezhep ayrılığından çok, örf ve adet farkından ileri gelmiştir. Türkmen aşiretlerinin Müslümanlığı kendi örf ve adetlerine adapte ederek inançlarını sürdürmeleri karşısında, Arap ve Araplığı benimseyen ve benimsedikçe kendisini daha çok dindar Müslüman sayan zümreler bu durumu yadırgadılar. Yıldırım Bayezid zamanında Bursa'yı ziyaret eden seyyah seyyid Şerif Cürcanî; Anadolu'da örfün çokluğundan bahsetmesi, şeriat ve İslâmî ananeden çok, örf ve adetlerin, yasa ve askeri nizamın hakim olmasından ileri geldiğini ifade eder. Aynı şahsın, Anadolu'nun, Horasan'dan ve Maveraünnehir'den çok geri kaldığını açıklarken bir şiirinde mealen: "İlmin güneşinin Arap ufkunda doğduğu, Acem diyarında kemâle erdiği, Anadolu'da ise bu ziyadan mahrum kaldığını" ifadesi ile Türk töresine adapte olan Müslümanlık yadırganmaktadır. Horasan'dan gelen mutasavvıf dervişler Türk milletini, Arap ve Fars kültürüne karşı mücadele vererek dillerini, musikilerini ve törelerini unutturmadılar. Uçlarda tekke ve zaviyeler açarak zaptedilen yerlere halkı yerleştirdiler. Anadolu ve Rumeli'nde vakıf yolu ile Ahiler, Abdallar ve Alperenler Müslümanlığı ve Türklüğü yaydılar. Bu Türk dervişlerinden Şeyh Edebali'nin, Osman Bey'e kızını vermesi ve gazilik kılıcını beline bağlaması ile Osmanlı Devletinin kuruluşunda büyük yardımı oldu. Böylece Osman Bey'in padişah oluşunda Ahilerin etkisi çok olmuştur. Anadolu ve Rumeli'nde

tekke ve zaviyeler açan, dini yayan ve bir avuç müridi ile kaleler fetheden Abdal Musa, Abdal Murat, Sarı Saltuk, Barak Baba, Aybek Baba, Abdurrahman Baba, Geyikli Baba ve Hacı Bektaş Veli gibi Anadolu Türk şeyhleri ile Yesevi şeyhlerinin İslamiyeti adeta milli bir Türk dinine çevirmeleri, Fars ve Arap din adamlarınca düşmanca karşılandı. Suriye'de Barak Baba'nın hünharca öldürülüşü bunun ilk tepkisidir. Bu Türkmen Babalarının hareketlerini "Şeytanın Ameli" olarak nitelendirdiler. Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlığın yayılmasında etkili olan bu Yesevi ve Türkmen dervişleri, Sünnilikten çok Şiiliğe yatkın tavırlar içerisindeydiler.

Ulemaya karşı halk kitlelerinin ruhlarını okşayıcı şiirler, neşideler söylerlerdi. Bunlardan; Kaygusuz Abdal'ın şu şiiri inançlı bir mücadele sürdürdüklerini gösterir.

Urum abdalları gelir dost deyu
Hırka giyer abâ deyu post deyu
Hastalara gelir derman isteyu
Sağlar gelir pirim Abdal Musaya

Hintten bezirgânlar gelir yayınur
Aşık olan bu meydanda soyunur
Pişer lokmaları açlar doyunur
Toklar gelir pirim Abdal Musaya

İkrârıdır kaç yiğidin yuları
Fakihleri çeksem gelmez ileri
Akpınarın yeşil güllü suları
Çağlar gelir pirim Abdal Musaya

Meydanında dâra kurmuş köçekler
Çalınır koç kurbanlara piçaklar
Döğülür kudümler altın sancaklar
Erler gelir pirim Abdal Musaya

Kılıç sallar Yezitlerin kastına
Ali Zülfikarın almış destine
Tümen tümen Genç Alinin üstüne

Erler gelir şahım Abdal Musaya

Her matem ayında kanlar dökülür
Demine Hu deyu gülbank çekilir
Uyandırıp Hak çırağın yakılır
Erler gelir şahım Abdal Musaya

Benim bir isteğim vardır Kerimden
Yezit bilmez erenlerin yerinden
"Kaygusuzum" cüda düşmem pirimden
Erler gelir şahım Abdal Musaya

c) Anadolu abdalları - Bektaşiliğin gelişmesinde etkili olan diğer bir zümre de Anadolu abdallarıdır. Aşıkpaşazâde Tarihinde Abdalan-ı Rum diye yer alan "Horasan Erenleri, Horasan Erleri" diye de anılan bu zümreye kaynaklarda "baba" veya "abdal" da denmektedir. Bu mücadeleci dervişler, bir avuç müritleri ile savaşlarda sultanların yanında yer alır; dini yayarlar, ordunun maneviyatını yüksek tutmak için vaazlar verirlerdi. Bunlardan Geyikli Baba'nın Bursa'nın fethinde önde ve bir geyik üzerinde şehre girmesi; Abdal Musa ve Abdal Murat gibi mücahit "Tahta Kılıçlı"* dervişlerin de fetihlerdeki rolleri yaygın söylencelerdir. Bu Türkmen babalarının abdallığı, her türlü kötülüklerden arınmışlık ve ermişlikti. Halk üzerinde saygınlıkları çoktu. Ölenlerin mezarları, Anadolu'nun yatırları, evliyaları ziyaretgâhları olmuştur.

Yunus Emre de, Orhan Bey döneminde Sakarya havzası içinde Sarıköy'de yaşamış abdal ozandı. Aleviler ve Bektaşiler üzerinde etkisi çok büyük oldu. Şairler O'nun etkisinde kalarak şiirler söylediler. Yunus'un hayatını menkıbeleştirdiler ve Anadolu'nun birçok yerinde mezarının olduğuna halkı inandırdılar.

(*) Bu "tahta kılıçlı" deyiminin bir simge mi yoksa, eskiden "haşebî" denen "paslanmaz kılıç - adaletli kılıç" anlamındaki silâhın adının, odun, tahta demek olan arapça "haşeb-ahşap" ile mi karıştırıldığı, özel inceleme gerektirir bir konudur.

d) Batınilik - Gizlilik ve sır anlamındadır. Kuran ayetleri ve hadislerin, ancak, tevil ile anlaşılabileceği iddiası ile ortaya çıkan bir akımdır. Ortadoğu'da 11. ve 12. yüzyılda Hasan Sabbah tarafından kurulan ilk Batıni terör örgütü, gizli bir cemiyet halinde faaliyetler gösterdi.

e) Babailik - Baba, Türklerde ve Farslarda ata anlamındadır. Hürmet edilen yaşlılara da denir. Herhangı bir zümre ve teşekkülün başındaki kimse de baba lakabı ile anılır. Tasavvufta sofilere de Ahi Baba, Barak Baba dendiğini misalleri ile açıklayabiliriz. Selçuklular zamanında kullanılan baba ünvanı, Anadolu ve Rumeli'de şeyhler ve sofiler için kullanıldı. Yesevi şeyhlerinde baba, bab ve ata ünvanlarını kullandıkları görülür. Baba lakabının en çok kullanıldığı yer Azerbaycan'dır. Horasan'dan ve Azerbaycan'dan gelen Babailerle Anadolu'da Türkmen halkını etkisi altına alan ve "Babai Ayaklanması"nı çıkaran Baba İshak'ın, kendisini peygamber mertebesinde gördüğü ve Baba Resul dedirttiği, Hacı Bektaş Veli'nin de bu isyana katıldığı ve Babailer zümresine mensup olduğu iddialar arasındadır.

Bektaşi tarikatına mensup şeyhlerin de Baba ünvanını aldığı ve "Babalar Kolu"nun bu etki ile devam ettiği görülür.

f) Hurufilik - Esterabadlı Fazlullah tarafından 1398'de Horasan'da kurulan bir tarikattır. Aynı zamanda kendisini peygamber olarak ilan eden Fazlullah, peygamberlerin eksik bıraktığı hususları tamamlamak için gönderildiğini ileri sürmüştür. Kuran'ın gizli yönlerini 28 Arap, 32 Fars harfleriyle ve rakamlarla çözdüğünü açıklamıştır. Herşey harf ve rakamla açıklandığı için bu tarikata Hurufilik denmiştir.

Hurufiler, Fatih döneminde Anadolu ve Rumeli'de etkili oldular ve isyanlar çıkardılar. Bu zümre mensupları takiplerden kurtuluşu, Bektaşi tekkelerine sığınmakta buldular. Hurufi şeyh ve dervişleri, fikirlerini harflere bağlı buluşlarla ve Hacı Bektaş Veli'nin fikirleri imiş gibi tekkelerde yayarak varlıklarını sürdürdüler. Cenabı Hakkın bir insanın yüzünde belirdiği, iddiası ile kaşa, göze ve burun gibi uzuvlara harflerle mana verdiler. Bektaşilerin "Aynayı tuttum yüzüme. Ali

göründü gözüme" inancı Hurufiliğin etkisi ile olsa gerektir. Bu tarikata ait Fazlullah tarafından yazılan Cavidan adlı bir kitabı vardır.

III. BÖLÜM

I. Bektaşilik ve Alevilik Nedir?

Bektaşilik, Anadolu'da gelişerek yayılan Türk tarikatlarındandır. Tasavvuftan etkilenen bu tarikatın felsefesi, örf ve adetleri Türklere yönelik özellikler gösterir. Eski Türk din inançları ile Müslümanlığı kaynaştıran, tasavvufi olarak ifade eden, halka kadar inen kültürü, dili duyguları ile ulusal yapıyı koruyan, akla ve bilime değer veren tarikatlardandır.

Bektaşiliğin Türk halkı arasında yayılmasına sebep, Bektaşi babalarının halktan gelmiş olmaları, halk gibi sade ve basit hayat yaşamaları ve onların duygu ve düşüncelerine ortak olmalarıdır.

Bektaşi dervişleri halk psikolojisini bildikleri için onların ruhsal yönelişlerini çok iyi değerlendirerek Anadolu Türklüğünü Arap ve Fars kültürüne karşı korumuşlardır.

Bektaşilik tarikat haline gelinceye kadar safhalar geçirdi. Türk topluluklarının çeşitli inançlarını içine alarak örgütlendi. Bu tarikatın temelini Yesevilik teşkil eder. Yesevi sofilerinin yaydığı Hurufi, Babai, Batıni ve Şaman akımların; Anadolu'nun siyasi, iktisadi ve içtimai hayatında önemli yeri olan Ahiliğin, Abdallığın, Alperenliğin Bektaşilikteki etkileri büyüktür. 11. ve 13. yüzyıllarda Anadolu'ya gelen göçerli, yarıgöçerli ve yerleşik Türk boyları Türk örf ve adetlerinin etkisi altında İslamlaşarak Hacı Bektaş Veli'nin önerdiği yaşam ve inanç çizgisinde teşkilatlandılar. Asıl tarikatın örgütlenişi, edep-erkânı ile tarikat kimliği kazanması Balım Sultan zamanında oldu. Bundan dolayıdır ki, kendisine "Pîri

Sanî" ünvanı verilmiş ve tarikata girenlere de Bektaşî ve nâzenin denilegelmiştir.

Türkistan Piri namı ile bilinen Hoca Ahmet Yesevi'nin halifesi Lokman Perende'den nasip alan Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Horasan'dan Anadolu'ya "sönmekte olan Türklüğü ve Müslümanlığı yüceltmek" için memur edildi. Fikirlerini yaymak için Suluca Karahöyük'ü mekân tuttu. Önerdiği düşünceler Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yörelerine yayıldı. Tekke ve zaviyeler açıldı. Ölümünden sonra düşüncesi ve yaşam biçimi Bektaşilik adı altında yaşatıldı.

Büyük çoğunluğu ile Bektaşiliğin, Alevi zümreleri içinde örgütlendiği görülür. O halde Alevilik nedir? Tarikat mıdır? Tarikatsa başka tarikatları bünyesinde barındırması mümkün değildir. Mensupları "İmam Cafer'us Sadık Mezhebindeniz" dediklerine göre Alevilik mezhep midir? Alevilik, siyasi ve dini bir partidir.

Hz. Muhammed'in ölümünden bir müddet sonra hilafet meselesi yüzünden Müslümanlar, Şii ve Sünni diye iki ana mezhebe ayrıldıkları gibi başka kollar da oluşturdular. Hz. Ali taraftarlarına Alevi dendi. Daha sonra Müslümanlık Arap Yarımadasından Suriye, Irak, Mısır'dan Fas'a, doğuda İran'dan Türkistan'a ve Endonezya'ya kadar yayılırken, yöre halkları bu inanış içinde kendi eski dini ve milli özelliklerini de bir ölçüde yaşattılar. Ali taraftarlarının hepsi "Allah, Muhammed, Ali" derken, "Ehl-i beyt"e, "Oniki İmam"a, "Ondört Masum Pâk"e, "Onyedi Kemerbest"e ve "Kırklar"a sevgi ile bağlandılar. Bununla birlikte, örneğin İran'da Zerdüştlük, bu bölgedeki Şiiliği etkilerken Anadolu Aleviliği de başta Şamanlık olmak üzere eski inançlarla Müslümanlığı birleştirdi. Bu inanış, Türkmen, Yörük, Tahtacı adını verdiğimiz; Sünnilerin "Kızılbaş" dedikleri zümreler arasında yayıldı. Zerdüştlüğün etkisi ile gelişen İran Şiiliği ile Anadolu Alevileri arasında, Allah-Muhammed ve Ali sevgisinden başka hiçbir ortak taraf kalmadığı gibi, bu mezhepler içinde yeni tarikatlar ortaya çıktı. Şiiler şeriata, Alevi zümreler ise tarikata ağırlık verdiler. Anadolu Alevileri Bektaşilik adı altında

örgütlendi. Daha sonra bir kısım Alevi zümresi, Şah İsmail'in kurduğu Erdebil Dergâhı'na bağlanarak Abdalan zümresini oluşturdular. Hıdır Abdal, Abdal Musa, Pir Sultan Abdal vb. ocaklarına mensup halifeler Erdebil Tekkesi'nde eğitildiler. Çaldıran Savaşı sırasında da İran tarafına yöneldiler. "Erkânlı" veya halk arasında "Ağaçlı" denen zümre, Hacı Bektaş Veli'yi Pir olarak tanımadılar. Safevi Hanedanı yıkıldıktan sonra da bağlı bulundukları ocaklara ait dedeler aracılığı ile bugüne kadar görgü ve sorgularını kendi başlarına devam ettirdiler. Batı Anadolu'daki bu Alevi grupları, başsız kalınca Hacı Bektaş Veli Ocağını tanıdılarsa da yine eski geleneklerini sürdürdüler. Anadolu Bektaşiliğine bağlı olmasalar da Hacı Bektaş Veli'ye karşı kusur etmediler.

Anadolu Alevi-Bektaşileri Caferi Mezhebine mensupturlar. Ancak, bu mezhebin bütünlüğünü içeren, tam ilmihâlini bilen çok azdır. "İmam Cafer Buyruğu" adı ile bazı yayınlara rastlanıyorsa da bu husus tam olarak açıklık kazanmamıştır. Camilerde ibadetlerini sürdüren Alevilerin, Hanefi Mezhebine mensup Müslümanlarla birlikte aynı farz ve sünnetlere uydukları görülür. Bu durum şeriata ilişkin uygulamalarda, Alevilerle Sünni Hanefiler arasında bir fark olmadığını gösterir. Yahut da Sünni baskısı karşısında, bir kısım Alevi inançlı kişilerin kimliğini saklayarak Sünniymiş gibi hareket ettikleri düşünülebilir.

Bu noktada, mezhep nedir? sorusunu açıklamak gerekiyor. Mezhep tutulan yoldur. Müslümanlıkta, Kuran'da yer alan ayetlere ve Hz. Muhammed'in hadislerine göre tefsir yöntemi ile ahirete ve dünya ile ilgili sorunlara getirilen çözümlemedir.

İlk mezhep ayrılığı Hz. Muhammed'in ölümü ile hilafet meselesinden dolayı başladı. Hz. Muhammed, "İsmailoğullarının yetmiş bir, Hıristiyanların yetmiş iki ve ümmetinin de yetmiş üç bölüğe ayrılacağını, bir bölüğün kendisinin ve ashabının yolunda giderek kurtulacağını, diğerlerinin ise cehennemlik olacağını" söylemesi üzerine; Hz. Ali'nin bu bölüğü Hz. Muhammed'e sorduğunda: "Senin ve sana

uyanların yolunda gidenler Ehl-i beytimdir" yanıtını aldığı; bir seferinde de Peygamberin kendisine hitaben "Yerle gök arasında iki halife bırakıyorum. Birincisi Allah'ın Kelâmı olan Kuran-ı Kerim, diğeri de Ehl-i Beytim'dir" dediği. Hz. Muhammed son veda haccında da Gâdir Humm denilen yerde deve semerlerinden yapılan minber üzerine çıkarak ümmetine "Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Canı canımdan, kanı kanımdan, nefesi nefesimden, her kim ki Ali'ye kötülük yaparsa bana yapmış sayılır", ancak bu uyarıların dikkate alınmadığı, eski kabile düşmanlıklarını gizliden gizliye sürdüren ve iktidar arzusu ile hareket eden Ümeyyeoğulları ile diğer bazı kabilelerin, Hz. Ali'nin halifeliği sırasında birleşerek bir cephe oluşturdukları bilinir. Bunlar, Sıffin Savaşında "aynı ümmetteniz neden savaşıyoruz?" diyerek "Birinci emanet" olan Kuran'ın yapraklarını mızraklara takarak istismar etmişlerdir. "İkinci emanet" olan Ehl-i beyt'e de Ali'nin öldürülüşü, Hz. Hasan'ın zehirletilişi, Hz. Hüseyin'in susuz bırakılarak Kerbela'da şehit oluşu, diğer imamların zehirletilerek öldürülmeleri gibi suikast ve zulümlerle ihanetleri devam etmiştir. Bu zulüm Abbasiler döneminde de devam etmiş, Hz. Muhammed'in soyu, muhalif Araplarla birlikte İran ve Horasan'a sürülmüştür. Bu sıralarda Müslümanlığı topluca kabul etmeye başlayan Türkler, Ehl-i beyt sevgisi ile Müslümanlığı birleştirmişler, töreleri içinde bu inancı da yaşatmaya başlamışlardır.

Aleviler Caferi Mezhebine mensupturlar. İnançlarına göre bu mezhep, Muhammed-Ali mezhebidir. Bu nedenle kendilerini ehli sünnetten sayarlar. Hangi mezheptensiniz diye sorulduğunda ise "Ehli Sünnet Vel'Cemaat" diyerek, Hz. Muhammed'in tuttuğu yol hangisi ise o yoldanız ! mesajını verirler. Bazı araştırmacılar ve tarihçiler bu zümreye "Heterodoks" Sünnilere de "Ehl-i Sünnetteniz" (Ortodoks) ifadesini kullanırlar. Her fert ve zümre tuttuğu ve inandığı yolun doğru olduğu inancındadır. Kendisini ortodoks, karşısındaki de heterodoks şeklinde niteleyen görüş subjektif görüştür. Anadolu Alevileri İran Şiiliğini kabul etmezler. Bu nedenle

İran'daki İslam hareketine hiçbir Alevi katılmamıştır. Buna karşılık İran Humeyniciliğine Anadolu'daki aşırı dinci sünni zümrelerin iltifat ettiği görülmektedir. Şiilik İran milli harsı ile karışmış ve çeşitli kollara ayrılmıştır. Anadolu Alevileri ise Arap ve İran kültürlerini reddederek İslami inançlarını kendi kültürü, örf ve adetleri ile kaynaştırmış; tasavvufi bir yaklaşım benimsemişlerdir. Türk sosyal yapısı içinde oluşan Alevilik; Batınilik, Babailik ve Hurufilik'ten, Türk Yeseviliği ile Şamanlıktan etkilenen siyasi ve dini bir partidir. Anadolu Bektaşiliğini de Alevilik içinde aramak gerekir. Bektaşiliği ayrı bir şekilde incelememize imkân yoktur. Çünkü Alevi ve Bektaşi toplumları birbirine karışmış durumdadır.

Anadolu'da Alevi olanlar vardır, Alevi-Bektaşi olanlar vardır, Bektaşi olanlar vardır. Alevi-Bektaşi topluluklarına Türkmen, Yörük, Tahtacı dendiği gibi aşağılamak için Kızılbaş da denir. Salt Bektaşi olanlar, şehirlerdedir. Sünni ve Alevi olmayı dikkate almadan bir cemiyete üye olunur gibi ikrar vererek bu tarikata girerler. Kabulde zorlama yoktur. Dervişlikten babalığa kadar kademe alarak yükselme olanağı veren ve Bektaşiliğin Babalar Koluna mensup olan şehir Bektaşiliğinde, masonluktan da etkiler olduğu iddialar arasındadır. Şehir Bektaşiliği, Osmanlıların son yıllarında çok bozulmuştur.

Doğuda bulunan Aleviler arasında Zaza ve Kürt olanlar da vardır. Asıl Anadolu Aleviliği ise milliyete dayanır. Anadolu'nun özellikle doğu yöresine yayılan Zazalar ve Alevi Kürtler, Kürtçe konuşmakla Kürt olamazlar. Bu konuyu en doğru gözlemleyen, aralarında kırk yıl öğretmenlik yapan Mehmet Şerif Fırat olmuştur. Doğu İlleri ve Varto Tarihi adlı eserinde: Doğuda Alevi Kürtlerin ve Zazaların Türk olduklarını ve kavmî boy adlarını ve törelerini aynen muhafaza ettiklerini, Kürtçe konuştukları halde dede-baba sorgusundan cem ve cemaat toplantılarını Türkçe yaptıklarını, dualarını da Türkçe okuduklarını anlatır. Bu durum Osmanlıların uzun zaman Anadolu'yu ihmal etmeleri sonucu, kendi hallerine terk edilen bu toplulukların Kürtleştiklerini dü-

şündürür. Öte yandan, II. Abdülhamit, kurduğu Hamit alayları aracılığı ile (1882) Doğu Anadolu'nun düzenini sağlamayı düşünürken azılı Kürt beylerine yetkiler vermiş; bunların yağma-talanından kendilerini korumak isteyen Alevi Türkler onlara sığınarak, Kürtçeyi öğrenerek can derdine düşmüşlerdir.

Kürt dediğimiz topluluk eski Mezopotamya'da yaşayan Arami ırkına mensup Hurri, Mitanni, Asur, Met dediğimiz kavimlerin kalıntısıdır. Irkitibariyle Aramidirler. İlkel olarak yaşayan Yezidi dediğimiz topluluklardır. Yezidiler de Alevi Türkler gibi kavmi geleneklerini devam ettirmişler, Müslümanlık içinde Şafiiliği seçmişlerdir. Bu topluluklar Güneydoğu Anadolu'dadırlar. Diğer Sünni ve Aleviler arasında Kürt yoktur, Kürdüm diyen çoktur. Buna karşılık, Kürtçe konuştukları halde Türklükle ilgili kavmi inançlarını devam ettirenler görülür. Bunlar Doğu Anadolu'nun yaylak oluşu, kışların sert geçmesi, coğrafi şartların müsait olmaması ve Osmanlıdan bu yana hizmetlerin gitmemesi yüzünden de ilkel kalmışlardır.

Zazaların, Asya'dan Moğolların önünden kaçan Harzemliler oldukları, Celalettin Harzemşah ile birlikte Dersim'e geldikleri sanılmaktadır. Kürt toplumunu Yezidilik ve Şafiilik arasında aramak lazımdır.

İlkel topluluklar, uygar olan toplulukların etkisinde kalırlar. O halde, Asya kökenli ve ilkel özellikler de taşıyan Aleviliğin, Kürt dediğimiz kavmi, ilkel yapısından vazgeçirerek kendi inancına yöneltmesi mümkün değildir. Bu nedenle Alevi Kürtlerin aslen Türk olduğu kesindir. Anadolu'da Alevi olup da Kürdüm diyenler Kürt değildir. Özbeöz Türktür. Şafiilik Mezhebini kabul edenlerle aşiret geleneği içinde Yezîdiliğe inananların dışında Kürt yoktur.

Anadolu Türk Alevilerinin belirgin özelliği, İran Şiiliği ile Arap Aleviliğinden farklı olarak Türk harsı, örf ve adetleri içinde kalmışlardır. Bugüne kadar, etnik yapılarını taassuptan uzak din inançlarını her türlü baskıya rağmen korumuşlardır. Aleviler çeşitli kollara ayrılırlar. Her toplumun bir

ocağı vardır. Bu ayrılığın nedenlerinden birisi, taliplerin kendi ocaklarına mürit yapmak için sürdürdükleri mücadeledir. Şehir Bektaşiliği ile köy Alevi-Bektaşileri arasındaki ayrılıkların nedeni ise kültür farkından ileri gelir. Alevi-Bektaşilerin ocaklı dedeleri, şehir Bektaşilerinde olduğu gibi kademeli olarak yetişmezler; dedelik babadan oğula geçer, eğitim aranmaz.

Alevi-Bektaşilerin şiirleşen inançları, bir mistik aşktan ibarettir. Tarikatın ulu saydığı, Hz. Muhammed, Ali, İmamlar, pirler, Hatayî, Pir Sultan Abdal, Abdal Musa gibi kişilerin elinden içilen dolu ile uyanıldığına inanılır. Bu doluyu sunan Pirdir, Mürşittir, Şahdır, Hızırdır, erenler cemiyetinin Piridir. Bu mistik havayı soluyan cemaatın tümüdür. Cem'e gelen, cemaat içinde bütün benliğini kavrayan o cazibe içinde kendini bulur.

Birtakım uygulamalar sonucu, bazı Alevi gruplarının aşırılığa varan hareketleri de olur. Hz. Ali'ye karşı aşırı sevgiyi, aşırılığa vardıran "Ali Allahîler" zümresi buna bir örnektir.

Bektaşiliği kabul etmeyen Alevi zümrelerinde, Şamanlıktan kalma adetler daha daha etkindir. Bu nedenle Abdallar taifesinin eski geleneklere bağlı kaldıkları görülür. Sözlü kültürün getirdiği ve töreleri ile canlı tuttuğu görülen bu zümre tasavvuf düşüncesini çok basitten anlarlar. Tasavvufta, nefsin tutsaklığından kurtulan, kötülüğe iyilikle karşılık veren, herkesi bir görüp seven, cömertlik gösteren, kusurları görmeyen, kızgınlığını yenerek sabreden insanın şahsında beliren nur, Allahlık cevheridir. Bu durum ermişliğe işarettir. Herkes bu sayılanları yerine getiremez. Bütün dinlerde ibadetlerin amacı insanların bu meziyetlere sahip olmak için kendini inandığı din aracılığı ile terbiye etmesidir. İşte Hz. Ali'de bu özellikler görülmüş ve O'na ermişlik özelliği kazandırmıştır. Allah'ın yanında en güzel yere sahiptir. Allah'tır demek yanlıştır ve cahilliktir. Bu konuda Şeyh Bedreddin, Varidat adlı risalesinde şöyle der: "Peygamberlerin söylediklerinin gerçek ve diğer anlamlarını dinleyenler, bilgi derecelerine göre düşünebilirler. Arifler ise gerçeği bi-

lirler. Mesela, bir kişiye sana nurdan iki kuş verilecektir dense, arifler bu iki kuşla ilim ve hünerin kastedildiğini bilirler. Halbuki dinleyenler alelade kişilerin bildiği anlama geldiğini sanırlar. Bu doğru değildir" der. Burada Hz. Ali'ye, Hz. Muhammed'in söyledikleri güzel ve övücü sözler, yanlış anlaşılarak, Ali'ye karşı aşırılıklara gidildiği görülür.

Mevlana, Na'ti Ali Kasidesi'nde: "O açıklayıcı imam, O Tanrı velisi safa ehlinin vücut güneşidir. Yerde, gökte, mekânda, zamanda Hakla duran o imamın zatı, iç ve dış temizliğiyle vasıflanmak vaciptir. Çünkü küfürden, ikiyüzlülükten kurtulmuştur, temizdir...

Onun konağı birlik âlemidir. Dünyevi ve beşeri sıfatlardan dışarıdır. O, insanın hakikati ve canı gibiydi. Her şey fanidir, fakat can yaşar, ölmez. Onun hareketi kendinden diri olan ezeli varlıktandır. Beka çevresinde döner dolaşır, yaratıkları yaratanın zatı gibi o bakidir. Hakkın yüksek sıfatları Ali'nin vasfıdır. Hakkın sıfatları zaten ayrı değildir. O, Tanrının zatine yapışmış o olmuştur. Hani duyduğun lâhütün o gizli hazinesi yok mu; işte o odur. Çünkü o, haktan hakla görünmüştür. O hazinenin nakdi, tükenmez ilimdi. İşte o ilimden maksût, yüce Alidir. Hakkın hikmetini ondan başka kimse bilmez. Zira o hakimdir, her şeyi bilendir.

İbtidasız evvel o idi, sonsuz âhir de o olur. Peygamberlere yardım eden o idi, velilerin gören gözü de hakikaten odur. Yüzünün nurlu parıltısı, kendi ziyasından bir güneş yarattı. O, hak iledir; hak ondan görünür. Hakka ki, o hak ile ebedidir.

Ademin toprağı onun nurundan idi. O sebeple meleklerin tacı oldu; Allahın isimleri ondan belirdi. O temiz ve yüce imamın ilmi sayesinde, Adem, her şeyi anladı. O nur tek olan yaradanın nuru olduğu içindir ki, melekût onun huzurunda secde ettiler. Evet, muhakkak ki, Adem, o imamın nuriyle bütün ilâhi isimleri bildi...

Şit, kendinde Ali'nin nurunu gördü ve yüksek âlemi öğrendi. Nuh, kendini yüksek menzile ulaştırıncaya kadar, istendiğini hep ondan buldu. Gene ondandır ki kurtuluşa eren

Nuh dehirde gayret tufanının buldu da beladan kurtulmuş oldu. Halil Peygamber, dostlukla onun andı da ateş ona al lâle oldu. Nemrud'un ateşi, o Allahın dostuna hep gül, nesrin, lâle oldu. Gene o idi ki, keyfiyle kendi koyununu İsmail'e kurban etti. Yusuf, kuyuda onu andı da o saltanat mülkünü süsleyen tahtı buldu. Yakup, onun önünde birçok inledi de Yusuf'un kokusunu alıp gözleri açıldı. İmran'ın oğlu Musa, onun nurunu gördü de uzun geceler hayran kaldı. Kırk gecede kendinden geçti, kavuşma ve görüşme zevkine daldı. Sonra dedi ki: Yarabbi, Bana bu lütfundan bir alâmet ver.

Hak ona işte sana (Yed-i Beyza = nurlu el) i verdim; dedi.

Gene Ali'nin vergisidir ki, Meryem'e arkadaş oldu da İsa vücuda geldi... O, şeriatte ilim şehrinin kapısıdır. Hakikatte ise iki cihanın beyidir. İki cihanın sultanı Muhammed, hakka yakınlık gecesinde, Allaha kavuşmanın harem yerinde onun sırrını gördü. Ali'nin nutkunu, Ali'den dinledi. Ali ile birleşilen o yerde Ali'den başka bulunmaz. Çünkü Tanrı Kuran'da kendini Ali diye vasfediyor.

Allah yolunda gidenler isteyicidirler; Ali istenilendir. Söyleyenler söylerler, susarlar. O, susmaz, söyler. Ebedi ilim onun göğsünde parlayıp göründü. Vahyolunanların sırlarını, o hakikat olarak bildi ve bildirdi. Ümmetlere haykırdı:

- Allah yolunda Ali, sizin kılavuzunuzdur. Allaha içi doğru olanlar yüzlerini ona çevirmişlerdir. Zira o şahtır, doğru yolu gösterendir, efendidir. O bütün Peyamberlerin sırrında idi. Cenabı Mustafa:

- Benimle açıkça beraber bulundu, dedi (Tanrı Ali'yi her peygamberle gizli gönderdi, benimle ise açık gönderdi hadisi). Dinde evvel, âhir o idi. Allah ile içli, dışlı o idi. İşte bunları söyledim ki, bu yüksek mânanın nüktesini öğrensin de yüksek velâyete eresin. Sende apaçık bilinsin ki, hakkiyle yüce olan odur. Ey efendi, Benimle boşuna kavga etme bu böyledir. Hakikat budur ki, biz hepimiz zerreyiz, güneş odur. Biz hepimiz damlayız, deniz odur.

Ey Şems-i din, madem ki sen âşıksın Mevlana için aşkta canını feda et ki, canın canâne kavuşsun ve aşka ulaştırıcı

kılavuz olasın"

Sözleri ile açıkladığı gibi alelade kişilerin "Ali (Haşa) Allahtır" düşüncesi ile hareket etmektedirler. Halbuki burada Mevlana fütüvvet ehlinin "Feta"ya erebilmesi için iki yüzlülükten kaçınması, yalan söylememesi, herkese eşit muamele etmesi, ırk, din ve mezhep ayırmaması, nefsine düşman olması için çalışmasıdır. Yunus Emre'nin "Çiğidik piştik *Elhamdülillah" dizesine göre Ali küfürden, ikiyüzlülükten* uzaktı. "Onun konağı birlik âlemidir" sözü ile ayırmayan bölmeyen birleştirendi. "Hakkın yüksek sıfatları Ali'nin vasıflarıdır" sözleri ile Ali vahdet-i vücut nazariyesine göre Ali'nin şahsında beliren sıfatların Allah'ın Peygamberler aracılığı ile duyurduğu emirleri en iyi şekilde gerçekleştirerek "Ümmetin Feta"sı olmuştur. Yine Mevlana aynı eserin birinci cildinde "Hel etâ şehsuvarı kucakla" sözü ile de "Hel etâ" ayeti ile başlayan Dehir suresinde Ali'nin kastedildiği ifade edilmiştir.

Genç Abdal da deyişlerinin bir dizesinde,

"Dide-i binâ isen velâd-ı şaha kıl nazar
Sure-i eczam-ı âlem (Hel etâ) derler bize"

ile de Ali kastedilir. Divan-ı Kebir'deki Na't ı Ali Kasidesi'nin diğer eserlerindeki Ali'yi övücü sözlerin Mevlana tarafından yazılmadığı, sonradan araya sokulduğu Fuat Köprülü tarafından ileri sürülür. (Türkiyat mecmuasının Anadolu'da İslamiyet adlı makalesi) Ali'ye Allah demekle Ali Allah olmaz, çünkü bu düşünce yanlıştır. Ali fanidir ve bir kadınla erkeğin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ahiret işleri, yaratıcı Yüce Allah'ın vasıfları bilgisizlerin sandıkları gibi değildir. Peygamberlerin ve temiz kişilerin sözleri doğrudur. Yanlışlık onların ne dediklerini anlamamadadır. Ali'nin vasıflarına da cahil insanlar tarafından yanlış anlamlar verilmektedir. Cenneti hurili, köşklü, ağaçlı, meyveli, çağlayarak akan ırmakları farzetmek yanlıştır. İşte Ali. Tanrı dostudur ve Allah'ın Aslanıdır.

Tarikata giren ve kendini bu cazibe içinde nereye baksa

yerde gökte esen yelde, uçan kuşta, deryada denizde ilahi varlığı görür. Allah'ın varlığını bu yapı içinde bulur. Hz. Muhammed'i, Ali'yi. imamları aynı cazibe içine sokar. Dağlar taşlar Allah-Muhammed-Ali çağırır. Bu durum Müslümanlık öncesi mistisizminin Müslümanlık içinde ilahlaşan aşkıdır. Burada Ali, Hz. Muhammed'e en yakın ve ondan her yönü ile kutlanmış güzel huylu, gerçekçi yanı ile cismani yönünü yok eden, "Çiğ iken pişen" bir özellikte varlık derecesine yükselen bir kişiliktedir. Ali'de beliren nur ilahi nurdur. Bu özellikler evlatlarına da geçmiştir. İşte Aleviler böyle inanırlar. Hz. Ali'ye duydukları sevgiyi evlatlarına da duyarlar. Alevi dedelerinin bu soydan geldiğine inanılarak onlara da aynı duygu ile bağlanılmıştır. Bu ilahi aşkı "tevellâ ve teberra" içinde görürler.

Tarih öncesi devirlerinden bu yana insanlar, yaratıcıyı aramışlar. Yaratıcıyı göklerde arayarak yüce özelliklerini güneşte, ayda, yıldızlarda, daha sonra dağlarda, nehirlerde, ağaçlarda bulmak istemişlerdir. En son bu vasıflar, insanın kendisinde aranmıştır. Tasavvufta Tanrının vasıflarının insanda belirmesi olayı ise daha kapsamlı yorumlanmıştır.

Üçlü Tanrı (gök, yer, su) inancı, Doğu uygarlıklarından etkileşimlerle Batıya da geçmiş, Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Ege ve Roma inançlarında üçlü Tanrı sistemi korunmuştur. Örneğin: Mezopotamya'da Anu, Enlil, Enk; Ege'de Zeus, Poseidon, Demeter; Roma'da Jüpiter, Mars, Minerva'dır. Bu etkileşim, Akdeniz havzasındaki semavi dinler için de sözkonusudur. Nitekim bu çevrelerden etkilenen Hıristiyanlıkta Allah, İsa ve Ruh'ül Kudüs üçlemesi ve "İsa, Allah'ın oğludur" inancı vardır.

Anadolu'da Alevi topluluklarının Ali'ye Allah demeleri fikri Asya Şamanlarının atası olan Ülgen'le Ali'nin, kadınların koruyucu Tanrısı Umay ile Hz. Fatma'nın kişiliklerinin birleştirilmesinden doğmuştur. Ayrıca, Aleviler "Allah-Muhammed-Ali" üçlemesini şiirlerde ve tercümanlarda da kullanırlar.

Allah-Muhammed-Ali üçlemesinin Hıristiyanlık etkisin-

den doğduğu fikri yerine, bu üçlemenin Önasya'da Hıristiyanlıktan önce var olduğunu yukarıda açıklamaya çalıştık. Ayrıca, (12) Havari ve Oniki İmam benzerliği için aynı tez geçerlidir. Çünkü, Hıristiyanlıktan ve Müslümanlıktan önceki Türk inançlarında hem üçleme ve hem de Oniki Tanrı sistemi vardı. Oğuz Han'da birleşen ve 12 sağda, 12 solda yer alan boyların da bu inançta birleştiği, oniki mefhumunun Hint din inançlarında da var olduğu, âyinlerde Bektaşilerle Ahilerin "Şedd" veya "Tığ-ı bent" diye bellerine bağlayarak üç defa düğümledikleri kuşağın, Hint'te kurban edilen kutsal hayvanların kılından eğrilerek oniki iplikten örüldüğü, bu tür inançların Batınilik ve Hurufilik aracılığı ile Alevi ve Bektaşilerin kabul ettikleri savını kuvvetlendirmektedir.

Alevi-Bektaşi şairleri şiirlerinde "Allah bir, Muhemmed ve Ali"yi anmakta; Allah'ı yaratıcı, Hz. Muhammed'i Nebi, Ali'yi de Veli olarak tanımaktadır. O'na "Allah'ın Aslan'ı" sıfatını da vermişlerdir. Ali aynı zamanda Hz. Muhammed'in Ehl-i beyt'indendir. Sevdiği kızının kocası, torunlarının babasıdır. İlmi ile de kendisini kabul ettirmiştir.

Emeviler dönemindeki bu zıtlaşma sonucu Ali taraftarları, O'na olan sevgilerini aşırılığa kadar götürdüler. Hz. Ali bu nedenle, "İki camia benim yüzümden cehennemlik olacaktır" derken, kendisini aşırı derecede sevenlerle, yerenleri kastetmiştir. Bu aşırılıklara İran'ın eski din inançlarının da etkisinin olduğunu ilave edebiliriz.

İran'da değişik din inançları mevcuttu. Asırlarca insanlar bu inançlar içinde çırpınıp durdular. Asyalı kavimler cenneti Allah'ın, cehennemi de şeytanın evi şeklinde farzettiler. Bu etki, ikili Tanrı düşüncesine inanan İranlılardan geçti. İranlı kâhinlerin fikirleri, Batınilik ve Hurufilik gibi fikir akımlarının etkisi Bektaşiliğe de yansıdı.

Bu eski İran inanışına göre dünyada iki şeye tesadüf edilir. Bunlardan birisi hayır diğeri de şer'dir. Dünyada iki mevsim vardır, yaz ile kış, iki insan vardır, erkek ve kadın, dünya iki şeyden hasıl olmuştur, toprakla su. İranlılar Tanrı olarak "Aydınlık'a" veya İyilik'e (Hürmüz) inanmışlardır. "Karanlık"

veya "kötülük" de "Arimen"dir. Sonradan biri Allah diğeri de şeytan sayılmıştır.

Öte yandan, Kuran-ı Kerim'in zahiri (dış anlamı) yanında batını (iç anlamı)nın da olduğu iddiası ile bir cereyan ortaya çıktı ki, bu Batıniliktir. Kuran'ın zahiri manasından başka batını manasının da olduğunu âlimler kabul ederlerse de, tefsir ve hadis bilginlerinin dışında tefsirler dayanaksızdır. Batıniler ise kendi gözlemlerine ve mantıklarına göre açıklamaktan çekinmezler. Bu yüzden Batıniliği seçenler kendi akıllarınca tuttukları yolun, günün birinde bütün herkesçe kabul edileceğini ileri sürerler. Bu düşünceyi yayan ve aşırı hareketlerde bulunan, Kara Cariyenin Oğlu lakabı ile bilinen Abdullah bin Sebe'nin etkisi ile bu fikirler taraftar bulmuştur. Batiniler Hz. Muhammed'in tekrar dünyaya gelerek küfrü kazıyacağı fikrini yaymışlar; Hz. Ali'ye de insanüstü nitelikler yakıştırmışlardır. Bu inançlardan dolayı Abdullah bin Sebe, Hz. Ali'nin halifeliği zamanında hapsedilmiş, tövbe etmediği için Ali'nin emri ile yaktırılarak öldürülmüştür.

İmam Cafer us Sadık'ın; "Biz Ehl-i beyt gerçekleriyiz, fakat bir yabancı çıkar bizim hakkımızda yalan söyler, yalan ile gerçeğimizi gidermek ister" der. Buna da, Ali ve Oğulları ile daha sonraki torunları olan imamlar aşırı inançlı olanları yanlarından uzaklaştırarak onlara lânet etmişlerdir. Bu aşırılıklar sürüp gitmiştir. Fazlullah Hurufi gibi bazıları da peygamberlik iddiası gütmüş, peygamberlerin eksik bıraktıkları işleri tamamlayacağını iddia etmiştir. Bazıları mehdilik iddiasına kalkışmış, hatta Tanrı olduğunu iddia edenler de çıkmıştır.

II. Bektaşi Sırrı ve Bazı Yayınlar

Toplumda Bektaşiler "ser verir sır vermezler" kanısı yerleşiktir. Bektaşi sırrı var mıdır? Varsa da kimse bilmemektedir. Tarikata intisap edenler bir ömür çalışır, çabalarlar, iç yüzünü öğrenemeden bu dünyadan göçüp giderler. Her Bektaşi bu Bektaşi sırlardan bir şey bildiğini zanneder. Bazı

mitolojik olaylar da anlatılır: Hz. Muhammed bu sırları Hz. Ali'ye söylemiş, Ali de hiçbir kimseye anlatamamış, çok bunalmış ve mecbur olmuş ıssız bir yerde bu sırları bir kör kuyuya aktarmış, zamanla bu kör kuyudan kamışlar bitmiş, bu kamıştan "ney" yapmışlar. Tarikatlarda çalınan neyin inleyişi, yanık sesler çıkarışı işte bu sırlarmış! Halk arasında böyle anlatılır. Şiirlerde de yer alır. Sırların öğrenilebilmesi için bir pir'in eteğine yapışılması gerektiği inancı ile, bir tercumanda;

Terguman-ı Menguş: "Allah, Allah yürü
bir pir'e yapış gezme serseri
Can ve dilden ol muhibbi handanın kemteri,
Menguş sengi ol erenler aşkına
Ol Ali'ül Mürteza'nın Kamberi inin Kamber'i

Pür Cemal, Muhammed Kemâl Hüseyin Ali ra Bülend salavat" derken, bir mürşidin gözetiminde dört kapıyı ve kırk makamı idrak ederek, kademe, kademe ilerleyerek bu sırlara erişme inancı vardır. Bektaşilikte sır diye açıklanamayan birbirinden saklanıyormuş izlenimi veren sır; "dört kapı"yı idrak ederek nefsini terbiye etmesidir. Eline, diline ve beline sahip olması ile kişi bu noktaya vardığından kendisi habersizdir. Menkıbeleşen Yunus Emre'nin hayatında olduğu gibi, Hz. Ali'de bütün cismani ve şeytani yönlerini körelterek, Allah katında parlayan ilahi nurdur, velidir. Bütün şeytani taraflarını yok etmiş, rahmani nitelikler taşımaktadır. O halde tarikata girmek gerektiği inancı Alevi-Bektaşilerde vardır. Yola giren kişi eri Hak bilecek, erde Hakkı görecektir. Bu nedenle Cemlerde yüz yüze oturulur. İnsan her şeyin kaynağıdır, tüm kerametler insandadır.

Yola giren kişi kimseyi kırmayacak, incitmeyecektir. Gönül yapmak Alevilerde Kâbe yapmaktan ileridir. Cemlerde görülmeden önce, kırgınlıkları gidermek ve ondan sonra "Lokma Çiğnemek" haktır. Alevilerde rızasız lokma çiğnenmez. Bu yüzden Abdal Musa lokmasına "Rıza Lokması" veya "Rızalık Alma" da denmektedir.

Pir Sultan Abdal, rızalık alma ile ilgili şöyle der:

"Güzel âşık cevrimizi
Çekemezsin demedim mi?
Bu bir Rıza Lokmasıdır
Yiyemezsin demedim mi?"

Alevilikteki yemek ve yedirmek Ahiliğin geleneklerinde de vardır. Alevilik cömertlik üzerine kurulmuştur. Aleviler de Ahilerde olduğu gibi "bulursam dağıtırım, bulmazsam şükrederim" düşüncesi ile misafiri baştacı yaparlar.

Misafiri (Mihman) Ali'nin kendisi olarak kabul eder. Bu geniş mistik duygu ve düşünce, tekke eğitimi içinde gelişir. Bu yolun Amentüsü, Allah bir Muhammed Ali'dir. Mürşide saygı gösterecek ve sözü iki'lenmeyecektir. Mürşit hizmet karşılığında gözetilecek ve verilen "nezir"den hakkı ayrılacaktır. Bu nedenle cemlerde Pir'e, dede'ye her şahıs, gönlünden koptuğunca bir miktar para veya hediye verir. Bu parayı ve diğer hediyeleri toplayan bir hizmet sahibi vardır. Bu verilenlerle dede geçimini sağlar. Zaten köylerde dedenin evi tekke gibidir. Gelen getirdiğini yemeden gitmez. Ayrıca, bu verilen nezirler bir deftere de kayıt edilir. Verilenlerden kendine düşen payı çıkarır. Kalanı da dergâh'a gönderir veya götürür. Bu paralar derneklerde olduğu gibi topluma hizmet için harcanır.

18. yüzyıl sonlarına doğru Yeniçeri Ocağına duyulan kızgınlıkla birlikte, bu asker örgütün manen ve sembolik olarak bağımlı sayıldığı Bektaşilik de bir kötüleme kampanyasına maruz kalmıştır. Ancak, Bektaşiliği doğrudan hedef alan asıl yıkıcı kampanyayı Sultan II. Mahmud başlatmıştır. 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra ülke genelinde bütün Bektaşi tekkeleri yerle bir edilmiş, mensupları öldürülmüş, bir kısmı da sürülmüştür. Bu nedenle Alevi-Bektaşiler Osmanlı sultanlarını da kötülüklerin sorumlusu olarak görürler. Onlar için "Sağırdırlar, halkın feryadını duymazlar. Osmanlı paşaları zalimdir, birçoğu da hırsızdır. Kadılar rüşvet alır, yalan fetva verirler. Hak diyenin dilini kestirir" derler.

Halk arasında Osmanlıdan kalma bir deyim de: "Kadılar kirasız kilim başı tutmazlar, yaş yere yatmazlar. Bu düzen bozuktur, adil han tahttan inmiş, karga Şahan olmuştur" derler.

Alevi-Bektaşi inancında, hakkın hak olması istenir. Masum kullarına sahip çıkacak olan Tanrı'dır. Tanrı'nın elçisi Muhammed'dir, Ali'dir. O'nun soyundan gelen imamlardır. Sonuçta "Mehdi"dir. Bu inanış;

"Mehdi dedem gelse gerek
Yüce divan kursa gerek"

dizeleriyle Alevi-Bektaşi şiirlerine yansımıştır. Mehdi'nin bir gün geleceği inancı ise bazı liderlerin Mehdi rolünde öne atılıp Anadolu'da isyan çıkarmalarına fırsat vermiştir. (Baba İshak, Baba İlyas gibi.) Safevi şahları da Anadolu'da Mehdi inancı ile propaganda yaparak halkı etkileri altına almışlar ve büyük katliamlara neden olmuşlardır.

Aleviler, "İmam Mehdi 12 İmamlardandır. Ölmemiştir, O gelecek, Tanrı düzeni yeryüzüne inecek, kurt kuzu ile gezer olacaktır. Kimi tokluktan kimi de yokluktan ölmeyecektir" inancını taşırlar.

Osmanlının Anadolu'da zulüm ve baskısı arttıkça Anadolu'da "Mehdi Dede" düşü güçlenmiştir. Mehdi yani kurtarıcı, tarih boyunca, Aba Müslüm'de, Muhtar-ı Sakafi'de, Hacı Bektaş Veli'de, Osman Gazi'de, Baba İlyas ve İshak'da aramış durmuştur. Hatta, "Bu milleti kurtaracak Mustafa Kemal Paşa' dır. O'nunla beraber mukaddes Vatanımızın has evlatlarıdır," diyen Hacı Bektaş Veli sülb-ü Sahihi Veliyeddin Çelebi'nin bu mesajında bile mehdi geleneği yatar.

Bu inançları sürdüren Alevi-Bektaşilere karşı Osmanlı yöneticileri valiliklere gönderilen buyrukları içeren fermanlarla Yeniçeri adının ve izlerinin hem Bektaşilik geleneklerinin ortadan kaldırılmasını istedikleri, bunlara cevap olarak gönderilen ilamlara arşivlerimizde çokça rastlanmaktadır.

Geleneksel ve örgütlü Bektaşiliğin kırsal kesimde uzun

zaman kendi iç disiplinini korumasına karşılık büyük kentlerde özellikle İstanbul'da kendilerine Bektaşi diyen zengin ve saygın kişiler, şeriat yasaklarından kurtulmak ve diledikleri gibi gece âlemleri, eğlenceler tertip edebilmek için konaklarda sık sık bir araya gelmişler, içkili danslı eğlenceler düzenlemişler bunu da dışarıya Bektaşi töreni olarak duyurmayı uygun bulmuşlar. Bu gibi toplantılarda yaşanan skandallar da doğrudan Bektaşiliğe mal edilmiştir. Örnek olarak son Osmanlı Sadrazamı Damat Ferit Paşa'nın ailesinin Bektaşi oldukları iddiası ile bu tür eğlenceler tertipledikleri bilinir.

III. Alevi-Bektaşi İbadet ve Törenleri

Bektaşi tarikatı töresinde, Asya âdetlerinin yanında, Ahi âyinlerinden de izler vardır.

Ahiliğin merkezi durumunda bulunan Kırşehir'de gömülü Ahi Evren'in, "Her kim bizi şeyh edinse, onun şeyhi Hacı Bektaş Veli'dir. Ve her kim bizi görmek ister ise Hünkâr'ı görsün" dediği kaynaklarda yer alır.

Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu iddia olunan Makalât ve Vilâyetnâme'de, Hacı Bektaş Veli'nin, törenlere katılanlara başındaki kisveyi bağladığı kayıtlıdır. Ahilerde bel bağlamak, sofra çerağ, taç ve âlem vardı. Yine fütüvvetnamelerde yer alan ve hırkanın imanı, namaz, kıble, tekbir, tövbe, tarikat hükümleri, kırk makam, tarikat ebcedi Bektaşilikte de vardır.

Bel bağlama, el tutma ayinleri Alevi-Bektaşilerde görgü cemi veya "Cumalıktan geçme" usulleri birbirinin aynı gibidir. Bel bağlama veya diğer ayinlerde Ahilerin: "Vakti kim bel bağlayasın veya mürit tutanda şu duayı okuyasın; "Hak Taâlâ kabul kıla, kavlulhu taâlâ" yine mürşit tutmak isterken de telkin verilerek şu duayı okudukları "Hak Taâlâ celle celâlülhû kabul kıla" bilinir. Alevi-Bektaşilerde görgü sırasında dâr'da duran talibe, dede "Namazın niyazın kabul ola, Hak kapısına yazıla, Hak Taâlâ kabul kıla Hû" der. Bu durum

Bektaşilerin Tığ-ı bent bağlayarak Allah, Muhammed ve Ali adına üç düğüm vurma işlemi Ahilerin "Şedd"inden başka bir şey değildir. Bektaşilerde görülme, nasip alma veya ikrar verme ve oniki hizmet denen cemde, her hizmet sonunda "car çalma" veya ferraş tarafından yer süpürme, okunan tercumanlar, salavat getirerek meydana girmeler, meydanda dâr'a durup sağ ayağın başparmağını sol ayağın başparmağı üzerine, (mühürleyerek) sağ elini kalbi üzerine koyarak hafif eğilerek duruşları, ayetlerin, tercumanların, duvazların okunması ve duvazlarla Oniki İmamların adlarını saymaları, niyazlar, telkinlerde bulunma benzerlikleri Ahilerde de mevcuttu.

Bu durum Hacı Bektaş Veli ile Ahi Evren'in eskilere dayanan dostluklarının ve Gülşehirli Aşık Paşa'nın bir Alevi oluşu sonucunda, Ahiliğin Bektaşilik içinde eriyerek devam ettiğine bir işarettir.

Gadir-Humm'da, Hz. Muhammed'in emirleri ile sahabi'nin birbiri ile kardeş oldukları, Hz. Muhammed'in de Ali'yi kardeş olarak seçtiği bilinmektedir. Bu gelenek de bazı tarikatlarda yol kardeşi, ahiret kardeşi, Bektaşilerde ise "müsahip"lik tarzında Ahilikten kalmadır. Ahilikle Alevi-Bektaşilik, inanç ve töre olarak birbirine öylesine karışmıştır ki hangisinin hangisinden etkilendiği dahi bilinmemektedir. Ahilerin törelerinde tuzlu su, Alevilerin duru su, Bektaşilerin tatlı şerbet içmeleri önemli benzerliklerdendir. Fütüvvet erkânında ki, şeyhin ikrar verilirken veya görgü işlemi yürütülürken "Kimin kimde hakkı varsa ya helâl etsin yahut hakkını dilesin" telkini, Alevi-Bektaşilerde görgü sırasında dede: "Ey erenler! el gövdenin kaşındığı yeri bilir. Bu canlar meydanda nasıl bilirsiniz? Hakkı olan talep etsin" der. Rızalık almadan talibi görmez. Alevilerde bu görgü cemine "Rızalık Alma" veya "Rızalık Lokması" da derler.

Ahilerde şeyh cemaata, ikrar veren can'la ilgili; "söylenecek sözü, edilecek itirazı olan varsa önce söylesin, dile gelsin çünkü tezkiye ikrardır" der. Tezkiyeden sonra kınama ise inkârdır. İkrar inkârı batıl kılar ve ikrardan sonra inkâr doğru

değildir. Feta fetayı kınayamaz. Alevi-Bektaşilerde de yılda bir tezkiye töreni vardır. Bektaşiler buna "baş okutma". Aleviler de "görülme" derler. Görülme, nasip alma, el alına, cumalıktan geçme adı ile anılan ayinde ikrar veren talibe dedenin; "Gelme gelme, dönme dönme, dönen canından veren malından" denirken, Ahilerde de "Tanrı nalet etsin ahdini bozana" der.

Abdal Musa Lokması, Görgü Cem'i ve On İki Hizmet Usul ve Erkânı - Alevi-Bektaşilerde, değişik ocakların etkisi ile usul ve erkân birbirinden farklı olarak yürütülmektedir. Bu farklılıklar, dede ile yardımcılarının bilgisine ve tahsiline göre değişir. Şehir Bektaşiliğinin temsil edildiği "Babagân" kolunda usul-erkân daha da değişiktir. (Ayrıca açıklanacaktır.)

Bu Hizmetleri Yürütenler - Hizmeti yürüten görevliler, başta "Dede"dir. Dede'ye "Sercem" de denmektedir. Cemicemaatı idare eder. "Rehber" dede'nin yardımcısıdır. Görgüsü yapılan ve cem'e gelenlere yardımcı olur. Diğer bir hizmet sahibi de "gözcü"dür. Beline "Tığ-ı bent" bağlamış ve elinde uzunca bir sopa ile sağa sola işaretler vererek cem'in asayişini sağlar. "Çerağcı", kandil, şamdan vb. çerağların yakılmasını sağlar. Bu görevliye "delilci" de denir. "Zâkir", âşıktır; deyiş, duvazde İmam söyler, saz çalar. "Ferreş" süpürgecidir. Hizmetler tamamlandıkça meydanı sembolik olarak süpürür. Aynı zamanda rehberin yardımcısıdır. "Saka" ibrikdardır. İki kişi olur. Birisi su döker, diğeri leğeni, sabun ve havluyu taşır. "Sofracı" kurbanların kesilmesi, doğranması, pişirilerek usulünce sofraya getirilmesinden sorumludur. Bu hizmeti yürüten ana kadınlar "Kadıncık Ana" lakabı ile anılır. "Pervane" semah yapacakları düzene kor. Semahcı da denmektedir. "Peyik" cemin olacağını komşulara haber verir. "İznikci" cemevi'nin temizliğine bakar. "Bekçi" de cemin ve ceme gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlar.

Cemevi'ne önce dede gelir. Edep-erkân ile dâr'a durup, niyâzların edip yerini alır. Daha sonra, köydeki rehber ile

dede soylular ve ileri gelenler usulünce niyâzların ederek yerlerini alırlar. Dede'nin çevresine, zâkir, rehber, çerağcı (delilci), dede soylular ve köyün veya o yörenin saygın kişileri meydanı çevreleyerek otururlar. Meydanı boş bırakarak halka şeklindeki bu oturuşa "Selman Halkası" denir. Bu halkanın etrafında erkekler, ayrı bir bölümde de kadınlar bulunur. Ayinler Cemevi'nde yapılır. Cemevi olmayan yerlerde de genişçe bir ev seçilir.

a) Abdal Musa Lokması - Cemler üç grupta toplanabilir. Birincisi Abdal Musa Lokmasıdır. Dede köye veya o yöreye geldiği zaman ilk karşılamadır. Dede köy yollarında törenle karşılanır ve konağına misafir edilir. Bu görevler rehberine düşer. O akşam peyikci aracılığı ile köye veya yöre halkına duyurulur. Bu toplantıya "Rızalık Alma" denir. Çünkü bu toplantıya gelmeden önce konu komşu birbirine kırgınsa barışır. Alacağı varsa eda eder. Eksiklerini tamamlar. Toplantıya, elinden yettiğince pişirdiği könbeler, çörekler, kete, katmer, çerezler ve pişirilmiş tavuklarla gelirler. Fakir fukara sevaptır benim de bu çorbada bir atımlık tuzum olsun diyerek tuzunu, bulgurunu ve yağını getirir. Bu toplantıda şahıslar kurban kesmezler. Kurban kesecekleri belirlerler. Törende kurban kesilirse "salma" yolu ile o sırada herkesin gönlünden koptuğunca para toplayarak mal sahibi râzı edilir. Getirdikleri yiyecekleri lokma işleri ile meşgul olanlara verdikten sonra meydana gelerek yalın ayak peymanceye dururlar. [Peymance'ye durma: (Farsçası Pay-ı Mâcân'dır.) Anlamı kapı eşiği, pabuçluk veya odanın en geri tarafı demektir. Talibin, dervişin veya canların ayak yalın sağ ayağı başparmağı, sol ayağın başparmağına koyar buna da mağarlama denir. Hafifçe öne eğilir ve sağ elini kalbi üzerine koyarak dedeye yönelerek durur. Dâr'a durma veya Dâr-ı Mansur da denmektedir.]

Dede: "Allah... Allah Lokmalar kabul olan Muratlar hasıl ola, Hak-Muhammed-Ali kabul eyleye, On İki İmamların, Pirimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Veli defterine kabul ola. Nûr'u Nebi Kerem-i Ali, Pirimiz Hacı Bektaş Veli, gerçek

erenler demine Hû" diye duasını yaptıktan sonra dâr'a duran canlar secdeye kapanarak niyâzını eder, usulünce geri çekilip, kadınlar ayrı bir bölümde, erkekler de bu halkanın arkasında yerlerini alırlar.

Cemevine gelmeden önce herkes kadın erkek abdestini alır. Abdestsiz ceme katılınmaz. Alevi Bektaşilerde evli olan ve görülmek isteyen canların müsahiplerinin olması şarttır. Bektaşilerde müsahip aranmaz.

Abdal Musa Lokmasında, herkes birbirine niyâz ederek rızalık aldıktan sonra görülecekler, Oniki Hizmet dediğimiz cemde kurban kesecekler belirlenir. Dede nasihatlarda bulunur. Problemleri olanların huzura çıkmadan gidermeleri için kapalı olarak işaret eder. Tarihi olaylar ders olacak şekilde anlatılır. İlerde detaylı olarak üzerinde duracağımız biçimde dede sofra duasını yapar ve lokma gelir, yendikten sonra yine duası yapılır. Sofralar kalkar. Dede "Oturan duran kovsuz giybeksiz evine varan, yastığına baş koyup dua eden canların-Hak erenler muradını vere, gerçek erenler demine Hû" der. Cemaat meydanda niyâzların ettikten sonra törelerince evlerine dağılırlar.

b) Görgü Cemi - İkincisi ise, görgü cemidir. Bu cemde müsahibi olan bütün canlar rızalık alıp boy abdestli olarak toplantıya gelirler. Bu ceme "Cumalıktan geçme" de denir. Her cuma akşamı yani perşembeyi cumaya bağlayan gecedir. Dindar olanların büyük çoğunluğu perşembe günleri oruç da tutarlar. Yılın elli iki haftasının dört haftası Muharrem ayına geldiği için görgü cemi yapmazlar. Kırk sekiz hafta boyunca bu cem tekrarlanırken, arada bir yapılmaya başlanmış ve daha sonra kırk sekiz haftanın toplamı bir cuma akşamı dedenin bulunduğu sırada yapılması âdet haline gelir. Bu cem, görgü ve sorgu ayinidir. Dede hizmet sahiplerine verdiği duadan sonra Carcı carı çalar temsili olarak bütün günahları ocağa döker ve ortaya gelerek süpürgesini sol koltuğu altına alarak, dâr'a durur. Dede: "Allah Allah hizmetin kabul ol. Muradın hasıl ola. Seyyid Ferraş Efendimizin hizmeti üzerinde ola. Gerçek erenler demine Hû" diye

duadan sonra geri çekilerek yerini alır.

İkrar ayininde yeni tarikata girmek isteyen önce bir müsahip seçer. Dede dededen, talip de talipten müsahibini seçmek zorundadır. Evlilikleri de öyledir. Talip dedenin dede de talibin kızını alamaz. Talip bir yıl aday olarak gezer, müsahipler birbirinden memnun olmadıkları taktirde ayrılabilirler.

Tarikata girmiş olup da görülmek isteyenler. İki müsahipden büyük olan sağda eşi yanında, diğer müsahip eşi ile birlikte dört kişi meydana yalın ayak gelerek dâr'a dururlar. Bellerine de kemerbest bağlarlar. Rehber görgü dârında meydandaki dört kişinin sağ tarafına geçerek niyazın eder ve Kuran'ın A'raf suresinin 23. Ayetini Arapça okur: ("her ikisi Rabbimiz kendimize yazık ettik. Bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen biz kayıp edenlerden oluruz"). Rehber devamla Allah... Allah Eli erde, gözü yerde, özü dâr-ı Mansur da Hak Muhammed-Ali yolunda, Erenler meydanı, Pir divanında, canı kurban teni terceman On İki İmam ve On dört Masum Pâk Efendilerimizin dostlarına dost düşmanlarına düşman olmak kavliyle, Hak erenlerin nasihatını kabul, muktezasiyle amel etmek üzere yalın ayak yüzü üzre sünürerek gelmiş, (...görgüye girenlerin baba ve kendi adları) cem erenlerinin izni icazetiyle Muhammed-Ali yoluna, Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Veli Tarik-i Nazeninine dahil olmak üzere koç kuzulu kurbanlarıyla gelmişler, Hakk'ı görmüş râh'ı Hak bilmiş, Nesimi gibi yüzülüp, Mansur gibi asılıp, Fazlı gibi borçdan halas olmak dilerler, Himmet-i Pir niyaz ederler. Allah Eyvallah" demesi ile Dede: "Ey erenler herkes gövdenin kaşındığ yeri bilir, canlar meydanda haklarında bir sözünüz var mı?" diye sorar.

Çoğu zaman görülen şahıslar bu tür sorguya meydan vermeden, görülmeden evvel küsmüşse barışır, hakkı hak ederek rızalık almadan meydana çıkmazlar. Ancak, haklarında bir alacak, verecek veya kusurlu bir davranışları varsa şikayetçi müsaade isteyerek kalkar onlar gibi dâra durur. Bu durum bir mahkeme görünümü arz eder. Dede ile birlikte

"Selman halkası" dediğimiz bölümdeki diğer dedeler, rehber, zâkir de katılır. Konu ele alınarak tartışılır. Kusurlu bulunursa "düşkün" bırakılmaları ile hiçbir toplantıya katılamaz. Düşkünlükten kurtulmak isteyen talipler süresi sonunda çok büyük eziyetler ve cezalar verdirilerek düşkünlükten kurtulurlar.

Düşkün olanların evli iken ikinci defa evlenmeleri, hırsızlık yapmaları, zina, borçlarını eda etmemeleri gibi kusurlardan oluşur. Hiç kusurları yoksa, veya sorgudan aklanan talipler için Dede, canlardan yeniden rızalık ister. Cemaat da yere niyaz etmek suretiyle razı olduğunu gösterir; Dede de "Derviş-i dervişan kabul-ü makbulan" diye talibi kabul eder. Şu ayeti okur:

(Kur'an, Tövbe Suresi, Ayet 119) "Ey insanlar Allah'dan sakının, doğrularla beraber olun" der ve devamla "Tevbe günahlarımıza estağfurullah, elimizle, dilimizle, belimizle işlediğimiz günahlarımıza tevbe estağfurullah, kalbimizle cem-i âzâmızla işlediğimiz günahlarımıza tevbe estağfurullah, isyanımıza tevbe estağfurullah" der. Dede devamla "Ber cemâl-ı Muhammed, kemal-i Hasan, Hüseyn, Ali Ra Bülend'e salavat" der ve tüm ayin-i cem erenlerini salavat vermeye çağırır. Hep birlikte,

"Allahümme Salli alâ Seyyidina Muhammed-in ve alâ Ali Muhammed" diyerek salavat verilir.

Görülen ve alanda bulunanlar da yüz üzeri secdede dururlar. Dede devamla, "geldiğin Ali yolu, durduğun mansur dâr'ı, gördüğün hak Ali'dir, Hak cesedine can verdi, kalbine iman verdi, ağız talip, dil mürşit, erenler meydanında ne gördün, ne işittin?" diye sorar. Dâr'dakiler başlarını kaldırmadan "Hakkı gördüm, Hakkı işittim" derler. Dede "Hak uvarsın işimizi" der ve devamla:

"Allah eyvallah kapısında, döktüğün varsa doldur, ağlattığın varsa güldür, yıktığın varsa kaldır. Doğru gez dost gönlünü incitme, mürşide teslim-i rıza ol. Yalan söyleme, haram yeme, zina etme, elinle koymadığın şeyi alma, gözünle görmediğin şeyi söyleme, gelme gelme, dönme dönme ge-

lenin malı dönenin canı, riya ile ibadet, şirk ile taât olmaz, söylediğin meydanın sakladığın senin, Allah Eyvallah" der. Bunun üzerine görgüsü yapılanlar dâr'a kalkarlar, Dede sorar. Bu cevapla sağ tarafta bulunan yaşlı olan talip cevaplar.

Erenler meydanında Pir huzurunda mürşidine teslim oldunuz mu? Ehli beyt soyuna iman-ü ikrar ettin mi? Kazaya razı olup kader'e bağlandın mı? Cafer us Sadık içtihadı üzerine hak dediğini hak batıl dediğine batıl bildin mi? Muhamed-Ali ve Ehli beyt'in sev dediğini sevip sevme dediğini sevmeyip tevella ve teberra ettin mi? En büyük talip veya görülenler her soruluşta, "Allah Eyvallah" derlerken Dede devamla, Pir Hakkı hak mı? (Büyük talip) hak der.

- Mürşit hakk mı?
- Hak.
- Mührü Muharrem hakkı hak mı?
- Hak.
- Oniki İmam hak mı?
- Hak.
- Tarikat hak mı?
- Hak.
- Şeriat hak mı?
- Hak.

Dede;

Sureti hakktan görünüp dünya menfaatlarına kanıp, münafıkların sözüne inanıp erenler yolundan uzaklaşırsan mahşer günü yüzün kara olsun mu?

Sözüne talipler "Allah Eyvallah" derler. Allah Allah diyerek secdeye kapanırlar.

Dede; "Allah-Muhammed-Ali Hünkâr Hacı Bektaş Veli ikrarımızda sabit kadem eyleye, gerçek erenler demine Hû". Daha sonra dedeye niyaz ederler, küçük talip büyük talibe niyaz ederken eşler dedeye ve her iki talibe niyazla yerlerine otururlar.

c) İkrar Veriş - İlk defa tarikata girerken ikrar verileceği sırada: Önce kapıda Bekçi Babaya niyaz ettikten sonra gözcü

boyunlarına Tığ-ı bent veya yağlık dedikleri çevreyi boyuna dolayarak üç düğüm yaparak çekerek içeri girer, "Gerçeğe Hû Erenler" der meydanda durur. Her adım atışta "Şeriat Erenleri Hû, Tarikat Erenleri Hû, Marifet Erenleri Hû, Sırrı Marifet Erenleri Hû" der ve "Bir çift talip getiriyorum alıp kabul ediyor musunuz" diyerek yine bir adım atar. Delil'in (yakılan mum vb. ateş) önüne gelip üç defa niyaz eder. Dedenin önüne gelir, dede duasını eder ve sonra dedeye niyaz edilir.

Dede Türkçe olarak da "İyi ve kötü günlerde kardeşsiniz. Bir gömlekten ses vereceksiniz. Gelme gelme dönme dönme gelenin malı dönenin canı" der ve son olarak "bundan sonra kardeşsiniz hak uvarsın işinizi" der. Yine dedeye niyazdan sonra, dede "aşk ola sofu" deyince secdeye varılır. Dede "Baş kaldır doğru söyle kalbinde sakladığın senin" durduğun dâr-ı Mansur cesedine can verildi. Kalbine iman verildi. Ne gördün niye geldin Hakkı gördüm hakka geldim. "Dede Hak uvarsın işini" der ve talip kalkar, Dede, "Bu canlar meydanda nice bilirsiniz, Burada da sorar" el gövdenin kaşındığı yeri bilir. Bu canlardan hakkı olan talep etsin" der, herhangi bir kusuru borcu yoksa cemaat "Hak uvarsın işini" diye birlikte cevaplar.

Büyük müsahip sağda diğer küçük müsahip solda ayakta iken dede yine talibe: "Pir Hakkı, Mürşit Hakkı, Müsahip hakkı, Mahiri Muharrem, 12 İmam, tarikat, şeriat hak mı?" sorularına büyük mürşit "hak" der ve dede de "hak uvarsın işinizi" diyerek secdeye iner, daha sonra küçük müsahip büyük müsahipin ayağına düşer, kadınlar hepsinin ayağına düşer, dedeye niyâzla geri geri çekilerek gözcünün gösterdiği yere oturulur.

Bazı yörelerde de görülen talipler dedenin önüne diz üstü otururlar, dede en sağda oturan talibin elini tutar başparmağını kendi parmağına rapt eder, Talip sol eliyle dedenin eteğini tutar, onun solunda oturan eşi, diğerleri de kendi sağındakilerin eteğini tutar. Dede görülenlerin kulaklarına yakın bir mesafede mealen (Fetih suresinin 10. ayeti) Ye-

dullah ayetini okur. "Ey Muhammed, şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler, Allah'a baş eğmiş el vermiş sayılırlar. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir, verdiği bu sözden dönen ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük ecir verecektir."

Dede bu duayı Arapça okuduktan sonra tüm cemdeki cemaata hitaben, hadis olarak;

"Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe

İlla zülfikâr" (Ali'den başka er, zülfikardan başka kılıç yoktur) der, daha sonra da; Kuran'dan ayet olarak:

"Yardım Allah'tandır. Kazanç yakındır. İnananlara müjde olsun" diye Arapça dua arkasından,

"Yâ Allah ya Muhammed ya Ali Pirimiz üstadımız Kûtb-ı âlem Hünkâr Hacı Bektaş Veli Şâh'ı Horasan destur-ı pir" diyerek taliplerin ayrı ayrı sırtlarına sağ eli ile üç defa vurur. Sağ el için, Alevi Bektaşilerde pençe-i Al-i Abâ denir. (Muhammed, Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin) elin beş parmağını temsil eder.

Bütün görülen taliplerin sırtına dede "Allah Muhammed Ali" diyerek üç defa vurur. Bu Hacı Bektaş Veli'ye nisbet olarak yapılır. Bir de aynı işlemi Erkân'la (tarıkla) yapan dedeler vardır. Erkân melhem ağacı veya cennetteki Tuba ağacının dalı temsili olarak 50-60 cm. uzunluğunda, 2,5 cm. kutrunda üç boğumlu bir ağaçtır. Bu gelenek Asya'dan Anadolu'ya, Şamanlık inançlara bağlı Erdebil tekkesi dervişleri aracılığı ile getirilmiştir.

Dede erkân dediğiniz bu ağaçla talibin sırtına üç defa "Allah Muhammed Ali" diyerek vurur. Burada farklı bir durum yoktur. Çünkü, kutsal saydıkları "Erkân"ı da tutan el "pençe-i Al'i Aba"dır. Bazı yörelerde ikrarlı olanlar topluca görülürler. Buna tarıkdan geçirilme de denir.

Görgü başladığı sıra talipler müsahipleri ile birlikte yalın ayak vaziyette, ayakta erkânı iki eli ile tutan dede'ye niyaz ederek yere uzunlamasına sarmaş dolaş yatarlar. (iki erkek) Dede "Allah- Muhammed-Ali" diyerek üç defa sırtlarına vurur. Buna "tarık çalma" da denir. Aynı işlem pençe ile de

(sağ elle) yapılır. Talipler kalkar ve dedenin eline, omuzuna niyaz ederek, geri çekilip yerlerini alırlar.

Bütün talipler görüldükten sonra, 12 Hizmet Cemine katılarak kurban kesebilirler.

d) Onüki Hizmet - Dede hizmete başlarken hizmet sahipleri ile birlikte meydanda dar'a durarak şu duayı eder:

"Allah... Allah... Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Hizmetleriniz kabul ola. Muratlarınız hasıl ola. Hazır, gaib, zâhir, bâtın âyini cem erenlerinin nûr cemallerine aşkola. On sekizbin âlemle birlikte mümin müslim cümle kardaşlarımızı Muhammed-Ali gülbanginden mahrum eylemeye, Allah cümlemizi didar'ı Ehl-i beyt'e meşreb-i Hüseyine nail eyleye. Muhammed-el-Mustafa, Aliyye'l Murtaza, Fadima ana ve diğer hizmet sahiplerinin hüsn'ü himmetleri üzerinizde ola, saklaya bekleye... Dil bizden nefes Kutb-ül Arifin Gavs-el-Vasilin Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den ola. Nûr-ı Nebi, Kerem-i Ali, Gülbang-i Muhammedi Dem-i Pir, Hünkâr Hacı Bektaş Veli gerçek erenler demine hû..."

der ve hizmet sahipleri niyaz ederek topluca dâr'a dururlar.

Dede, "Tecellâ, tevellâ Hakk'a yazıla. Tecellânız temiz yüzünüz ak ola. Tecellâ gören cehennem narı görmeye, Erenlerden himmet, şey'an-Lillâh Allah eyvallah..." der, ve hizmet sahipleri görevleri başına dönerler. Ferraş (carci de denir) Meydanı "Allah-Muhammed-Ali" diyerek üç defa süpürge çalan ve süpürgeyi sol koltuğu altına alır ve dedeye yönelerek dâr'a durarak şu tercumanı okur:

"Allah Allah... Gürûh-u Naci'yim. Kırklar meydanında süpürgeciyim. Pir divanında durucuyum. Hamdü-lillah Pirimiz Hazret'i Bektaşi Veli'dir. Ali Muhammed'den üstadımız Seydi Ferraşîdir. Allah eyvallah. Nefes Pîr nefesdir."

der ve dedenin duasını bekler. Dede;

"Allah Allah... Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Seyyid Ferraş Efendimizin himmeti üzerinde ola. Gerçek erenler demine hû..." diye dua tamamlandıktan sonra yere niyaz eden ferraş geri çekilerek yerini alır.

Delil Uyandırma - Cemaatın tamamlaması ve hizmet sahiplerinin yerlerini alması üzerine önce "Delil-i Şah-ı Merdân" uyanır. Üç şamdan, yağkandili veya mum yakılarak cemevi aydınlatılır.

Şah-ı Merdânı dede uyandırır. Delil uyandırma veya çerağ uyandırma ile başlayan cem'de "Delil" dedenin önüne getirilir. Pir, kibriti çakarak fitili tutuştururken şu tercumanı söyler:

"Er cemâl-i Muhammed, Pir Kemâl-i Hasan ve Hüseyin, Allah'ı bir bilenler Muhammed'e versin salavat" der üç defa tekrarlanır. Daha sonra dede devamla "Allahümme Salli Alâ seyyidina Muhammed'in ve alâ Al-i Muhammed" demesi ile Delilci delili alarak duaya durur. Dede; "Allah, Muhammed, Ali, Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli çıraklarımızı abad ede, Münkirler mat, münafıklar berbat ola, Câbir Ensari'nin emri buyruğu yerini almış ola, gerçek erenler demine Hû" demesi ile delilci çerağ'ı yerine koyar, sağına soluna ve önüne niyaz ettikten sonra ayağa kalkar, geri geri çekilir ve meydan ortasında dâr'a durur.

Dede dâr'daki çerağcıya şu duayı okur:

"Allah, Allah, hizmetin kabul muradın hasıl ola. Câbir Ensari'nin himmeti üzerinde ola. Gerçek erenler demine Hû" demesi ile çerağcı niyazın eder geri geri çekilerek meydandaki yerini alır.

Dede: "Zakir'in zikri hayır ola" der ve destur verir. Rehber "edep-erkân" demesiyle de kadınlar ayakta, erkekler namaz kılacak vaziyette diz üstü gelerek (Delil-i Şah-ı Merdân) üç Duvazı âşıktan dinler.

Birinci Duvaz:

Kudret kandilinde parlayıp duran
Muhammed Ali'nun nurudur Vallah
Zuhur edip küffar askerin kıran
Elinde Zülfikâr Ali'dir Billah

Elinde zülfikâr altında düldül

Önünde Kamberi dilleri bülbül
Hatice Fatma cennette bir gül
O'na sırrın dedi Hak Habibullah

Zuhur etti İmam Hasan Hüseyin
Anların nurundan ziyalandı bu din
Kırk pare bölündü Zeynel'abidin
Tutarız yasını Hasbünallah

Muhammed Bakır'dan Cafer-us Sadık
Kâzım Musa Rıza'ya hem beli dedik
Tarikat adabiyle cismimiz yuduk
Hak dedi mümin kalbi Beytullah

Taki, Naki İmamların civanı
Hasan Ali Askeri cismim sultanı
Elinde hüccetli Mehti divanı
Vakti tamam oldu göndere Allah

Ta ezelden bu yol böyle kuruldu
Hariciler her dergâhtan sürüldü
Gün deyince yedi kat yer gök dürüldü
Bir harf ile bina tuttu Arşullah

"Virani"yem niyazım var üstada
Elinde zülfikâr hem ehli gaza
Bin bir dondan baş gösterdi Mürteza
Biz bir bildik dedik ey Vallah

İkinci Duvaz:

Hata ettim Huda'nındır bu delil
Muhammed Mustafa'nındır bu delil
Soffî nesli Cüneyt Haydar ola
Ali'el Murtaza'nındır bu delil

Alinin düldülü Kanberi zülfikârı
Kıldığı kazanındır bu delil
Hatice Fatima Hayrü'n Nisa
İmamlar silsilesinindir bu delil

Şah Hasan aşkına giriptir meydana
Hüseyin-i deşti Kerbelâ'nındır bu delil
Zeynel, Bakır, Cafer, Kâzım
Musa Rızanındır bu delil

Şah Taki ve Naki Hasan Ali Askeri
Mehti sahip livanındır bu delil
Şah Hatayim oniki imam nur oldu
Nurum oldur Hüdanındır bu delil

Üçüncü Duvaz:

Muhammed Mustafa ey Şah-ı Merdan
Ali gel Mürteza sana sığındım
Hatice Fatıma Hasan-ı Müçteba
Hüseyin-i Kerbelâ sana sığındım

İmam Zeynel ile Muhammed Bakır
Cennet bahçesinde bülbüller şakır
Cafer-i Sadık'a erdik çok şükür
Kâzım Musa Rıza sana sığındım

Muhammed Taki'ya verdim salavat
Ali gel Naki'den umarım imdat
Hasan Ali Askeri eleman müğret
Mahti sahip liva sana sığındım

Ondört masum pak Güruh-u Naci
Onyedi kemerbest derdin ilacı
Pirim Hacı Bektaş serimin tacı
Hünkâr evliya sana sığındım

"Virdi Derviş" senin kulun kurbanın
Yarın arasatta ulu divanın
Senin mücrimlere çoktur ihsanın
Pirim Suca Baba sana sığındım

Diyerek duvazlar biter, âşıklar sazlar üzerine eğilerek dedenin duasını bekler. Dede de şu duayı okur: "Allah Allah

hizmetiniz kabul ola, Muratlarınız hasıl ola, Muhammed, Ali ve Ehl-i beyt katarından ayırmaya, Oniki İmamların hizmeti üzerinizde ola, imamları anan dilleriniz dert görmeye, söz bizden nefes Hünkâr'dan ola, gerçeğe Hû" der.

Carcı meydanı üç defa süpürgesi ile süpürerek, süpürgesini sol koltuğu altına alır ve sağ eli göğsünde öne eğilerek dâr'a durur, dede'nin duasını bekler.

Dede: "Allah, Allah hizmetin kabul ola, seyyid Ferraş yoldaşın ola, ellerin dert ve keder görmeye, muradın hasıl ola, Hak kapısına yazıla, gerçekler demine Hû" der. Duasını alan ferraş yere niyaz ettikten sonra usulünce geri çekilerek yerini alır.

Dede "Dar çekenler didar göre erenler sefasına vara" demesi ile normal oturuşa geçilir.

Bu sırada dede ve selman halkasında bulunanlar din konularında nasihat içeren sohbete başlarlar. Tarih olayları anlatıldığı gibi Kerbelâ olayı ile diğer imamların başına gelenler de anlatılır. Dedenin anlatışı ile birlikte diğer büyükler de müsaade isteyerek sohbete katılırlar. Bu sohbet sırasında deyiş söyleyenler de olur. Daha sonra car çalınır. Duası alındıktan sonra dede eşik yoklamak isteyenler için destur verir.

Gözcü: "Ey sofu canlar, Oniki Hizmet başlıyor, eşik yoklayanlar gitsin-gelsin" der.

Bu sırada kendi evini gidip yoklayanlar, sigara içenler, abdestini tazeleyenler, küsülü olanlar çıkabilir. Kırgınlar eğer barışmak istemediği taktirde şahsın evine kadar gider, eşiğine niyaz ederek döner. Verilen aradan sonra töre gereğince herkes yerini alır.

Oniki Hizmetin Başlaması - Car çalınır, post serilir, el-dest suyu gelir. Gözcü kurban keseceklerin meydan etmelerini duyurur. Görülmeden kurban kesilmez. Görgü ayinin de görüldükleri için bu hizmet sırasında ikinci bir defa görülme olmaz.

Kurbanlara su ve tuz verildikten sonra meydana kurbanlar

sahiplerince getirilir. Koyun veya koçun ön sağ ayağını eli ile kıvırarak tutarken yönü dedeye doğrudur.

Dede şu ayeti okur: (Arapça, Kur'an, Sâffât Suresi Ayet 103-107) Mealen "İkisi de Allah'a teslim oldular. Babası oğlunu alnı üzerine yatırdı. Biz, ey İbrahim rüyayı gerçek yaptın, dedik. Bu demede O'nu ödüllendirdik, O'na bir kurban fidye verdik" der ve kurbanlar tekbirlenir.

Dede: "Ferman-ı Celil, Kurban-ı Halil, tüyü Cebrail, Canı İsmail" diyerek cemaatla ve kurban sahipleri ile birlikte tekbir getirilir.

"Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Eşhedü en Lâ İlâhe İllâllah Vallâh-ü Ekber... Allah-ü Ekber Ve Lillâh'il hamd" diyerek üç defa tekrarlanır. Dede devamla: "Lâ feta illa Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr" (Ali'den başka er, Zülfikârdan başka kılıç yoktur) ayrıca dede "Yardım Allahtandır. Kazanç yakındır, inananlara müjde olsun" ayetini okur. Dede: "Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, Pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli" ve "diyelim gönül birliği ile Allah Allah" derken tüm cemaat secdeye varırlar, dede şu gülbankı söylerken hep bir ağızdan "Allah, Allah" derler.

"Allah... Allah... Akşamlar hayır ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat münafıklar berbad ola. Mü'minler şâd ola. Meydanlar âbâd ola. Sîrlar mestur, gönüller mesrûr ola. Hak, Muhammed Ali yardımcımız ola. On İki İmam, On dört mâsum pâk, on yedi kemerbest katarlarından didârlarından ayırmaya. Pîrimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli muin ve dest'girimiz ola. Cenab-ı Hak münkir münafık şerrinden, adû mekrinden hıfz-ı emande eyleye. Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, borçlarımızı eda nasib ve müyesser eyleye. Gökden hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye. Kurbanlarımızı, Dergâh-ı İzzetinde kabul eyleye. Lokmaya sevab yazıla. Kazaları, âfetleri, belâları defetmiş ola. Dil bizden nefes Hazret-i Hünkâr'dan ola. Nûr-ı Neb-i Kerem-i Ali Gülbank-ı Evliyâ Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Gerçek erenler demine hû" der, dede gülbankı

bitirir. Zakire destur vererek kurbanla ilgili üç duvaz söyler.

Birinci duvaz:

Kurbanım koyundun geldim meydana
Önünde delili Cebrail idi
Ol mübarek koçtan haberin aldım
ismail'e inen kurbanım ben

Dört kimse kurbanı geriden ala
Getirip meydana duaya dura
Zakir'in zikri üç duvaz imam
Oku tekbirinin gerçeğe Hû- deyü

Oku tekbirin bıçağını vur
Etini kazana kanını eyle sır
Zira Hak sırdadır, sende eyle sır
Hak Muhammed Ali böyle der deyü

Kurban postunu getir meydana
Şah Hasan Hüseyin Zeyneli cana
Bakır'la girdik kazana
Eridik kürrede olduk hal deyü

Caferi ilim hikmet kitabın okur
Bülbül olmuş dostun bağında şakır
Ehli irfanda bir delil yakın
Müminlerin aynası nur-u Rıza deyü

Kâzım Musa, Rıza can ile canan
Tâki ile Nâki'dir nuş edip yutan
Hasan ile Askeri bu hare gelen
Mehdi bu alemde oldu sır deyü

Çok iş vardır o kurbanın aşında
Hesap O'nun yüreğinde düşünde
Ehl-i irfan cem olmuştur başında
Sakiler çağırır kadeh sun deyü

"Sultan Hatayim" der gerçek velisin
Sakiyi sunan pirim Alisin
Rehbere armağan eyle derisin
Kambere ser deyü sofra bu dedi

İkinci duvaz:

Erenler evliyalar kırklar yediler
Oniki İmamın kurbanıyım ben
Oku tekbirin yönün kıbleye
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Çok şakalak koçlar ile yayıldım
Hak emir etti gökten yere duyuldum
İbrahim'in sürüsüe sayıldım
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Yılda çok kere tüyüm kırptılar
Etceğizim tike pare ettiler
İbrahim'in sürüsüne kattılar
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Anam kısır koyun atam Cebrail
Nefesten halk oldum hükmüne gail
Bilendi bıçaklar kalkınca soyun
Oniki İmamın kurbanıyım ben

"Şah Hatayim" kanım dışarı dökmem
Hak için ölmeye gasavet çekmem
Pirim gelinceye postumdan çıkmam
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Üçüncü duvaz:

Hak Tealâ emir eyledi
Cebrailim gelsin dedi
Varın söyleyin Halil'ime
Ahdı yerini bulsun dedi

Ol Halil'e oldu haber
Kuran odur niçin ağlar
Seni benden kurban diler
Yavru ismail'im dedi

Bugün bayram günleri
Sızlar Halil'in canı
Oğul İsmail ben seni
Hakka kurban verdim dedi

Hak kabul ederse beni
Atam sen çekme gamı
Genç kuzu kurban olursa
Canım Hakka kurban dedi

Çıktım baktım sultanıma
Yönün çevirdim kıbleye
Atam elimi bağlar
Sana zahmet olur dedi

Atası elini bağladı
Anası oğluna ağladı
Yetmiş kere bıçak çaldı
Kessene hey bıçak dedi

Hitaptan avaz gelmedi
Bıçağa destur olmadı
Hak Tealâ emir vermedi
Kesmem İsmail'i dedi

Kurban gönderdi Celil
Cebrail önünde delil
Ben senden cömertim Halil
Kaldır İsmail'i dedi

İsmail kalktı oturdu
Donunu nura batırdı
Yer gök selvat getirdi
Yavru İsmail'im dedi

"Hatayim" meydanda olur
Her derde derman bulur
Herkes kalbinde bulur
Korkmasın kullarım dedi

Duvazlar bitince aşıklar hafifçe sazın üzerine eğilerek "Allah Allah" diyerek dedenin duasını beklerler.

Dede: " Allah, Allah hizmetin kabul, muradın hasıl ola, ağzınız dert görmeye zikrettiğiniz erenlerin evliyaların duaları üzerinizde hazır ve nazır ola, dem-i Hünkâr, kerem-i evliya gerçek erenler demine Hû" diyerek duadan sonra Farraş Car'ı çalarak üç defa meydanı süpürür ve usulünce dâr'a durarak duasını bekler.

Dede: "Allah, Allah hizmetin kabul ola, muradın hasıl ola, seyyid Ferraş efendimizin duaları üzerinizde ola, erenler demine Hû" der. Dede "Dâr çekenler didar göre, erenler sefasına vara" demesiyle rahat oturuşa geçilir.

Kesilen kurbanlarda akan kan ile bağırsaklar açılan kuyuya gömülür. Kurban postu rehbere verilir. Kurban kemikleri kırılmaz, oynak yerlerinden parçalanarak kazanlara konur, pişerken üzerine bulgur ilave edilir. Böbrekler ve ciğer vb. şeyler ocak önünde tavada kavrularak dedeye ve Selman Halkasını oluşturan cemaata dağıtılır. Destur verilmeden yenmez. İzinsiz yiyenlere dede bazı (tatlı-sert) cezaları cemaatla kararlaştırarak verir. Bazan da cemaatın ısrarı ile ceza vermekten vazgeçer.

Eşik Yoklaması, Dinî ve Tarihi Sohbet (Nasihat) ile Aşık'tan Deyişler - Bu arada dede destur vererek ihtiyacı olanlar dışarı çıkar. Eşik yoklayan cemaat gelerek usulünce yerlerini aldıktan sonra dededen müsaade alınarak dini sohbetler yapılır. Peygamberler tarihinden, evliyalardan bahsedilir.

Dede "zakirin zikri hayırolsun" der ve Aşıklar dededen müsaade isteyerek Duvaz İmam veya deyişler söylerler.

Bize de Banaz'da Pir Sultan derler
Bizi kem kişi de bellemesinler
Paşa hedemine tenbih eylesin
Kolum çekip elim bağlamasınlar

Hüseyin Gazi Sultan binsin atına
Dayanılmaz çarh-ı felek zâtına
Çıkıp ele karşı ağlamasınlar
Bizden selam söylen ev külfetine

Ala gözlüm zülfün kelep eylesin
Döksün mah yüzüne nikap eylesin
Ali Baba Hak'dan dilek dilesin
Bizi dar dibinde eğlemesinler

Ali Baba eğer söze uyarsa
Emir Hudâ'nındır beyler kıyarsa
Ala gözlü yavrularım duyarsa
Alın çözüp kara bağlamasınlar

Surrum işlemedi kaddim büküldü
Beyaz vücudumun bendi söküldü
Önüm sıra kırklar pirler çekildi
Daha beyler bizi dinlemesinler

"Pir Sultan Abdalım" coşkun akarım
Akar akar dost yoluna bakarım
Pirim aldım seyrangaha çıkarım
Daha Yıldız Dağın yaylamasınlar

İkinci Duvazda Kerbela'da Hz. Hüseyin'e hitaben:
"Ya Emmi masumlar su su diye inlerken benim burada oturmam doğru mu dersin" der ve şu deyişi söyler:

Kafirlere kılıç çalam
Emmi sana kurban olam
Yüzümü belaya salam
Emmi sana kurban olam

İçerime düştü gayret
Fakirler çekiyor feryat
Su vermiyor İbn Sinat
Emmi sana kurban olam

Şehit oldu Ali Ekber
Zeynel aynı Hakkı inler
Gerdanı yaralı Asker
Emmi sana kurban olam

Destur himmet eyler
Bahtı kara Fatime'ye
Elimizin kınasıyla
Emmi sana kurban olam

"Metini'yem" diyarından
Geçerim köylü varımdan
Kerbelâ'da huzurundan
Emmi sana kurban olam

Üçüncü duvaz

Çeke çeke ben bu dertten ölürüm
Seversen Ali'yi değme yarama
Ali'nin yoluna serim veririm
Seversen Ali'yi değme yarama

Ali'nin yarası yâr yarasıdır
Buna merhem olmaz dil yarasıdır
Ali'yi sevmeyen Hakkın nesidir
Seversen Ali'yi değme yarama

Bu yurt senin değil konar göçersin
Ali'nin dolusun bir gün içersin
Körpe kuzulardan nasıl geçersin
Seversen Ali'yi değme yarama

Ilgıt ılgıt oldu akıyor kanım
Kem geldi didâra tâli'im benim

Benim derdim bana yeter hey canım
Seversen Ali'yi değme yarama

"Pir Sultan Abdal'ım"§ deftere yazar
Hilebaz yâr ile olur mu pazar
Pir merhem çalmışsa yaralar azar
Seversen Ali'yi değme yarama

Sazla çalınıp söylenen üç duvaz bitince, sazlar üzerine eğilerek saygı ile bekleyen aşıklara dede şu duayı yapar:

"Allah, Allah. Hizmetleriniz kabul, muradlarınız hasıl ola. Ağzınız ağrı derd görmeye. Zikrettiğiniz erenlerin evliyaların himmetleri üzerinizde hazır ve nâzır ola. Dem-i Hünkâr, kerem-i Evliya, gerçek erenler demine hû..." der ve bu duadan sonra süpürgeci carı çalar, süpürgesi sol koltuğu altında edilecek duasını bekler. Dede:

"Allah, Allah. Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Seyyid Ferraş efendimizin himmeti üzerinde ola. Erenler demine hû" der. Edilen duadan sonra Saka suyu dağıtılır.

Saka Suyu - Saka, bir elinde ibrik ve diğer elinde leğen olduğu halde dededen başlayarak selman halkası içindekilerin eline su döker. Bu sembolik bir yıkanmadır. Her yıkanan elinin parmak uçlarını değdirir. Bu bir anlamda da abdesttir. Zaten cemaat cemevine gelmeden evvel abdestini almıştır. Abdestsiz kimse toplantıya katılmaz.

Suyu döken ibrikçi (saka) yardımcısı havlu tutan şahıs bir bacı da olabilir. İkisi de dara durur, dedenin yapacağı duayı bekler. Dede duasında:

"Allah... Allah... Hizmetleriniz kabul ola. Dileğinizi Hak Muhammed Ali vere. Elleriniz derd görmeye. Gönlünüz incinmeye. Yoluna hizmet ettiğiniz Pir'in himmeti üzerinizde ola. Dil bizden nefes Hünkârdan ola. Gerçeğe hû..." der bitirir.

Allah'ın Birliğini Anış (Tevhid) - Bundan sonra sıra "Tevhid'e" gelmiştir. Bu duvaz'larla Allah'ın birliğini ana-

rak, kutsal sayılan isimleri yad ederek, bu duvazların her kıtasını sonunda cemaat da katılarak "Lâ İlâhe İllâllah" diyerek tempo tutarlar. Cemaatta bir dalgalanma olur, ellerine ellerine vurarak huşu içinde dalgalanma ve heyecanlı ortamda dede zakirlere destur vererek şu duvazlar okunur:

Pir bugün bize geldi
Gülleri tazeledi
Önü sıra Kanber'le
Ali Mürteza geldi
"Lâ İlâhe İllâllah"

Ali Mürteza şahım
Yüzüdür kıblegâhım
Miraçtaki Muhammed
Alemde padişahım

Padişahım yaradan
Okur aktan karadan
Ben pirden ayrı düştüm
Yüz yıl geçti aradan

Aramı uzattılar
Yarama tuz attılar
Bir kul geldi fazlaya
Bedestanda sattılar

Sattılar bedestanda
Sesverir gülistanda
Muhammedin Hâtemi
Bergüzar bir aslanda

Aslanda bergüzarım
Pir hayalin gözlerim
Hep hasretler kavuştu
Ben hâlâ intizârım

İntizârın çekerim
Lebleri bal şekerim

Aşkın ile daima
Göz yaşları dökerim

Dökerim gözyaşını
Gör Mevlânın işini
Kepşi kurban eyledim
Yedi oğlak başını

Figan eyler melekler
Kabul olur dilekler
Yezit bir dert eyledi
O dert beni helâkler

Yezit bir dert eyledi
Melekler virdeyledi
Pirim bir şehir yaptı
Kapusun dört eyledi

Dört eylemiş kapusun
Lâlü gevher yapusun
Yezitler şehit etti
İmamların hepisin

Hasana agu verdiler
Hüseyne nice kıydılar
Zeynel ile Bâkırı
Bir zindana koydular

Zindan da bir ezadır
Câfer kulun gözedir
Câferin de bir oğlu
Musa Kâzım Rızadır

Takî Nakî ağlarım
Göz yaşımı çağlarım
On ikidir katarım
Dürlü metâ tutarım

Yüküm lâl ü gevherdir
Müşteriye satarım

Satarım müşteriye
Kervan kalsın geriye

Cebraili eşettik
Cennetteki huriye

Huriye eşeyledi
Hatırın hoşeyledi
Kanat verdi kuluna
Havada kuşeyledi

Kuşeyledi havada
Gezer dağda ovada
Elkaldırmış Hakkına
Saf saf durmuş duada

El kaldırmış Hakkına
İsmi âzam okuna
İsmi âzam duası
Tatlı cana dokuna

Dokunur tatlı cana
Ağlarım yana yana
İmamların duası
Kaldı ulu divana

Ulu divan kuruldu
Cümle mahlûk dirildi
Yezid yürüyüş etti
Anda Muhtar vuruldu

Pir dediler Aliye
Hacı Bektaş Veliyeee
Hacı Bektaş tacını
Verdi Kızıl deliye

Kızıl deli tacımız
Şah Ahmet miracımız
Karaca Ahmet gözcümüz

Yalıncak duacımız

"Kul Himmet" üstadımız
Bunda yoktur yadımız
Şahımerdan aşkına
Hak vere muradımız

Kul Himmet'in veya Kul Hüseyin'e ait olduğu ileri sürülen bu duvazdan sonra cemevinde bulunan bütün cemaat hep bir ağızdan, el çırparak;

"Lâ İlâhe İllâllah
Ali Mürşit Ali Şah
Ali Haydar Ali Şah
Ali Esed Ali Şah
Ali Şir' dir Ali Şah
Eyvallah Şahım Eyvallah

Lâ İlâhe İllâllah" diyerek bu tevhidi üç defa tempo tutarak koro şeklinde okurlar ve secdeye varırlar. Bu sırada dede şu duvazı okur:

Medet hey Allahım medet
Gel dertlere derman eyle
Yetiş ya Ali ya Muhammet
Gel dertlere derman eyle

Hasan Hüseyin aşkına
Yardım ederler düşküne
İmamı Zeynel aşkına
Gel dertlere derman eyle

İmam Bakır'ın katına
Cafer'in ilm-i zatına
Kâzım, Musa Rıza hürmetine
Gel dertlere derman eyle

Şah Takı'yem, hem Baki'yem
Askeri'nin kemteriyem

Yarlıgamak senin şanın
Gel dertlere derman eylee

Var dileğini Haktan dile
Mehti sahip zaman gele
Dedemoğlu secde kıla
Gel dertlere derman eyle

Ayrıca bu duvazda hep bir ağızdan yine "Şah Çekme" tabir edilen bir usulle söylenir.

Allah medet ya Muhammed ya Ali
Bizi dergâhından mahrum eyleme
Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Âdem Safiyullah atam hakkı için
Eyyube sürdüğüm sitem hakkı için
Muhammed Mustafa hatem hakkı için
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Hasan aşkına kılalım zarı
Hüseyin'dir gönlümüzün sürûru
Erenler cebbarı cenabül büri
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Zeynel'in canına kıldılar ceza
Muhamed Bakır'dır sırrı Mürteza
İmam Cafer, Musa-ı Kâzık Paşa
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Tevhid duvazı bittikten sonra dede şu duayı yapar:

"Allah... Allah... Vakitler hayrola. Hayırlar fethola. Şerler defola. Secdeye inen başlarınız ağrı derd görmeye. Adlarını çağırdığımız On İki İmamların hüsn'ü himmetleri üzerimizde sâyeban ola. Dil bizden nutuk Hazret-i Hünkâr'dan ola. Dem-i Balım kerem-i evliya, gerçek erenler demine hû" der ve daha sonra fasıla vermek için destur verirken:

"Allah... Allah... Dâr çeken dîdar göre. Dîdar gören cehennem nârı görmeye. Erenler sefâsına vara. Gerçeğe hû" demesiyle cemaat dizüstü oturuştan normal vaziyete gelir. Dışarı çıkanlar müsaade alarak giderler. Dönüşte usulünce niyâzlar edilerek yerlerini alırlar.

Miraclama - Dede yeniden "edep-erkân" demesiyle bütün cemaat diz üstü gelirken kadınlar ayağa kalkar. Meydan ortasına gelen ferraş dâr'da iken:

"Hamdü'lillah Pîr'imiz Hazret-i Bektaş'dır

Üstadımız Al-i Muhammed'den seyyid Ferraş'dır

Bercemâl-i Muhammed, Kemâl-i Hasan, Hüseyn, Ali Ra Bülend'e Salâvat" der.

Tüm cemaat:

"Allahümme Salli alâ Seyyidina Muhammed ve alâ Al-i Muhammed" diye Salâvat getirir.

Dede:

"Allah... Allah... Hayırlar fethola. Şerler defola. Münkir, münafık mat ola. Süpürgeci Selman... Kör olsun Yezid-ü Mervan. Carımıza yetişsin Ali Şâh-ı Merdân. Hizmetin Hakk'a geçe. Seyyid Ferraş'ın himmeti üzerinde ola. Yüzün ak ola. Nûr-u Nebi Kerem-i Ali Pirimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Veli demine hû..."

Dedikten sonra sıra miraclamanın okunmasına gelmiştir. "Zakir'in zikri hayrolsun" demesiyle dede aşıklara destur verir. (Şu miraclamalardan birisi cemlerde okunmaktadır.).

Gel gönül idrak eyle hem fehmeyle
Kimdir şu cihanın kaimmakamı
Muhuammede etti Levlâkelevlâk
Ali evliyanın hatmü tamamı

Ol gece Muhammed miraca erdi
Erdi de tabibin yarasın sardı
Hakkın kudretinden konukluk gördü
İzzet etti dosta döktü taamı

Muhammed taama etti bismillâh

Bilesince elsundu Hazreti Şah
Dedi bu el kimin ya Resulâllah
Buyurdu Alinin eli ola mı

Ol gecede kabul oldu dilekler
Zelzele etti hep çerhi felekler
Hak katında saf saf durur melekler
Ziyaret ettiler güzel Hocamı

Ol demde sohbetin hali bilindi
Allah bir Muhammed Ali bulundu
Anda seyrettiler Levhü Kalemi

Ali âlâdır Hakkın divanında
Hak Taalâ kim buyurdu şanında
Yedinci semada aslan donunda
Hikmetle gördüler Şahı kereımi

Selman Arşa çıktı eyvallah etti
Ahmetten bir uzun şeyellâh dedi
Kırklar ezdi içti eyvallah etti
Alinin verdiği engûr ola mı

Hak Muhammed Ali üçü o demde
Cümlesi de beli dedi o demde
Hocam bile bulundu o demde
Anda andılar doksan bin kelâmı

Doksan bin kelâmı şerhetti buldu
Kimin nihan kimin aşikâr etti
Otuz bini belli şerait oldu
Seddetti bağladı nefsi avamı

Otuz bin tarikat iptida hali
Evvel rehberinden sundular eli
Gösterdi erkânı sürdüler yolu
Hoşbekle dedi post ile kıyamı

Otuz bin marifet zat sıfât olmaz
Aslî turabîdir kumları gelmez

Doksan bin hakikate değme ermez
Tanış rehberine bozma nizamı

Sen bu tecellâyı sende görmezsin
Bu arada eremezsen ermezsin
Aşıkın mührünü canda görmezsin
Dolaşır gezersin Beytülharamı

"Kul Himmetim" tecellâsın kıldığım
El kavuşdurup divanında durduğum
Günahım çoktur gözlerin sevdiğim
Mürüvvet edip bağışla cürmümü

II. Miraclama

Geldi Cebrail çağırdı
Kalk Muhammed Mustafa
Hak seni Mirâc'a çağırdı
Davet'ül kadir Hûda

Evvel emanet budur
Pir, rehber tutasın
Kadim erkâna yürüyüp
Tarık-ı müstakime

Muhammed şule (suula) daldı
Yoktur senden bir aziz
Şimdi senden el tutayım
Hak buyurdu vedduha

Cebrail'den etek tuttu
Muhammed bel bağladı
İki gönül bir eyledi
Yürüdüler dergâh'a

Vardılar dergâh kapısına
Gördü bir aslan yatar
Haykuruben hamle kıldı
Başa koptu bir figan

Buyurdu sırrı kainat
Korkma habibim dedi
Aslan senden nişan ister
Hatemin ağzına ver dedi

Hatemini ağzına verdi
Aslan anda sakin oldu
Muhammed'e yol verildi
Aslan gitti nihana

Vardı Hakka dava etti
Evvel bunu söyledi
Ne şiddetli şir'in varmış
Hayli cevreyledi bize

Gördü bir biçare derviş
Hemen yutmak diledi
Emmim oğlu Ali olaydı
Dayanaydı ol şir'e

Gel benim sırrı devletim
Sana tabidir habibim
Eğilüben secde kıldı
Kıble-i kıblegâha

Secdeye koydu yüzünü
Hakka teslim etti özünü
Hak cennetten gönderdi
İki salkım üzümü

Al armağan eyle dedi
Hasan ile Hüseyin Şaha
Selman anda hazır idi
Ümmetini diledi

Bir üzüm tanesi
Koydu keşküllaha
Doksanbin sırrı kelam
Danıştılar dostane

Tevhid-i armağan aldı
Yer yüzünde insana
Muhammed ayağa kalktı
Yarlıgadım mümin kulum

Dedi onda kibriya
Eğildi secde eyledi
Eşiğine koydu yüzünü
Turaba kattı özünü

Koyup evine giderken
Yol uğrattı kırklara
Vardı kırklar makamına
Oturdu oldu sakin

Cümlesi de secde eyledi
Hazreti Habibullaha
Muhammed hub lisana geldi
Ya sizi kimler derler dedi

Erilmez sırrı hikmete
Hiç görmedim böyle yerler
Kırklardan bir nida geldi
Bize ki kırklar derler

Ya siz otuzdokuzsunuz
Neden ki malum derler
Birimiz kırk kırkımız biriz
Serden geçer varımız

Birimize hançer vursan
Kırkımızdan akar kanımız
Selman Şeydullaha gitti
Onda tamam varımız

Hû dedi Selman geldi
Keşkülü meydana koydu
İçinde bir üzüm tanesi
Kudretten bir el geldi

Ezdi engür eyledi
İçinden birisi nuş etti
Hepsi mest-i hayran
Uryan, buryan mümin müslim

Hep girdiler semaha
Muhammed'de coşa geldi
Bile girdi semaha
Başından şeması kalktı

Şema-ı kırk pare böldü
Çaldı kırklar beline
Kemerbest oldu
Çalındı destur-u güheriyeler

Dediler Allah Allah
Eller çalpare çaldı
Dilleri La İlahe İllallah
Muhabbetler kadim oldu

Yol erkân yerini buldu
Muhammed evine vardı
Hatırlar oldu sefa
Ali'yel Mürteza geldi

Devahın kutlu olsun dedi
Öptü mührü önüne koydu
Uğradı müşkül hâle
Dedi şah-ı enbiya

Evvelisin ahirisin
Zahirisin batınisin
Gizli sırlar sana âyan
Saddak Mürteza Ali

"Şah Hatayim" vakıf oldum
Ben bu sırrı söyledim
Ta ezelden inandıramadım
Özü çürük ervaha

(Başka bir nüshada)
Şah Hatayim orada mıydın
Hak yanında sırda mıydın
Ta ezelden ben bu vasfı söyledim
İnandıramadım özü çürük ervaha

(Başka bir ozan'dan)

Şah Hatayim mügüf oldum
Ben bu sırrı söyledim
Hak sözü inandıramadım
Özü çürük ervaha

Allahümme Salli alâ seyyidi'na Muhammed
Ver Muhammed Mustafa'ya salavat

III. Miraclama (örnek)

Devahı Miraçtan geldi Cebrail
İzzetinen durdu himmet'ül hayır
Gelmedi yoluna ne tepe ne bayır
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Sekiz semavetin düzüne çıktı
Adalet burcunun gülleri koktu
Kefser ırmakları orada aktı
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Aslanı görünce diz üstü çöktü
Ağladı yüzünün yaşını döktü
Hatemi Muhammed ikrara tuttu
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Her iki cihanda Ali sır idi
Zülfikâr düldülün aşkı vardı
Güferini almaya ağız aradı
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Hatice Fatıma ervahı hastır

Al yeşilli libasın onlara kestir
Hasan Hüseyin'i sinene bastır
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Ümmetin dilerken ayağa kalktı
Yönünü kıbleye nuruna baktı
Yazıldı Kuran'ı boynuna taktı
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Ümmetin senedin eline verdi
Orada Şeydullah Selman'ı gördü
Arifler katının sırrına erdi
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Firdevsi alanın içini gezdi
Oniki kapının varını yazdı
Nizam teraziyi orada düzdü
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Rızalık aldı yoluna vurdu
Yolunda kırkların varını gördü
Açıldı kapısı içeri girdi
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Gerçekler demine Hû dedi geçti
Rahmet yazılı postuna düştü
Kuran-ı Azm-i şan'ı orada açtı
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

İnna Fetahna okudu dili
Rabbena saddakna açıldı yolu
Kemerbest bağladı çalındı eli
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

O meydanda kaynayıp da coştular
Hülle donu kuflu kaftan biçtiler
Günahlının günahından geçtiler
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Rızalık suyunu eline aldı

Saçıldı mümine rahmetler oldu
O meydanın içi nur ile doldu
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Üçler, beşler yediler kırklar dedi
Rıza lokmasın meydana kodu
Tarık eli ile tercuman yedi
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Döne Sultan himmetinin var oldu
Allah bir, Muhammed sır oldu
Hünkâr Hacı Bektaş pirlere yol oldu
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

II. Miraclama okunurken ondördüncü kıtada "Muhammed ayağa kalktı" derken bütün cemaat ayağa kalkar. Onaltıncı mısra okunurken "oldu sakin", "Vardı kırklar makamına / Oturdu oldu sakin" derken cemaat yerine oturur. Arada zakirle birlikte Hû çekerler. Ayrıca, bazı bölümler söylenirken de secdeye kapanırlar. Miraclama okunurken Semah'da başlar. Semaha kalkanlar bir erkek bir kadın olabileceği gibi dört kişi, karı-koca veya sekiz ve oniki kişiye kadar da olabilir. Miraclama bittiğinde, semaha kalkan canlar daire şeklinde halka olurlar ve dedeye yönelerek âşıklarla birlikte dedenin duasını beklerler.

Dede duasında: "Allah... Allah... Cümle âlemi yaradan nûr-ı Mutlak Yâ Allah, Yâ Allah... Nûr-ı Nübüvvet Yâ Muhammed, Yâ Muhammed, Yâ Muhammed... Nûr-ı Velâyet Yâ Ali, Yâ Ali, Yâ Ali... Ekber-i Ümmehât Hatice ve Fatıma analarımız, Hasan, Hüseyn, Zeynel, Bâkır, Cafer, Mûsa, Taki, Naki, Askerî ve Mehdî cümle imâmeyn, Kutbü'l-Arifîn gavs-el vasılîn seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Velî hürmetine yaptığımız ibadetler, okuduğumuz gülbanklar, samalılar ve cümle hizmetler huzur-u Bârî'de kabul ola... Allah cümle kusur ve günahlarımızı bağışlaya... Doğru yoldan ayırmaya... Şeytan şerrinden, münâfık mekrinden koruya... Kötülere eş etmeye... Eşimize, dostumuza, komşu-

muza, çocuklarımıza yeryüzündeki cümle mü'minlerle beraber hayırlı işler hayırlı ameller hayırlı düşünceler nasib ve müyesser eyleye. Didâr'ı Ali'den ve meşreb-i Hüseyin'den mahrum etmeye. Bilerek bilmeyerek yaptığımız günahlara geri döndürmeye... Semah yapan bacı ve kardaş, mirâclama söyleyen zâkirler hizmetlerinin pîrinden şefaat bulalar. Dil bizden nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den ola... Nûr-ı Nebî Kerem-i Ali, gülbank-ı Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Veli, demî Pîr, Kerem-i evliyâ gerçek erenler demine hû..." der ve dede duasını bitirir bitirmez âşıklar kırklar semahının çalınışı ile önce semah ağırlama ile daha sonra yürüme ve hızlanma ile devam eder. Veyahutta ağırlama, karşılama ve yürüyüş ve hızlanma ile devam eder. Semah yapacak canlar önce halka olurlar sazların havası ile canlar kol ve ayak hareketleri ile birbirlerine uygun vaziyette karşılama hareketlerine başlarlar. Sazların kıvraklaşan âhengi ile canlar coşarak onları sür'atla hareket etmesini sağlar. Yürüyüş sırasında kol ve ayak hareketleri bozulmaz, yürüme ve hızlanma ile canlar bu cazibe içinde coşku ile başta dede olmak üzere ilk semah'a kalkışta ayakta izlerler. Daha sonraki semahlar oturarak izlenir.

(Ağırlama)

Ezel meclisinde Kırklar ceminde
Muhammed nuruna bezendi Ali
Kırklar ile bile aynicemde
Bu aşkın sırrına özendi.Ali

İlmin başı dedi kendin bilesin
Muhammede dedi cem'e gelesin
Meydana getirdi aşkın dolusun
Kırklara şarabı sunandı Ali

Tuba ağacından aldı dört yaprak
Pençei Abaya taksim kılarak
Bir hırka ayırdı içinden erhak
Giyindi eğnine donandı Ali

Mansur kabul etti Hakkın dârını
Erenlere verdi külli varını
Muhammede verdi Hak didârını
Ol nura bulandı boyandı Ali

Hu diyüp birliğe kuruludu erkân
Hakikat sürüldü dem ile devran
Semaha kalktılar cümle âşıkan
Kırk kere meydanı dolandı Ali

"Kul Himmet" eder Hak mehabbete
Dahi yol gider mi birlikten öte
Mehabbetten kaçan eğri sıfâta
Lânetullah dedi ilendi Ali
(Karşılama)
Ali ismi dört kitapta okunur
Lâilâheillallah yazılı
Zikredeni Azazilden sakınır
Lâilâheillallah yazılı

Hacı Bektaş Veli ismi dildedir
Muhammedin hup cemali güldedir
Fatma Ananın gözü yoldadır
Lâilâheillallah yazılı

Hasan bahçesinin gülü açıldı
Şah Hüseyin tazelendi saçıldı
Şehit olanlara hulle biçildi
Lâilâheillallah yazılı

Zeynel yaralandı akıyor kanı
Bâkırın kazandı yıkandı donu
İmam Câfer elindedir erkânı
Lâilâheillallah yazılı

Musayı Kâzım Rızanın destine
Yüzsürelim Muhammedin postuna
Cebrailin kanadının üstüne
Lâilâheillallah yazılı

On iki İmamda saçı leylâ var
Bunca âşıkların sende meyli var
Mehdînin boynunda bir hamayli var
Lâilâheillallah yazılı

"Kul Himmet" üstadım dert ilâcına
Yüzsürelim Muhammedin tacına
Fatıma Ananın saçbağ ucuna
Lâilâheillallah yazılı

(Yürüyüş ve hızlanma)

Divane gönlümüz geçmez güzelden
Mihrin yereyledi tenden ya Ali
Benim arzumanım sensin ezelden
Gitmez mehabetin candan ya Ali

Canü dilden sevenlerin canısın
Aşıklara methetmenin şanısın
Noksana kalmaz mürüvvet kânısın
Geçersin günahtan kandan ya Ali

Müşkülünü halledersin dostuna
Çağırdıkça irişirsin düşküne
Kerbelâda yatan İmam aşkına
Şefaat umarız senden ya Ali

Nice yüz bin yıllar Kandilde durdun
Atanın belinden madere geldin
Anın için halkı gümana saldın
Bin bir dondan başgösterdin ya Ali

Tarikat içinde şemsü kamerin
Hakikat içinde zatı kemalin
İstemem Cenneti göster cemalin
"Kul Himmet" göçmezden bundan ya Ali

(Ağırlama)

Dünü günü arzumanım Kerbelâ
Dönelim İmam Hüseyin aşkına
Serden başka sermayem yok elimde
Verelim İmam Hüseyin aşkına

Sarayın altından akıyor arklar
Kuruldu semahlar dönüyor çarklar
Hani bir üzümü kırka bölen kırklar
Bölelim İmam Hüseyin aşkına

Kapıya geldi kırkların birisi
Bir üzümden mest olurdu varisi
Sarıkaya güzel Şahın korusu
Konalım İmam Hüseyin aşkına

Talip rehberi evine götür
Tamam eyle eksiklerin getir
Rıza lokmasın meydana getir
Yiyelim İmam Hüseyin aşkına

Dertli öter şu seherin bülbülleri
Mâna söyler Hak ehlinin dilleri
Taze açılmış Erdebil'in gülleri
Derelim İmam Hüseyin aşkına

"Hatayî"m ikrar hem beli diye
Çağrışalım Muhammed Ali diye
Hepimizde bir ikrara Hû diye
Duralım İmam Hüseyin aşkına

(Yürüme ve hızlanma)

Evvel erkânına
Evvel yoluna
Gelsin ev sahibi
Semah eylesin

Semah eylemezse

Niyaz eylesin
Semah eyleyenler
Haslar hasıdır

Semah eylemeyen
Hakkın nesidir
Pir Sultan Abdalım
Hak nefesidir

Yürüyelim şimdiden
Sonra ustaza
Elimde Zülfikâr
Hem ehli gaza

Bin bir dondan
Baş gösterdi Mürteza
Biz bir bildik
Mürşit tuttuk Eyvallah
(Ağırlama)

Muhabbet çerağın yakan Ali'dir
Aşıkım didare pervane gibi
Cümle vücut içre bakan Ali'dir
Aşıkım didare pervane gibi

Bağu ve bostanunun gülleri Ali
Öter bülbül olmuş dilleri Ali
Ders-i kudret olmuş elleri Ali
Aşıkım didare pervane gibi

Al-i aba ile dost beyan olur
Kırklar dâr'a durur hak âyân olur
Kemer best olur çün üryân olur
Aşıkım didare pervane gibi

Al-i aba ile dost ayan olur
Kemerbesti kuşanıp beyan olur
Kırklar dâr'a durur Hak uryan olur
Aşıkım didare pervane gibi

"Sefil Abdal" eder meydan Ali'dir
Semâ eden niyaz Ali'dir
Erenlerin Şahı Merdan Alidir
Aşıkım didare pervane gibi

(Karşılama)

Dem geldi dem geldi
Al-i aba Şah geldi
Yezid'e cevr'ü cefa
Mümine iman geldi

Şah geldi şarımıza
Bugün bayramdır bize
Şahın elâ gözleri
Armağan yeter bize

Eğdim gülün dalını
Har tutmuş yaprağını
Vâdem gelir ölürsem
Şar örtsün toprağını

(Yürüyüş ve hızlanma)
Yürü.. Yürü..
Sekahüm sırrını söyleme sakın
Sakla kulum beni saklayın seni
Cevher zatını keşfetme sakın
Sakla kulum beni saklayın seni

Elde ayağında dilde gözünde
Hakkına razı ol her bir sözünde
Canından içeri kendi özünde
Sakla kulum beni saklayım seni

Dizilmiş katara gerçekler pirler
Hakkın emri ile hakka giderler
Hakikat sırrını söyleme derler
Sakla kulum beni saklayım seni

"Genç Abdal"ım sakla beni seni sende
Hak seni saklasın can ile tende
Hak buyurdu ben sendeyim sen bende
Sakla kulum beni saklayım seni

Semah devranı bu havaların çağrılması ile son bulur. Semahcılar ve zâkirdâr da sıralanarak dedenin duasını beklerler. Dede şu gülbankı okur:

"Allah... Allah... Hayır hizmetleriniz kabul ola. Muradlarınız hâsıl ola. İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere. Döndüğünüz semahlardan hayır hasenet göresiniz. Ebû Zerr-Gîfarî'nin Hazret-i Fatıma'nın hüsn-ü himmeti üzerinizde ola. Aliyye'l Murtaza Kırklar semahına kaydede gerçeğe hû..." der, Dua bitince dâr'daki canlar yere kapanarak niyaz eder usulünce yerlerine giderek otururlar.

Dede, "Erenler sefasına vara hatırlar hoş ola" diyerek ara verir. Arzu edenler dışarı çıkarak kapı yoklar, sigara içer ve usulünce gelerek yerlerini alır. Dini sohbetler yapılır. Dede destur vererek zakir birkaç nefes okur.

(Birinci nefes)

Kurbanlar tığlanıp gülbank çekildi
Gaflet uykusundan uyanageldim
Dört kapu sancağı anda dikildi
Üryan püryan olup meydana geldim

Evvel eşiğine koydum başımı
İçeri aldılar döktüm yaşımı
Erenler yolunda gör savaşımı
Canü baş koyarak kurbana geldim

Ol demde uyandı bâtın çırağı
Üç adım ileri attım ayağı
Rehberim boynuma bendetti bağı
Koç kurban dediler inâna geldim

Dört kapu selâmın verip aldılar

Pirin huzuruna çekip geldiler
El ele el Hakka olsun dediler
Henüz mâsum olup cihana geldim

Pirim kulağıma eyledi telkin
Şahıvilâyete olmuşuz yakin
Mazhebim Câferi Sadıkulmetin
Allah dost eyvallah peymana geldim

Özüm dârda yüzüm yerde durmuşum
Muhammed Aliye ikrar vermişim
Sekahüm hamrini anda görmüşüm
İçip kana kana mestane geldim

Yolumuz on iki İmama çıkar
Mürşidim Muhammed Alımedi Muhtar
Rehberim Alidir Sahipzülfikar
Kulundur "Şahiyâ" divana geldim

II

Bir gün oturdum yâranı safa
Gönülden dinliyen duyar demişler
Hicveyledim emellerin evvelâ
Kaldılar bu sözde naçar demişler

Sırrı tarikati zemmeden merdut
Kâfir olduğuna Hudadır meşhut
Anları hep münkir yarattı Vedut
Hakkı eylediler inkâr demişler

Evvel Nakşibendî eyledi zuhûr
Dünya şulesinden oldular pürnur
Niçin nakşîlerden ettiniz fütur
Anlarda var türlü esrar demişler

Gelince Abdülkadir Geylânî
Nura garkeyledi bütün cihanı
Bin bir yerde vardır halvet mekânı

Bin bir çilehanesi var demişler

Hasanı Bısrîdir Sadîler piri
Halvetîler vermiş rahında seri
Celvetîlerde hem vardır eseri
Anlar da çağırır Kerrar demişler

Ahmedi Bedevî piri natıktır
Bedevî dervişi cümle tanıktır
Herbirisi rahı Hakkı yanıktır
Aşkdelisi gâhi donar demişler

Rifaîlerde de vardır bir nişan
Darbı sinesine vurur her zaman
Pirin himmetile hep âteşzeban
Kızgın demirleri yalar demişler

Bir tarik var ana derler Celâlî
Kerametten olmaz hiçbiri hali
Anlarda ayandır Hakkın cemali
Dilde virdi ismi Hayder demişler

Bir büyük pir dahi İbrahim Ethem
Cümlesi Süryanı durdurur epsem
Anlar Dünya için oldular bigam
Zikri yâ Hak eder her bâr demişler

Kalenderî dahi bir sırrı hikmet
Pirlerinden gayet olundu himmet
Giydikleri hırka tacı saadet
Gönülden virtleri Cebbar demişler

Dahi geldi dile Özbeğin pendi
Herbiri yolunda pirler menendi
Çok esrar zuhûra getirir Hindî
Süryanîce zikri Settar demişler

Bir dahi var Hamzevîler tariki
Virdi Kulhüvallah okur hakikî
Anlardürür erenlerin refiki

Ruzu şep okurlar hezar demişler

Tariki Nusayrî acaip hüner
Destine ne alsa olur misk, amber
Mangallar dolusu ateş olsa yer
Toprak tutar barıt yapar demişler

Tariki Yesevî bir acaip sır
Eğer aklın varsa ol tarika gir
Bir garaip himmet eylemiştir ol pir
Aslan gibi insan yıutar demişler

Bir envernümadır Mevlevî inan
Döndürür âlemi bu çerhi devran
Cezbelik halinde döndüğü zaman
Gâhi döner gâhi uçar demişler

Hatemi pir Hacı Bektaşı Veli
Anın nesli paki Muhammed Ali
Cümle erenlerin bir ziba gülü
İsmi Hacı Bektaş Hünkâr demişler

Zuhûr eyleyince piri Horasan
Doksan bin er ile oldu imtihan
Darı üstüne post koyduğu zaman
Bin bir rekât namaz kılar demişler

Doksan bin erenler dedi eyvallah
Senin rızandayız cümlemiz billâh
Yazında yazılmış Semmeveçhullah
Mutlaka Alyi Haydar demişler

Doksan bin er ile gelince biri
Bütün karşı varıp Rûmun erleri
Karaca Ahmet cümlesinin serveri
Elde mar aslana süvar demişler

Rûma gelince ol Kutbül'evliya

Gulguleye vardı arz ile sema
Binip bir seng üzre ol envernüma
Yürüttü bir cansız duvar demişler

Bir kadı var dedi ben olurum baş
Ne asîl kimsedir ol Hacı Bektaş
Pir keramet ile anı etti taş
Dervişler üstüne basar demişler

Dağlar şahitliğe olun .....
İçinden ayrılıp gelen üç beş taş
Munafıklar ile eyleyim savaş
Cümlesi bir dilden sahhar demişler

Softaların melâmeti çok oldu
Yezitlerin nedameti çok oldu
Dervişlerin kerameti çok oldu
Esti bir muhalif rüzgâr demişler

Bazı softa vardır gayet müzevir
Beş kuruş verirsen dininden çevir
Yalan yere şahit olur ol kâfir
Para için dinin satar demişler

Bazı kadı müfti bu işe mail
Duyunca ismi zer aklolur zail
Tezvir hitabından arar bir tevil
Yüz bin politika açar demişler

Şahıvilâyetin kuluyum "Şahî"
Sahipşecaatın kuluyum Şahî
Gönüller şahının kuluyum Şahî
Ana kim Ali Zülfikâr demişler

Diyerek zâkir görevini tamamlar ve sazın üzerine eğilerek dâr'a durur. Dede duasını yaptıktan sonra rehbere cem'in birlenmesi için destur verir.

Cemin Birlenmesi - Sıra "Cem Birleme"ye gelmiştir. Rehber: Edep-erkân demesiyle herkes diz üzeri gelir. Kadınlar ayaktadır. Bu sırada Saka suyu verilecektir. Saka su dolu bir kapla "Dâr'a" durarak şu tercumanı okur:

"Bismillah Allah Allah...

Salâvatullâh-ı ya Hüseyin, Sekâhüm ya Hüseyin, Selamullah-ı ya Hüseyin, Cennetullah-ı ya Hüseyin;

Lâ'netullah-ı Yezid-en ve alâ kavm-ı Yezid ve alâ evlad-ı Yezid ve alâ etba-ı Yezid.

Rahmetullah-ı mü'min-in ve alâ kavm-i mü'min ve alâ evlad-ı mü'min ve alâ erbâ-ı mü'min" diyerek şu Cem Birleme deyişi söylenir:

Hep bir ağızdan
Çekelim aşkın yayın
Ceme girmesin hain
Diyelim bir ah Hüseyin
Elâ gözlü vah Hüseyin
Lâ İlâhe İllallah, Lâ İlâhe İllallah, **Lâ İlâhe İllallah.**
Şah Hüseyin
Evveli bu diyelim
Ahiri bu diyelim
Gerçekler demine hû diyelim.
(Nakarat)

"Bercemâlı Muhammet Kemâl-ı Hasan Hüseyin Ali ra Bülende salâvat" denirken cemdekiler hep bir ağızdan "Allahümme Salli alâ Seyyidina Muhammet ve alâ Muhammet" diyerek salavat getirirler.

Saka önce elindeki kaptan önce dedeye verir ve birer yudum alarak selman halkasında bulunanlara içirir. Saka su verirken de yüksek sesle:

"Kerbelâ'da su su diye ser verenler aşkına
Gözüm yaşın sebil ettim oniki imam aşkına"

dizesini okur. İsteyene bu dualı suyu içirir. Su içilirken:

Saka Suyu Duvazı (Birincisi)

Sadhezeran lanet olsun ey münafık canına
Bir de deriz Hak buyurdu bunu senin şanına
Ümmetim dersin Peygamber'e şek getirirsin
Ali'ye, Ali'ye şeksin ne amel ahtı peymanına

Ellikere Hacca varsan devahın kabul olmaz
Arafatta kurban kessen kelp uğuşur kurbanına
Ey ezazül ehsanı takvimi inkâr eyledin
Yuh senin fasih olan imanına

Ali hazretinden adaveti kesmedin
Yarın kimseden umarsın şefâtı cümle isyanına
Lahmeke lahmi hadisine inanıp iman getirmedin
Ol zamanda kanım karışmadı kanına

"Kul Hüseyin'im" gel ha gel
Şah Merdanı sevenlerden ol
Şah bir kerem kanındır
Kalmaya cümlemiz noksanına

Demesiyle dede: "Hû aşk olsun içenlere rahmet gerçeklere derim ya Ali" der ve Selman Halkası içindekilere dededen başlayarak içebilenlere dem verilir. Cemlerde içki fazlası ile içilmez. Birer yudumluk tadılır. Erkekler dem sunar, kadınlar hiçbir zaman saki olmazlar.

(İkinci Duvaz)

Allah... Allah din Muhammet dinidir
Salla âla naziki cemâl-i kevser suyudur
Verenler Şahım Ali'dir Şahsuvar
Ham sakidir hem sakadır kainatın aynıdır

Şah Hasan, Hüseyin Al-i aba girdigâr
Çeşmi bedden saklasın ol Halik seni
Ol cevahir her mânada sen kalıpsın yadigâr
Dediler cömertlik eyle ey Amirel mutebir

Cömertliğe nişane budur dedi Kamber
Satr'a ser can Hatayim kande varsan
Sen bu vasfı söyle gel
Lâ Feta İllâ Ali Lâ Seyfe İllâ Zülfikâr
Ve beşerel mümine Ya Muhammed Ya Ali, Ya Ali, Ya Ali

Dembe dem Hak görenler aşkına
Havariç elinden susuz ser verenler
Aşkına gözüm yaşını sebil ettim
Derim ya Ali Sakka Hüseyin
Derim ya Ali Sakka Hüseyin
Hû aşk olsun içenlere rahmet
Gerçekler İmam Ali İmam Hasan
Şah Hüseyin Ali ra Bülende salevat
Allahümmesalli Ali seyyidine Muhammed ilahire

Diyerek saka görevini tamamlar. Meydan ortasında dâr'a durarak dededen duasını bekler. Dede: "Allah... Allah... Hizmetini şehidler Şah'ı kabul etsin. Selmân-ı Pâk'ın hizmeti üzerinde olsun. Gerçeğe Hû" der.

Dede duasından sonra zakir'e destur vererek duvazlar ve mersiye okumasını işaret ederler. Örnek olarak alacak olursak: İsyânî'nin aşağıdaki mersiyesini cemlerde Garip Musa soyundan, Sarıkamış Asbuğa Tekkesi dedesi (Aslen Divriği Tekke'li) ve son Bektaşi Halifesi İsmail Efendi'nin severek söylettiği aile arasında da "Dedemizin şiiri" olarak anıldığı torunlarınca ifade edilmiştir.

Sen Şeh-i devran İmâm-ı etkıyâ'sın yâ Hüseyn
Dertlere derman şehîd-i Kerbelâ'sın yâ Hüseyn
Cedd-i pâkindir Muhammed hem odur Fahr-i rüsül
Şübhesiz sen dahi Fahr-i evliyâ'sın yâ Hüseyn
Ümm-ü pâkin Hadîce mâderindir Fâtıme
Zâde-i kudsiyye-i Fahrinnisâ'sın yâ Hüseyn
Vâlidin şânında nâzil oldu çünkü Hel'etâ
Zübde-i Kur'ân ü Fahr-i Hel'etâ'sın yâ Hüseyn
Mustafâ Fahr-i rüsül'dür cedd-i pâkin şüphesiz

Nûr-u ayn-ı Mustafâ vü Mürtezâ'sın yâ Hüseyn
Dâder-i vâlâgüherdir sâna kim Hulk-ır-rızâ
Sen ah-i pâk-i güzîn-i Müctebâ'sın yâ Hüseyn
Amm-ı ekberdir sana Hamza o kim Şâh-ı şehîd
Sen Şehîd-i teşneleb der Kerbelâ'sın yâ Hüseyn
Amm-i pâkin Ca'fer-i Tayyâr'dır Şâhım senin
Kerbelâ deştinde Şâh-ı bîriyâ'sın yâ Hüseyn
Ol Muhammed Mustafâ kim Şâfi-i Mahşerdürür
Dedi şânında senin Ehl-i Kesâ'sın yâ Hüseyn
Vâlidindir sâkî-i Kevser bütün mü'minlere
Bir içim su içmeden katle rızâsın yâ Hüseyn
Asî ümmetler şehîd etti seni hiç korkmadan
Dîmediler nûr-u çeşm-i Mustafâ'sın yâ Hüseyn
Ol Yezîd ibn-i Yezîd'in leşlerinin ta'nına
Uğrayan serdefter-i Al-i Abâ'sın yâ Hüseyn
Sen Ömer Sa'd askerîne hüccet itmâm eyledin
Bildiler kim necl-i pâk-i Mustafâ'sın yâ Hüseyn
Kerbelâ'da karşı koyan hep adû'lar bildiler
Kurretül-ayn-i Habîb-i Kibriyâ'sın yâ Hüseyn
Dîn-i İslâmı Yezîdîler ederlerdi tebâh
Dîni kurtarmaklığa azm-i Hudâ'sın yâ Hüseyn
Hâşim'e düşmandı Ümmeyye o düşmanlık ile
Tîğ-i zülm-i düşmenâna mübtelâsın yâ Hüseyn
Ol Yezîd ümmetleri seni niçin etti şehîd
Çünkü sen ferzend-i pâk-i Mustafâ'sın yâ Hüseyn
Bû adâvet onlara ecdâddan mîrâs idi
Tu'me-i şemşîr-i Al-i bîhayâ'sın yâ Hüseyn
Ol habis Ümmeyye nesli dîni eylerdi tebâh
Sen bunu men'etmeye serden cüdâ'sın yâ Hüseyn
Ehl-i Beyt'in Şâm'a çıplak develerle gitmesin
Bilîrîken sen buna kalben rızâsın yâ Hüseyn
Can verüp Ümmet yolunda kendini kıldın şehîd
Ümmet'in mahbubu Şâh-ı can fedâ'sın yâ Hüseyn
Server-i Ümmet denilse sâna ey Fahr-i ümem
Nola çünkü sen buna elbet sezâsın yâ Hüseyn
Yetmiş îkî yoldaşınla Kerbelâ'da can veren

Bîgüman sen Şâfi-i Rûz-i cezâsın yâ Hüseyn
Bu fakîr İsyânî tutmuş dâmeninden sıdk ile
Haşr'de elbet Şefî-i asdıka'sın yâ Hüseyn

Sıra lokma sunmaya gelmiştir. Sofracı elinde ekmeği ve kurban lokması ile tepsi içinde gelerek meydan ortasında dâr'a durarak şu gülbankı okur:

"Evvel Allah diyelim... Kadîm Allah diyelim... Geldi Ali sofrası Hak versin biz yiyelim. Allah eyvallah gerçeğe hû" dedikten sonra Dede sofra duasını yapar:

"Allah... Allah... Hayır hizmetin kabul, muradın hasıl olsun. Sofran, Kanber'in serdiği sofra olsun, gerçek erenler demine hû" der ve izin verilmesi ile gözcünün de nezaretinde cemaatın durumuna göre yer sofraları konur. Duruma göre herkes yerini alır. Destur vermeden lokmaya başlanmaz. Ayrıca de Arapça dua da eder. Türkçe mealini alacak olursak: (Kuran İnsan Suresi, ayet 8, 9.) "Onlar içleri çektiği halde, yiyeceği yoksula, öksüze ve esire yedirirler. Biz sizi ancak, Allah rızası için doyuruyoruz. Bir karşılık ve teşekkür beklemiyoruz derler" ve dede "Allah... Allah... Lokma hakkına, evliyâ keremine, gerçekler demine... Destur-u Pîr, izni mürşid yürüyenin lokması yürüye gerçeğe hû" diyerek destur verir. Cemaat yemeğini yer. Yemeğin yenmesi bitince bütün cemaat iki elinin uç kısımlarını sofraya koyarak dedenin dua etmesini bekler.

Sofra duasını dede şöyle yapar: "Allah... Allah... Bu gitti ganisi gele, Hak, Muhammet Ali bereketini vere. Yiyip yedirenlere, pişirip kotaranlara, nur-ı iman ve aşk-ı şevk ola, gittiği yerlerde gam ve gusse görmeye. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaat bula. Lokma hakkına, evliya keremine, cömertler cemine, gerçek erenler demine Allah eyvallah Hû..."

Sofra kaldırılırken bir bölümde sofrada yer almayıp da hizmet edenler yemeklerini yerler. Yemek yenirken dede bazı kimselere lokma verir. Lokma alınırken dedenin eline niyaz edilerek alınır. Sofrada dem bulunmaz. Arada içen olabilir. Dede eğer bir kimseye dem verecekse şahıs dedenin

önüne diz üzeri gelir. İki eli ile dedenin eline niyaz ederek demi alır. İçtikten sora aynı bardağı dedeye geri verirken de niyaz eder. Bazı cemlerde dem verirken bir nefesten bir parça okuyarak verirler.

Yemekten sonra çarcı meydanı üç defa süpürür. Sembolik olarak süprülenleri günahlarla beraber yanan ocağa döker. Süpürgesi koltuğunda dâr'a durur. Dede duasında: "Allah... Allah... Hayır hizmetinden şefaat bulasın. Seyyid Ferraşın himmeti üzerinde olsun gerçeğe hû" der ve zakire üç nefes söylemesi için destur verir.

I

Güzel âşık cevrimizi
Çekemezsin demedim mi
Bu bir rıza lokmasıdır
Yiyemezsin demedim mi

Yemeyenler kalır naçar
Gözlerinden kanlar saçar
Bu bir demdir gelir geçer
Duyamazsın demedim mi

Bu dervişlik bir dilektir
Bilene büyük devlettir
Yensiz yakasız gömlektir
Giyemezsin demedim mi

Çıkalım meydan yerine
Erelim Ali sırrına
Can-ü başı Hak yoluna
Koyamazsın demedim mi

Aşıklar kara bahtlı olur
Hak'kın katında kutlu olur
Muhabbet baldan tatlı olur
Doyamazsın demedim mi

"Pir Sultan" Abdal şahımız
Hakka ulaşır yolumuz

On iki imam katarımız
Uyamazsın demedim mi

II

Derdim çoktur kangısına yanayım
Yine tazelendi yürek yâresi
Ben bu dertten kande derman bulayım
Meğer Şah elinden ola çaresi

Benim uzun boylu servi reftarım
Yüreğime bir ot düştü yanarım
Kıblem sensin yüzüm sana dönerim
Mihrabımdır kaşlarının arası

"Pir Sultanım" kati yüksek uçarsın
Selâmsız sabahsız gelir geçersin
Aşku muhabbetten niçin kaçarsın
Böyle midir elinizin töresi

III

Herkesin nefsidir kendine düşman
Senin de var ise andan hazer ol
Ömrün âhirinde olursun pişman
Doğru gez imandan dinden hazer ol

Cellat gelir alıcıdır canını
Harap eder yağmalar dükkânını
Çevirir cin ile çevre yanını
Girip tünediğin handan hazer ol

Gezme şunda hoyrat bed nefesi tok
Kul olana Hakk'ın ırahmeti çok
Elin ettiğinden sana bir şey yok
Senin ettiklerin kandan hazer ol

Geçer olamazsan umman boylama
Nefsine uyup da yalan söyleme
Ellerin aybını taan eyleme
Sana derim sana senden hazer ol

Teslim Abdal der ki sonu firaktır
Azığı çok alın menzil ıraktır
Karıncalar kurtlar yese gerektir
Ahiri tengine candan hazer ol

Kısa bir nefes ile üçleyelim.

Biz bir bölük dervişleriz
Pîranımız gerçek bizim
Biz mâsivâdan geçmişiz
Devranımız gerçek bizim

Biz münkiri hiç sevmeyiz
Yalan, gaybet söylemeyiz
Ağlaşanlara gülmeyiz
Seyrânımız gerçek bizim

El vermişiz bir gerçeğe
Diş vermeyiz biz hiç çiy'e
Yuf çekeriz yalancıya
Sübhanımız gerçek bizim

Biz bülbülleriz öteriz
Gonca gülleriz kokarız
Münkirlere ok atarız
Oklarımız gerçek bizim

Rüzgâr olur biz eseriz
Türab olup yer öperiz
Cem'de gül suyu serperiz
Erkânımız gerçek bizim

"Şükrüya" sen beni dinle
Sakın sırrı verme ile
Hû diyelim biz gerçeğe
İkrârımız gerçek bizim

Duvazlar bitince zâkirler sazlar üzerine eğilerek dâr'a durup dualarını alırlar.

Dedenin duası ile cem son bulur. Arzu edenler, dededen de müsaade alarak deyişlerle, semahla geceyi devam ettirebilirler.

Dede şu duayı yapar:

"Allah... Allah... Akşamlar hayrola. Hayırlar fethola şerler defola. Mü'minler şâdola. Meydanlar Abâd ola. Sırlar mestur ola. Hak, Muhammed, Ali erenler ceminde hizmet bezledenleri, cemde bulunan bacıları kardaşları cümle Muhîbb-i Ehl-i beyt'le beraber dîdarlarından, katarlarından ayırma... On İki İmâm, On Dört Masûm Pâk, On Yedi Kemerbest'in himmetleri üzerimizde ola. Kutbü'l Arifîn Gavs'el Vasilîn Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Velî muîin ve destgîrimiz ola... Üçler, beşler, yediler, kırklar ve ricâl-el gayb erenleri safâ-nazarlarını esirgemeye. Cenâb-ı Hak cümlemizi münkir-münâfık şerrinden adû mekrinden hıfzı emande eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımızı eda nasîb eyleye. Gürûhu Nâciye ve zümre-i Salihîn'e katılmak müyesser eyleye. Namerde muhtaç eylemeye... Vaktımız hayır gele. Dil bizden nefes Hazret-i Pîr Hünkârımız Hacı Bektaş Velî'den ola..." der ve cem dağılacağı sırada dede:

"Allah Allah... Oturan, duran, koğsuz, gaybetsiz evine varan, yastığına baş koyup niyaz eden canların Hak erenler muradını vere, gerçeğe Hû, Allah eyvallah" der ve cemdekiler meydana niyaz ettikten sonra evlerine dağılırlar. Dede ile hizmet sahipleri kalır. Dışardaki bekçiler de çağrılır. Rehber sağ başa geçerek duaya dururlar. Dede duasında:

"Allah... Allah... Hizmetleriniz Hünkâr Hacı Bektaş Velî Dergâhı'na yazıla. Hizmetiniz kabul, muradınız hasıl ola. Allah korktuğunuzdan emin, istediğinize nail eyleye... Hizmetinde bulunduğunuz erenlerin evliyâların himmetleri sizinle beraber ola. Nûr-u nebî Kerem-i Ali demine hû..." diyerek dede ayağa kalkar, çerağı meydan ortasına getirir. Yönü dedenin oturduğu Horasan postuna gelecek şekilde diz üstü gelir. Diğer hizmet sahipleri geride ayaktadır. Dede:

"Allah... Allah...

Bâtın oldu. Çerağı Nûr-u Ahmed
Zâhir oldu. Şems-i Mâh-ı Muhammed
Allah Eyvallah Hû dost..." der ve çerağı söndürür. Dede hizmet sahipleri ile birlikte meydana niyaz ederek cemevinden ayrılırlar.

Şehir Bektaşiliği (Babagan Kolu) - Anadolu köy Bektaşiliği ile gelişen şehir Bektaşiliği arasında bazı farklılıklar vardır. Bütün Bektaşi ve Alevilerde Mürşit Hz. Muhammed, Rehberleri Hz. Ali ve Pirleri de Hacı Bektaş Veli'dir. Bektaşi tarikatına şehir Bektaşileri Tarik-i Nazenin de derler. Hacı Bektaş Veli zamanında tasavvuf düşüncesi törelere göre uygulanırken, Balım Sultan zamanında merasim ve ibadetlerin sistemi geliştirildi.

Tarikatta beş derece vardır. Bunlar: Muhiplik, dervişlik, babalık, mücerretlik ve halifeliktir. Tarikata törenle girilir. Talip iki tarikat mensubunun kefilliğinde girebilir. İntisap eden kişi muhiptir. Muhipken dervişliğe geçmek isteyen kişi "ikrâr" verir. Bir tekkeye girer hizmet eder. Kanaat getirilirse görgü ceminde dervişlik tacını giyer. Babalık makamı eğer icazet verirse, sarık sarar ve babalık makamına geçer. Artık muhip yetiştirebilir. Ancak, babalık veremez. Bu yetki yalnız halife'ye aittir. Babalık makamındakiler Peygamber soyundan geliyorlarsa yeşil sarık, diğerleri ise beyaz sararlar. Bektaşilerde renkler önemlidir. Beyaz Hz. Muhammed'i, yeşil tarikat rengidir Ali soyunu, siyah Hz. Fatma'yı, açık yeşil-sarı Hz. Hasan'ı, açık kırmızı ile yeşil, pembe Hz. Hüseyin'i simgeler.

Hz. Muhammed'in savaşlarda siyah sarık sardığı, cuma günleri yeşil, diğer günlerde de beyaz sarık sardığı bilinir. Hz. Ali ise savaşlarda kırmızı, diğer günler beyaz sarık bağlardı. Hz. Ali askerlerine de kırmızı sarık giydirdiği için "Kızılbaş" denmesinin nedenlerinden birisidir.

Ayrıca, bir de mücerretlik vardı. Hiç evlenmemiş bir baba veya derviş mücerretliğe ikrâr verirse sağ kulağına menguş (küpe) takılır. Bu tören Balım Sultan Türbesi eşiğinde icra

edilir. Mücerret olan tarikat mensubu saçını traş eder. Halifelik, Bektaşilikte en büyük makamdır. Taçlarına siyah sarık sararlar. Kendilerine halifelik beratı ile birlikte tuğ, âlem, sofra verilir.

Şehir Bektaşilerinin giydiği taç dört dilimliydi. Her dilim bir kapıyı ifade ediyordu. Hacı Bektaş Veli ise Elîfî Taç giyerdi. Dervişlerinki elhemidir. Daha sonra oniki dilimli Hüseynî taç giydiler. Göğüslerine on iki dilimli gümüş mecidiye büyüklüğünde "Teslim Taşı" asarlar. Kemer ve hırka da Bektaşilerde önemlidir.

Tarikat, Oğuz geleneğinden kalma dört kapı üzerine kurulmuştur. Birincisi şeriat kapısına "Beloğlu", tarikat kapısına "Yoloğlu", Hakikat kapısına "İloğlu", Marifet kapısına da "Atam gök-Anam Yer" demekteydiler.

Şeriat Kapısı: Baba talibe "Şeriat Hak mı?" sorusuna Talip "Hak" derken, tarikata giren kimsenin, İslam dininin bütün prensiplerine uyar ve asla İslâmiyeti inkâr etmez. Allah bir, Muhammed nebi ve Ali'yi de veli olarak bilir ve inanır. Bu nedenle Bektaşiliğe giren talipler İslamiyete saygı ile bağlanırlar.

Bektaşi Şairlerinden Yetimî:

"Hem Şeriattan haberdar, hem tarikat ehlidir
Marifet bâbında tekmil hem hakikat ehlidir" der.

Dört kapı, kırk makamı Yunus Emre daha güzel açıklamaktadır.

"Haki'kat bir denizdir, şeriat gemisi
Çoklar girdi gemiye, denize dalmadılar

Çoklar geldi kapıya kapıyı tutu durur
İçeriye giriben ne varın bilmediler

Şeriat oğlanları bahşedip da'vi kılar
Hakikat erenleri da'viye kalmadılar" demektedir.

Şeriat kapısından girenlerin "Beloğlu"na bağlanarak Hacı Bektaş Veli'yi pir olarak tanıyıp O'na bağlanmaları demektir.

Tarikat Kapısı: Bir mürşide bağlanırlar. Bu mürşit talibe disiplin içinde törelere göre merasimleri öğretir. Aşkla Bektaşiliğe bağlanması halinde "Yoloğlu" olur. Bu durum tarikatasülûkdur, tarikatın sırlarını saklamaktır. Eline, beline ve diline sahip olmak tarikatın temel esasıdır. Hurufiliğin etkisi ile Bektaşiler eski yazıda (elif, dal ve be) harfleri yanyana getirilerek din inançlarını "edeb" kelimesi ile özetlemiş ve anlamı ile özleştirmişlerdir.

Hakikat Kapısı: Kâinatın sırlarına vakıf olmaktır. Bu kademede hayat felsefesini öğrenecektir. Hakikat âleminde kendini görecek, "İloğlu" olacak kendini topluma adayacak ve insanlığa elini uzatacaktır.

Marifet Kapısı: İlim yoluna girmek demektir. Cehaletten kurtulmuştur. Bu makamda üç mertebe görecektir. Aynel yakın işittikleri, ilmen yakın görerek öğrendikleri, hakkel yakın ile işittikleri ve gördüklerini uygulayacaktır. İşittiği ve gördüğünü uygulayarak, kademe kademe sırlara vakıf olacak, nefsini gördüğü ve okuduğu ile terbiye ederek ermişlik noktasına gelmiş olacaktır.

Tevazu ve hoşgörü içerisinde kendini aşk ile inançlarına bağlayacak, bu durumundan kendisi farkında olamayacaktır. Ancak, bu işaretleri çevresindekiler görerek takdir edecek ve O'na bağlanacaktır. O'na bağlananlar nasip alacak ve zamanla bu ermişler adına tarikatlar kurulacak. Mezarları ziyaret edilecek, adaklar ve kurbanlar kesilecektir. İnsanlar Allah indinde ermişlik noktasına gelen bu insanların yüzü suyu hürmetine şefaat dileyeceklerdir.

Bektaşilerde dört kapı selamı: ibadet, niyaz, adak ve vuslattır. İbadetle Tanrı'ya tapış ve birliğine inanıştır. Niyazda yalvarma, yakarma ve şefaat dilemedir. Adak, hediye nezirdir (para, ayin vb.). Diğer selam ise vuslattır, Tanrı'ya kavuşma anlamındadır. Bu hususlar cemde oniki hizmet yürütülürken icra edilir. Tekkede meydana kapıdan girerken dört kapıya da selam verilir. Eşik öpülür. Adım atarak içeri girerken rehberin "Şeriat erenleri Hû, Tarikat erenleri Hû, Hakikat erenleri Hû ve Marifet erenleri Hû" diyerek dört kapıyı da

selamladıktan sonra yerlerine otururlar.

Bektaşiliğe giriş ancak sülûk ile olur. Bu da ikrar ceminde mümkündür. Bu cem'e "el alma" da denmektedir.

Önce ikrâr verecek can rehber veya müsahibini belirler. İkrar verme zamanı durum Dedebaba'ya duyurulur. Dedebaba meydancılık hizmetini yürütecek cana emir buyurur ve der ki: "Meydancı baba bizim bu gece Cemimiz var" diyerek usul üzere meydanı süpürüp temizlemesini ister. Meydancı baba "Eyvallah Erenler" der ve emir üzere meydan süprülür, şamdanlar, çerağlar hazırlanır, Dedenin oturacağı post veya taht tabir edilen mahfilin üzerindeki kandiller uyarılır. Çerağ taşı temizlenir. Dedebaba'nın uyaracağı çerağı da hazırlar. Meydan taşını da hazırlayarak üzerine bir maşrapa şeker şerbeti koyar. Ocağı temizler, önüne buhurdanlıkla bir miktar öd ağacı yakar ve tütsü eder. Dedebaba postunun sağ tarafına Ahmet Muhtar postunu, sol tarafına da Ali'ül Mürteza postunu serip halka olacak şekilde diğer makamları yerleştirir. Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan getirdiği temsil edilen "Horasan postu" serilir. O'nun üst tarafına da aşcı baba postu serilir. Meydan kapısının dışarısına bir leğen-ibrik ve bir de havlu koyar. Meydancı baba meydan hizmetlerinin hazır olduğunu Dedebaba'ya duyurur. Dedebaba da eyvallah erenler der ve kalkarak meydan kapısından içeri girer. Önce niyaz taşına niyaz eder, daha sonra da diğer makamlara ve ocağa niyaz ederek geçer yerine oturur. Dergâh'da bulunan babalar ve diğer canlar sırasıyla erkân-ı erenler üzere birer birer meydandan içeri girip niyazların edip dede efendinin gösterdiği yere otururlar. Bazan da bütün canlar usulünce gelir yerlerini alırlar ve daha sonra dede efendi içeri girince hep birlikte ayakta karşılarlar. Yere birlikte niyaz edip dede ayağa kalkıp bulundukları yerden "Es Selam Aleyküm ve Rahmetullah" deyip selam verir. Aşcı baba veya meydancı baba veya bir ulu karındaş dile gelerek "ve Aleyküm el Selam ve rahmetullah ve bereketü" diyerek cevap verir. Dede efendi edep-erkân ile niyazın edip gelerek postuna da niyaz ettikten sonra yerine

oturur. Diğer baba ve canlar da aynı şekilde niyazların ederek gösterilen yerlere otururlar.

Yeni talip daha sonra meydana alınır ve niyazın ederek dedenin gösterdiği yere oturur. Dedebaba canlara "İhtişamlar hayır ola" demesiyle canlar oturdukları yerden niyaz ederler. Dede efendi meydancı babaya bir işaretle buhurdanlığı uyarmasını ister. Niyazın eden Meydancı Baba buhurdanlığa öd ağacı koyarak usulünce yerine geçer. Dede efendi canlara destur diyerek Fatiha Suresi ile üç ihlası birlikte okurlar. Ayrıca Arapça bir duadan sonra "Cenabı Hakka ve Hz. Muhammed'e, Hz. Ali ve Oniki İmama" sülûk ve selam getirirler. Nat-ı Ali'yi okuyarak bitirirler.

Dede efendi Hû diyerek ayağa kalkar, canlar da ayaktadır. Canlara şöyle hitap eder: "Allah... Allah... Yüzüm yerde, özüm darda, erenler huzurunda, Hak Muhammed Ali divanında canım kurban. Tenim tercuman, bu hakirden gücenmiş, incinmiş can kardeşler varsa gelip söylesin. Hakkı olan gelsin, hakkını alsın. Zira bu meydan Muhammed Ali meydanıdır, Hû dost" dedikten sonra Hacı Bektaş postunda iki rekât namaz kılar. Daha sonra talibe adı ile hitap ederek dede der ki:

"Sen bu tarikata ve on iki imam katarına, Muhammed Ali ve Hacı Bektaş Veli yoluna girmek murat edersin. Fakat bizim yolumuz gayet güçtür ve melâmet yoludur. Bu yol demirden leblebidir. Bu yol ateşten gömlektir. Gelme, gelme, dönme, dönme, gelenin malı dönenin canı. Son pişmanlık fayda etmez" diye soran dede efendiye talip dillenerek "Canla başla Cenab-ı Hüseyn-i Kerbelâ yolunda hazırım" demesiyle aynı sual üç defa tekrarlanır. Daha sonra dedebaba talipten kefil göstermesini ister. Talip de gösterdiği kefil veya rehberin adını söyler.

Dede seçilen rehbere "şu can seni rehberliğe niyaz eder, var ona Tanrı rızası için rehberlik yap" der. Rehber de eyvallah diyerek şunları söyler: "Allah.. Allah.. günahkârım, mücrimim, hata kıldım. Suçum varsa affeyle. Hak divanında incinmiş, ağrınmış gücenmiş can kardaşım varsa çıksın talep

etsin. Yüzüm yerde özüm darda teslim olmak rızadır. Ya elimden, ya dilimden ne geldi ise elim dilim kesmek revadır. Allah erenler Hû dost."

Bunun üzerine dedebaba: "Ey erenler, canlar dile gelsin, hakkı olan gelsin alsın." Bunun üzerine herkes boyun keserek hakkına razı olduklarını işaretle göstermiş olurlar. Dedebaba Rehbere: "Şu canın çerağını uyandır" der. Rehber derhal çerağı uyandırmak üzere tahtı üzerindeki mumlardan birini alarak kandilini yakar. Niyazın ettikten sonra şu tercumanı okur:

Allah.. Allah çün çerağı fahri uyardın o Hüdanın aşkına
Seydül-kevneyn Hatemül-enbiyanın aşkına
Hem Hatice Fatma Hayrünnisanın aşkına
Carda masum pak al-i abanın aşkına
Hazreti Hünkârın Kutbu evliyanın aşkına
Haşredek yansın yakılsın billâh onun aşkına

Dede efendi: "Pür cemâldir, Allah eyvallah erenler çerağımız ruşen oldu, Hakkımıza hayırlısını niyaz ederim" der ve bir gülbank okur:

"Allah, Allah çırağı ruşen, fahri dervişan, zuhuru iman-ı abdalan, Nur-u Nebi Kerem-i Ali, Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli, evliyanın çırağı ebedi ola, akşamlar hayır, hayırlar feth ola, münkir ve münafık mat ola, gerçekler demine Hû diyelim Hû" der. Rehber elindeki yanan mumu yerine kor ve niyazın ederek geri çekilir. Dede efendi rehbere "Haydi git bu cana rehberlik et. Farz ve sünnetler gereğince abdest aldırt." Rehber "eyvallah" der ve talibin elinden ve yakasından tutarak meydan kapısından dışarı çıkarır. Abdest aldırtır. "Ellerini yıkatırken Cenabı Hakkın yasakladığı şeylere el sürmeyeceğine, ağzını yıkarken kötü sözler söylemeyeceğine, burnuna su verilirken kötü kokuları koklamayacağına ve bunları def ettiğini, yüzünü yıkarken her türlü hicap duyulacak şeylerden uzak olacağına, kollarını yıkarken harama el uzatmayacağına, başına mesh ederken gövdeyi taşıyan ve bilip anlayan uzvun bütün günahlardan temizlendiğini,

ayaklarını da yıkarken artık kötü yola gitmeyeceğine, bütün günahlardan sıyrıldığına tövbe ve istiğfar ettin" der. Rehber daha sonra talibin serpuşunu alarak dede efendinin önüne kor. Dedebaba da talibin boynuna takılacak tığ-ı bend'i teslim eder. Dışarda başı açık ve yalın ayak vaziyetteki talibin boynuna tığ-ı bendi takar ve salavat getirerek meydan kapısından içeri girer. Rehber talibin sağ tarafında sol eli ile tığ-ı bendi tutarken sağ elini kalbi üzerinde tutar. Talip de sağ elini kalbi üzerine götürürken sol eli ile de rehberin sağ elini tutar. Önce içeri girerken niyaz edilir. Ayağa kalkarak bir adım ilerlerken: Selam-ı Aleyküm şeriat erenleri, yine bir adam atar, Selam-ı Aleyküm tarikat erenleri, adım atarak Selam-ı Aleyküm marifet erenleri, son olarak bir adım daha atarak Selam-ı Aleykümhakikat erenleri diyerek dört kapıya da selam verirler.

Rehber taliple beraber dâr'da durarak: "Allah Allah erenlerim, yüzümüz üzere sürünerek geldik. Bu can Oniki İmam katarına, Muhammed Ali ve Hazreti Pir yoluna girmeyi murat eder. Bir koç kuzulu kurbanımız vardır. Erenlerimize niyaza geldik. Bizleri Hazreti Pir yoluna kabul eder misiniz?" der.

Dedebaba da buna karşılık: "Ey canlar, erenler, kardeşler, bu meydanda gördüğünüz yüzü üzere sürüne geldi. Niyaz eder ki Oniki İmam katarına ve Muhammed, Ali ve Hazreti Pirin yoluna girmek dileğidir. Ne dersiniz kabul eder misiniz?" diye sorar. Üç defa tekrarlar. Cemaat da hep bir ağızdan kabul ettiklerini tekrarlar.

Rehber talibi babanın önüne getirir. Rahber talibin sol tarafında diz üzeri çöker ve bir elini talibin sol omuzuna koyar, diğer elini de dizi üzerine koyar. Bu sırada talibin üzerine bir beyaz örtü örterler. Bu örtü sembolik olarak kefendir. Dedebaba talibin sırtını pençe-i Al-i aba ile üç defa sıvazlar ve "Allah-Muhammed-Ali" der, "Eline beline ve diline sahip ol, gelme gelme, dönme dönme, gelenin malı dönenin canı" der. Daha sonra İmam Cafer-us Sadık Mezhebi geleneğine göre tabibin kulağına telkinde bulunur. Dede

talibin sağ elini tutarken talip de dedenin sol eli ile eteğini tutar. Dede salavat getirir. Oniki imamların kutsiyetinden bahseder. Oniki İmamların imametlerini kabul ettirmek için üç defa sorar.

Talip de kabul ettiğini beyan eder ve ikrar vermiş olur. Dedebaba, tığ-ı bendini açar. Önce dededen başlayarak bütün canlara niyaz eder. Baba talibin sağ elinden tutarak rehbere teslim eder. Meydan kapısı önüne gelinerek burada da kapıya niyâz eder. Burada bu kapıdan girenler bir daha geri dönmez. Rehber ve talip pir postuna, ve kırk budaka, aşçı postuna niyazlar ederler. Niyaz etme faslı bittikten sonra rehberle birlikte talip meydana gelir.

Rehber şu ikrar tercumanını okur:

Allah Allah hamdullah kim-men olam bende-i hass-ı Hûdâ

Cân u dilden a'şkla hem çâker-i Al-i A'bâ
Râh-ı zulmetden çıkub doğru yola basdım kadem
Hâb-ı gafletden uyanub çeşm-i cân oldu küşâ
Mezhebim hak, Caferidir gayriler bâtıl-dürür

Pirim üstadım Hacı Bektaşî kutb-ı evliya
Sevdiğim Oniki İmam, men gürûh-ı Nâcîdenim
Yetmişiki fırkadan oldum beri, dahi cüdâ
Hak! Deyüb bel bağladım ikrar verüb erenlere
Mürşidim oldu Muhammed, rehberim hem Murtazâ

der ve cemaati salâvat getirmeye çağırır. Rehberin duasına karşılık Dede bir gülbank okur. Rehber ile talip Dede efendiye niyaz ederek geri çekilirler. Rehber, meydan taşı üzerindeki tası alıp meydanda dâr'a durur ve bir tercuman okur. Dede de buna karşılık şu gülbankı okur: "Allah, Allah, Bismillah. Oturan duran (tembeller ve çalışmayanlar) kör ola, zümre-mürâi ve Mervaniyan ve münkirân kör ola. Cümlenizin isteğini veren Şah merdan ola. Ve bilmezce olub yardımcımız, yâverimiz ola. Hünkâr Hacı Bektaş Veli Efendimiz dest-girimiz ola. Ve Seyyid Ali Sultan devranı yürüye. Gerçek-

ler demine hû!" Maşrabadan şerbeti ilkin Dede içer, sonra sırasıyla diğer canlara da sunulur. Her seferinde salavat getirilir. En son rehber dizüstü gelerek şerbetten içer. Hep birlikte niyaz edilir. Rehber ayağa kalkar bir gülbank okur. Maşrabayı meydan taşı üstüne koyar, niyaz edip geri çekilir. Bir kez de Dede efendinin önünde niyazda bulunur ve gidip yerine oturur. Bundan sonra Dede Efendi uzun bir gülbank okur. Bu gülbank, Anadolu Türk töresi açısından çok yönlü özellikler ve mesajlar içermektedir. Bunun son bölümü şöyledir:

"Anadolu gözcüsü Abdal Musâ Sultan ve Rumeli gözcüsü Seyyid Ali Sultan ve Arabistan gözcüsü Kaygusuz Sultan ve Sarı Saltık Sultan ve Balım Sultan ve Ak Yazılı Sultan efendilerimiz ve cümle enbiya ve cemi evliyâ ve cümle dem erenleri ve Horasan pirleri ve Türkistan serverleri ve cümle pîrân dest-girlerimiz ola ve yardımcılarımız ve yâverlerimiz ve peşt-i penahlarımız ve gözcülerimiz ola. Allah erenler, Allah erenler, Allah erenler, üçler, yediler, kırklar, üçyüzler, binlerle pîrler, neler, niet beglerle nur-u nebî Kerem-şah merdan-ı esad'ullah Ali pîrimiz kutb'ül-ârifin gavsü'l-vâsilin Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli demine, dem-i pîrân, dem-i muhibban, dem-i âşıkan, dem-i sâdıkan, dem-i abdalân, dem-i muhibb-i Baciyân, sırr-ı Resulullah, kerem Ali Veliyyullah, mürüvvet-i enbiya'ullah inayet-i evliyaullah, yuf münkire, lâ'net Yezid'e, tâbiin, ve tevvabin-i Yezid'e ve âl-i evlâdına, münkir münafıkına lânetullah aleyhim ecmain. Bi hürmet-i Şah-ı merdan, şir-i Yezdan Ali..."

Sonra Dede efendi izin verir. İlkin Aşcı baba kalkıp niyaz eder. Arkasından, tekke kurallarına göre ve sırayla kalkılıp niyaz edilerek dışarıya çıkılır. Bir süre dinlenilir. Lokma ve sofra hazırlığı tamamlanır. Dedenin sofrasına ulu canlardan uygun görülenler otururlar. Yeni talip de bu sofraya hizmet eder. Dede, bir sofra duası demek olan gülbankı okur: "Allah, Allah, İmamların ruh-u revanı şâd ola, Kızıl Veli Seyyid Ali Sultan bilemezce ola. Aşık ve Sadıklara şifa-ı mahz olub nûr ola..." Lokmalar yendikten herkesin gönlü alındıktan, hatırı

hoş tutulduktan sonra gereken hizmetler tamamlanır.

Ertesi gün Dede efendinin postu altına, niyazı ne ise (para, vb.) kor. Rehberlik niyazı her neyse onu da bırakır. Sonra tekkedeki diğer görevlilerin her birine niyazlarını verir. Ardından Dede efendiden havalât alarak niyazda bulunur. Artık kendi işine gücüne döner. Yaşamı boyunca da her on onbeş günde bir kez tekkeye gelerek mürşidiyle, rehberiyle, öteki kardeşleriyle görüşmelerini sürdürür. Her an hakkına râzı olmak, tevekkülden ayrılmamak ilkesiyle yaşar. Dilinden evliya adlarını düşürmez.

Şehir Bektaşilerinde cem Köy Bektaşi ve Alevilerinden farklı bazı özellikler taşımaktadır. Şehir Bektaşilerinde cemlere ancak ikrar vermiş olanlar katılır. Cemler tekkede yapılır. Arapça dualarla, Osmanlıca yazılmış nefes ve duvazlara daha çok ağırlık verilir. Bu da kültür farkından ileri gelir. Her toplulukta amaç niyazdır, yalvarma ve yakarmadır. Bu da Allaha olan sevgidir. Allah-Muhammed-Ali üçlemesi de Hz. Muhammed'in ve Ali'nin Allah'ın yanında en sevgili kulları oluşudur.

İkrar cemlerinde olduğu gibi diğer cemde de uzun kış geceleri seçilir. Namazını kılan canlar akşam namazından sonra tekkede toplanırlar. Tekke'de postlar serilir. Çerağlar uyandırılır. Bütün hazırlıklar yapılır. Oniki Hizmeti yürütecek Dede Efendi, Rehber, saka, çerağcı, ferraş, gözcü, ve diğer hizmet sahipleri dualarını aldıktan sonra yerlerini alırlar.

Bu cemi tekkelerde ömrünü vermiş bir Bektaşi şairinin şiirinden izleyelim:

Şair "Kul Cevri"den cemlerde okunan nefesi:

Derilüben hak cemine gelenler
Edep ile erkân ile gelmeli
Ayni cemde sâf oturun, sâf durun
Muhabbette hazin hazin gülmeli

Ayni cem kardeşler yiriniz bilin
Taşra çıkarsanız, gönülde kalın

Bu yol sahibinin himmetin alın
Mü'minin başında devlet olmalı

Mü'min niçin kir getirmez yüzüne
Niyaz eder, dedesinin dizine
Kıyamette mil sokarlar gözüne
Mürşidin niyazın dizden almalı

Baylığile varlık benlik getiren
Bulunur mu kendi kendin yetiren
Mürşid ile bir döşeğe oturan
Kıyamette yüz üstüne kalmalı

Kudret meyinden bizler de içtik
Aşkın (gore) sinden kaynadık coştuk
Anlar baştık bizler ayağa düştük
Aman kardeş, haddimizi bilmeli

Mü'min olan mü'min nice olmalı
Dışarıya pazvandını salmalı
Süpürgeci süpürgesin çalmalı
Her hizmetler yerli yerin bulmalı

Sakacılar saka suyun doldurdu
Mürşid parmağını suya daldırdı
Bir damlası bin şeytanı öldürdü
Nûş edüp münkire lânet kılmalı

Okunur nefesler, çağrılır duvaz
Hayır nasihatı pîrlerden duy yaz
Anda kabul olur bin türlü niyaz
Fark edüp de törelerin bilmeli

Dede olan mürşidliğin bildirdii
Ayni cemi gülbank ile doldurdu
Cem halkını ayak üstü kaldırdı
Sakin olup yerli yerin bulmalı

Uyanır zâkirler, çalınır sazlar
Anda kabul olur niyazlar nâzlar

Gele samah ede gelinler kızlar
Mü'min olan bunda murad almalı

Bunu böyle kurmuş asıldan kuran
Emrolunca gelir sofrayı kuran
Dedemiz deyince (oturan, duran)
Hiç gaybetsiz evinize varmalı

Boştur sanma Kul Cevri'nin emeği
Sakın kardeş bâki sanma dünya'yı
Gayet pâktır erenlerin yunağı
Kurban kesüp yılda bir kez yunmalı

Şair Şükrüya'dan Cemi şiirleştiren nefesi:

Akşamlar oldu gülbank çekildi
Çerağlar uyandı, niyaza geldim
Erenler erkânı, meydan açıldı
Ayni cem kuruldu ihsana geldim

Hakikat abdestin birden aldılar
Mürşidin emrine belî dediler
Dâr-ı mansur olup şunda durdular
Talib-i hak olup meydana geldim
Ol demde hâlinden sordular canın
Var mıdır kusuru? dediler anın
Ayni cem gösterdi yere nişanın
Üryan püryan olup didara geldim

Sofralar kuruldu hizmet görüldü
Hakikat nurundan cemâller güldü
Mü'min olanlar, ölmeden öldü
Geçip kıyl ü kalden divana geldim

Seyredip cümlede bu güzel hali
Şükür gördük anda nur-i cemâli
Zâkirler okuyup bülbül misâli
Terk edip riyâyi merdane geldim

Koç kuzu kurbanlar meydana geldi

Nefesler, duvazlar âyâna geldi
Ağlarken bu çeşmim şâd olup güldü
Can, baş feda edüp seyrâne geldim

(Sekahüm) şerbetin ezip içtiler
Mest olup cümlesi serden geçtiler
(Şah Hüseyin) deyüp hep ağlaştılar
İçip ol şerbeti mestâne geldim

Güruh güruh geldi anda bacılar
Saf besaf geldi durdu hacılar
Allah Allah der de öter Nâci'ler
Meydan-ı aşk içre irfâna geldim

Tığlandı kurbanlar, samahlar oldu
Kalb evimiz nûr-i imânla doldu
Anda nasibini alanlar, aldı
İnanıp sıtkile imâna geldim

Edep, erkân tamam oldu sürüldü
Pervaneler geldi nasip verildi
Hatmoldu hizmetler destur verildi
(Şükrüya) men de sultana geldim

Bir talibin ikrar verişini beyan eder. (Şair Şâhîyâ) dan

Kurbanlar tıglanup gülbank çekildi
Gaflet uykusundan uyana geldim
Dört kapu sancağı anda dikildi
Üryan büryan olub meydana geldim

Evvel eşiğine koydum başımı
İçeri aldılar döktüm yaşımı
Erenler yolunda gör savaşımı
Cân ü baş koyarak kurbana geldim

Ol demde uyandı bâtın çırağı
Üç adım ileri attım ayağı
Rehberim boynuma bend etti bağı
Koç kurban dediler imâna geldim

Dört kapu selâmın verip aldılar
Pirin huzûruna çekip geldiler
El ele el Hak'ka olsun dediler
Henüz ma'sûm olub cihâna geldim

Pirim kulağıma eyledi telkin
Şâh-ı velâyet'e olmuşuz yakin
Mezhebim Ca'fer-us Sâdık-ul-metîn
Allah dost eyvallah peymâna geldim

Özüm dârda yüzüm yerde durmuşum
Muhammed Ali'ye ikrar vermişim
Sekahüm hamrini anda görmüşüm
İçip kana kana mestâne geldim

Yolumuz On iki İmam'a çıkar
Mürşidim Muhammed Ahmed-i Muhtar
Rehberim Ali'dir sâhib Zülfikaar
Kulundur Şâhîyâ dîvâna geldim

Genç Abdal'ın İkrar veren bir talibe mürşidin verdiği öğütlerin nefeslerde ifadesi:

Muhammed Ali'ye ikrar verdinse
Gördüğün ört, görmediğin söyleme
Sıtkile imanda karar kıldınsa
Gördüğün ört, görmediğin söyleme

Delilimiz oldu Hazreti Kuran
Böyle buyurmuştur, ol Şah-i Merdan
Var ise göğsünde zerrece iman
Gördüğün ört, görmediğin söyleme

Sakın yalancıyla eyleme sohbet
Yalancıya yuf var, Yezid'e lânet
Dilersen desünler canına rahmet
Gördüğün ört, görmediğin söyleme

Bu yol Hak Muhammed Ali yoludur
Kırkların binası, ulu yoludur

Pîrim Hacı Bektaş Veli yoludur
Gördüğün ört, görmediğin söyleme

Genci Abdal Hakka ermek istersen
Dost yoluna can baş vermek istersen
Hakkın cemâlini görmek istersen
Gördüğün ört, görmediğin söyleme

Bektaşi Tekkelerinden Yetişen Şairlerden Bazılarına Ait Şiirler - Denilebilir ki Bektaşiliğin Türk halk edebiyatına getirdiği zenginlik, dolaylı ve doğrudan, tarikat töresinin bütünüyle Türkçe olmasından kaynaklanmıştır. Dualar, niyazlar, gülbanklar, nefesler hiçbir zaman birer "dogma", "ayet", "hadis" sayılmamış; tekkedeki özgürlük ortamında yeni yeni gülbanklar, nefesler terennüm edilmiştir. Duyguya, düşünceye, söyleyişe tanınan özgürlük, giderek Sünni bağnazlıktan uzaklaşan bir ortamda binlerle deyişin söylenmesine, yaşam felsefesinin işlenmesine olanak vermiştir.

Bektaşi/Tekke Edebiyatının bildiğimiz tüm erenleri ve dedeleri aynı zamanda birer şairdir. Kaygusuz Abdal, Abdal Musa, Kazan Abdal, Güvenç Abdal, Sersem Ali Baba, Nedimî Baba, Deli Baba, Hasan Dede, İbrahim Edhem Baba, Himmet Baba, Dertli Baba, Seyranî Baba, Perişan Baba, Türabî Ali Dede, Yunus Emre, Tapduk Emre Asya geleneklerinin izinde, Türkçe söyleyen ve saz çalan, nefes okuyan ozanlardır. Bunları coşturan ortak duygunun simgeleri, kaynakları Tanrı'dır, Muhammed'dir, Ali'dir, Hasan'dır, Hüseyin'dir. Fakat tüm bu coşuşlar, kendinden geçiş için gereklidir:

Muhabbet kapısın açayım dersen,
Açan da açtıran da Alidir, Ali,
Hakkın cemalini göreyim dersen
Gören de gösteren de Alidir, Ali
Veya,
Allah, Muhammed Alim.
Alim, Alim Şah Alim,

Veya, Allah, Muhammed Alim, Alim, Alim Şah Alim de-

yişleri, kendinden geçiş anlarının samimi söyleyişleridir. Bu söyleşilerde anlamdan çok duygu öndedir.

Yunus'dan

Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram dün ü günü bana seni gerek seni
Ne varlığa sevinirem ne yokluğa yerinürem
Aşkın ile avunuram bana seni gerek seni
Aşkın âşıklar öldürür aşk denizine daldırır
Tecelliyile doldurur bana seni gerek seni
Aşkın şarabından içem Mecnun olup dağa düşem
Sensin dün ü gün endişem bana seni gerek seni
Sofilere sohbet gerek ahilere ahret gerek
Mecnun'lara Leylâ gerek bana seni gerek seni
Eğer beni öldüreler külüm göğe savuralar
Toprağım anda çağıra bana seni gerek seni
Yunus dürür benim adım gün geldikçe artar odum
İki cihanda maksudum bana seni gerek seni

Abdal Musa'dan

Kim ne bilür bizi nice soydanuz
Ne zerrece ottan ne de sudanuz
Bize meftun olan marifet söyler
Biz, Horasan elleründe baydanuz
Bizüm zahmumuza merhem bulunmaz
Biz kudret okunda gizlü yaydanuz
Yedi derya bizüm keşkülümüzde
Hacım umman ise biz de göldenüz
Hızır İlyas bizüm haldaşumuzdur
Ne zerrec Günden ne hot Aydanuz
Yedi tamu bize nevbahar oldu
Sekiz uçmak içindeki köydenüz
Mûsa gibi "Lenterani" denürüz
Aslumuzu sorar isen soydanuz
"Abdal Musa" oldum geldüm cihana
Arifler anlar bizi ne boydanuz

Şah İsmail'den (Hatayi'den)

Sıtk ile tevhit idelüm
Çekilüp Hak'ka gidelüm
Aşkun tolusun içelüm
Kalalum mestan didüler

Kırkların kalbi doğrudur
Mümin gönlünün evidür
Gelişün kandan beridür
Söyle behey can didüler

Düşme dünya mihnetine
Talib ol Hak hazretine
Ab-ı kevser şerbetine
Parmağunu ban didüler

Erenler kalbi ganidür
Yuduğu kalbi arıdur
Gelişün kanden beridür
Gel söyle ihvan didüler
Gördüğünü gözün ile
Beyan itme sözün ile
Neden sonra bizüm ile
Olursun mihman didüler

Kalkup sema'larda oyna
Açılup pâk olsun ayna
Kırk yıl bu kazanda kayna
Dahi çıksun can didüler

Çık semâa bile oyna
Kalbin olsun bir âyine
Alemi varlığa sayma
Bu mânide şan didüler

Behey abdal nedür halün
Hak'ka şükret kaldur elün
Kese gör gıybetten dilün
Her kulu yeksan didüler

Şah Hatâyi konmuş burda
Tazece uğramış derde
Mürşitten açılır perde
Gör imdi ey can didüler

- Semai tarzında nefesler -

Gel bir şâha kul olagör
Hergiz mâzul olmaz ola
Bir eşiğe yaslanı gör
Kimse elden almaz ola

Bir boyu boylamak gerek
Bir sudan sulamak gerek
Bir dili söylemek gerek
Ferişteler bilmez ola

Kuş oluben uçmak gerek
Ovalara göçmek gerek
Bir toludan içmek gerek
İçenler ayılmaz ola

Çok behreler almak gerek
Ummanlara dalmak gerek
Bir gevher çıkarmak gerek
Değme sarraf bilmez ola

Bahçelere girmek gerek
Güllerinden dermek gerek
Erhak diyüp durmak gerek
Gerçek âşık bilmez ola

Şah Hatayem bir geç otur
Hizmetinin hora götür
Gerçeklerden bir er getür
Cana başa kalmaz ola

İbtidâdan yol sorarsan
Yol Muhammed Ali'nindür

Yetmiş iki dil sorarsan
Dil Muhammed Ali'nindür

Gice olur gündüz olur
Cümle âlem dümdüz olur
Gökte kaç bin ılduz olur
Ay Muhammed Ali'nündür

Varma Yezid'ün yanına
Kokusu siner tenüne
Lâ'net Yezid'ün huyuna
Can Muhammed Ali'nündür

Yezid alaydan seçildi
Mümine hulle biçildi
Evvel baharda açıldı
Gül Muhammed Ali'nündür

Gökten rahmetler saçıldı
Mümin olanlar seçildi
Ab-ı kevserleriçildi
Dem Muhammed Ali'nündür

Varma Yezid meclisine
Kulak virme hiç sesine
Satur Yezid ensesine
Seyf Muhammed Ali'nündür

Hatâyî oturmuş ağlar
Dilüne geleni söyler
Topolmuş ortada döner
Nur Muhammed Ali'nündür

Bendeem şâhâ ezel nûr-i sıfâtın hakkiçün
Sâkıy-i mahşer Muhammed Mustafa'nın hakkiçün
Mahremi şâhın ezelden Fâtıma bint-i Nebî
Düldül ü Kanber Aliy-yel- Murtazâ'nın hakkiçün
Cân ü başı hânedanın yoluna terk iderim
Şah Hasen ü Şah Hüseyn Zeynel-abâ'nın hakkiçün

Bâkır-ı sâdıkdürür gönlümde imânım benim
Mûsi-i Kâzım Ali Mûsâ Rızâ'nın hakkiçün
Şah Takıy şâh-ı cihandır hem Nakıy nûr-i iman
Yokdürür sözde hilâf şems-i duhânın hakkiçün
Sad hezâran lâ'netim var tohm-i Mervâ'na yakin
Ol İmam-ı Askerî Al-i, abâ'nın hakkiçün
Yâ İlâhi bu Hatâyî'nin günâhın afv kıl
Şah Muhammed Mehdi-i sâhib zamânın hakkiçün

- Semai tarzındaki nefesler -

Şu yalan dünyâya geldim geleli
Şu gönlümün gamı gitmez dahi ne
Sevgili cânandan ayrı düşeli
Şu çeşmimin yaşı dinmez dahi ne

Neylersin sen anın çırağın yakub
Olurun olmazın kahrını çeküb
Dört yanımız aldı engeli rakib
Va'desi yetesi olmaz dahi ne

Gel dediğim yerde gelir isterin
Dur dediğim yerde durur isterin
Bir hâlimden bilir dilber isterin
Gönül sâhibisin bulmaz dahi ne

"Pir Sultan Abdal" der girdik bir yola
Dost odur ki dostun yolunda ola
Tedbîrin üstüne takdir havâle
Kulun kendi dediği olmaz dahi ne

Dervişlik hırkada tacda değildir
İsilik oddadır sacda değildir
Var bir gerçek erden kuşan kuşağı
Anları kurt yemez ucda değildir
Hak'kı ister isen âdemde iste
İrak'ta Mekke'de Hac'da değildir
Döğüp bir kardeşin hatırın yıkma

Eğilüb kıldığın secde değildir
Aşk ile ölegör "Kaygusız Abdal"
Aşk ile ölmezsen güçte değildir

Ezel meclisinde Kırklar ceminde
Muhammed nuruna bezendi Ali
Kırklar ile bile âyn-i cemde
Bu aşkın sırrına özendi Ali

İlmin başı dedi kendin bilesin
Muhammede dedi cem'e gelesin
Meydana getirdi aşkın dolusun
Kırklara şarabı sunandı Ali

Tuba ağacından aldı dört yaprak
Pençei Abaya taksim kılarak
Bir hırka ayırdı içinde erhak
Giyindi eğnine donandı Ali

Mansur kabul etti Hakkın dârını
Erenlere verdi külli varını
Muhammede verdi Hak didarını
Ol nura bulandı boyandı Ali

Hu diyüp birliğe kuruldu erkân
Hakikat sürüldü dem ile devran
Semaa kalktılar cümle âşıkan
Kırk kerre meydanı dolandı Ali

"Kul Himmet'im" eder Hak mahabbete
Dahi yol gider mi birlikten öte
Mahabbetten kaçan eğri sıfâta
Lânetullah dedi ilendi Ali

Bir şah ki hükmünde olmazsa muhkem
Dağıtır askerin hân üste gider
İşin tedbirin bilmeyen âdem
Şaşırır tedbiri yan üste gider

Hakikatsız âdem ne bilir kıymet

Dâratı devlette bulunmaz kudret
Bir mert ki namerde edese hürmet
Zayí olur emek, nan üste gider

Varıp boyun eğme namert pâyine
Mevlâ gazap eder kalbi haine
Akıllı "Türabi" uyma lâine
Şaşırtır tedbirin can üste gider

Sakın terk eyleme ırz-u edebi
Baykuş mekânı tek viran olursun
Asıl dinsizliğin budur sebebi
Düşüp dilden dile destan olursun

Muhabbet edersen ara dengini
Gezme rakiplerle sakın kendini
Ne şekil civansın gör sen kendini
İncidirler seni ziyan olursun

Bu sözlerin olsun nasihat sana
Binde birin tutsan ol yeter bana
Hâkîyâ fakîri atma yabana
Vallah doğduğuna pişman olursun

Hani çiçeklerin hası
Al gülünen kırmızı gül
Deli gönül eğlencesi
Al gülünen kırmızı gül

Deli demi şirin demi
Al gülünen kırmızı gül
Gelir geçer dünya malı
Al gülünen kırmızı gül

Talip olmak pirindenmi
İrenk almak gülündenmi
Muhammed'in tenindenmi
Al gülünen kırmızı gül

"Pir Sultanım" hey gaziler
Anlımızda al yazılar
Talipte pirin arzular
Al gülünen kırmızı gül

Gonca-i vuslata ermeyenlerin
İşi bülbül gibi zâr olur gider
Hakikat râhına girmeyenlerin
Dünyâsı başına dar olur gider

Bilmeyen âlemde o gonca lebi
Eyvah deyüb geçer rûz ile şebi
Çıkamaz taşraya semender gibi
Ateş-i hicranda nâr olur gider

Aşıklar dolaşır gezer ekseri
Dost yoluna koyar cân ile seri
Enelhak diyenin ey Aşık "Ecrî"
Yolu Mansur gibi dâr olur gider

Yumuşak ol ipek gibi
Diken gibi batan olma
Şol saldırgan köpek gibi
Şuna buna çatan olma

Kardeş gibi herkes ile
Kimseye düşünme hile
Tanrı emreylemiş kula
İçinde kin tutan olma

Hasetten zinadan kaçın
Affedilmez sonra suçun
Bir olsun dışınla için
Ham sofuluk satan olma

Melüliye dikkat eyle
Var herkese hürmet eyle
Kâmillere hizmet eyle
Kamâlete atan olma

Gel gönlü dostuna ver sen bu canı
Neylersin dünyada şerefi şanı
Sil süpür içinde şüphe gümanı
Zehirler içini şişirir seni

Hiçe say geçici hayali düşü
Tek dostun sevgisi her şeyin başı
Yanarsa içinde aşkın ateşi
Kaynar Aşk kazanı taşırır seni

Bırak ikiliği karış birlere
Marifet yoluyla eriş erlere
Sakın yoldaş olma cahil körlere
Çıkarır yolundan şaşırır seni

Yorulmaz yollarda kâmile yoldaş
Sen ben yok arada hep eşit kardaş
O canlara uyar olursan sırdaş
Aşılmaz dağlardan aşırır seni

"Melûlim", dört kitap âdem şanına
Kulak verme aslâ yol düşmanına
Aldanma nefsinin kör şeytanına
Götürür çıkmaza düşürür seni

Senin abdalların semâa döner
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu
Cümle âlem sana tavafa iner
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

Arif olan senin evvelin bilür
Ol kelb rakib bu ma'nâdan ne bilür
Mağribden meşrikden duyası gelür
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

Dört kitabda ismin mevcud okunur
Otuz altı bin can sana bakınur
Hind'de Yemen'de gülbankın çekilür
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

Kudretinden bâtın topu şakıdı
"Entüm" derler bir âyet var hak idi
Şâh-ı Merdan kula himmet okudu
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

"Veli'm" eder kim okudu kim uttu
Doksan bin kelâmı ya kim hatmetti
Meyyitin yıkayub devesin yetti
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

Ol kırkların ceminde, Lâ ilâhe illâllah
Erenler meydanında, Lâ ilâhe illâllah

El çaldılar dest kefe, dediler cana safâ
Eriş Muhammed Mustafâ, Lâ ilâhe illâllah

İmam Hasan meydanda, Şah Hüseyin irfanda
İmam Zeynel zindanda, Lâ ilâhe illâllah

Mehmed Bâkır sultanı, İmam Ca'fer erkânı
Eriş gel kerem kânı, Lâ ilâhe illâllah

Mûsâ-yi Kâzım şakır, dâim der Hak'ka şükür
İmam Rızâ bun- okur, Lâ ilâhe illâllah

Takî Nakî renginden, Hasen-asker denginden
Mahdî Resûl cenginden, Lâ ilâhe illâllah

Kalmadı imamlar dengi, aşk mahabetten verdi
"Derviş Veli'nin" virdi, Lâ ilâhe illâllah

Bir Alevi ve Bektaşinin Erişmek İstediği Sıfat Ve Huyları - Bektaşilikte; Dört kapıyı idrak eden can, bilmeden o sırra erer, halk indinde saygınlık kazanmış ermiştir gözü ile bakılır. Bu şahıs iki alemde cömerttir. Gönülden cömerttir. Bektaşilerde "Cennetin kapısın cömertler açar" derler.

Bilgi sahibi ve yüreği temizdir. Bilgiliyi dost tutmalı derler. Bilgi sahibi olmayı da dilemelidirler. Bilgi sahibi olmak her Müslümanın harcıdır. İlk emir "Oku"dur. Yunus Emre de

"Okumak kendin bilmektir" der.

Bektaşilikte ermişlik ve o sırra erişmek bilgi yolu ile olur. "Eşektir bilgisiz kişi" sözü yerindedir. Bektaşilikte bilgisizlik bir ayıp, öğrenmemek iki ayıp sayılır. İnsana doğru yolu, kârı zararı, hayrı ve şerri tanıtan bilgidir. Nerede ahlâk ve lütuf varsa, ilim varsa bilgi oradadır. Bektaşinin bilgili olması, salâhını ve zühdünü artırır. Kadrini yüceltir. Tabiatını, huyunu itidale ulaştırmasına neden olur.

Bektaşi ikrar verir ve ermişlik noktasına vardığında kalp gözü ile otokontrol içindedir. Eğitimle canını ve gönlünü arıtır. Eline, diline ve beline sahip olur. Tarikatta Bektaşiler bu oluşmayı "Edeb" kelimesi ile açıklarlar. Eski yazıda "Elif, dal ve be" harfleri birleşince "EDB" diye okunur ve bunu Müslümanlıkta dinin esası olarak kabul ederler. Bu açıklama Batıniliğin ve Hurufiliğin etkisi ile tekkelere girmiştir.

Eğitim-öğretim (Terbiye) Bektaşinin kapısında kul olmalı ki o'nun yetiştirilmesiyle kendini her zaman diri tutsun. Terbiye, bilgisi ile kendini tamamlayınca, insanı fitne ve fesattan uzaklaştırır. Salah ve zühtle mücehhez hale getirir. Edeplerin en hayırlısı nefse ait olanıdır. Derse ait edepler de makbuldür. Edepli olmak için öğrenerek eğitilmek, yetişmek ve yetiştirmek ve istikbale yönelik bilgi çerağını yakarak çevresini aydınlatması gerekir. Çevresi yetişirse renklenir, güzelleşir, sevimli ve tatlı hale gelir. Mutlulukta da aranan budur. Manevi bakımdan haz duyar.

Ahlatı aşıladınız mı tatlanır ve nitelikli meyve verir. Eğitimden de kasıt budur. Bilgili kişi eğitildi mi kültürlü kişi olur. Bilgi bünyede özümlenir. Güzel alışkanlıklar haline gelir. Tekkelerdeki eğitimden amaç da budur.

Bektaşiler; Hz. Muhammed Tanrı terbiyesi ile yetişti, iki cihana da sahip oldu. Ali'yi de O yetiştirdi derler.

Bektaşilere göre insanın hayvandan farkı, terbiye ile yetiştirilmesidir. Adam olmayan terbiye ile adam olur.

Alevi-Bektaşiler Hangi Hallerde Düşkün Olurlar - Bektaşilikte aşırı içki içen makbul sayılmaz. Bu tarikatta gevşek-

liktir. Halbuki içki içenler veya içkiye düşkün olanlar kendilerini "Bektaşiyiz" gibi niteleyerek latife yolunu seçerler.

Zina eden veya şehvet düşkünü olanlar tarikattan uzaklaştırılır. Tarikatta bu tür insanları "düşkün" olarak tarikata ve diğer sosyal çalışmalarına almazlar.

Bektaşilerde gammazlık kötü olarak nitelendirilir. İkrarından dönüştür. Böyle kişilere rahmeti layık görmezler.

Bu tarikatta münafıklık da verdiği söze aykırı, terbiye dışı bir davranış olarak görülür. Özünü insanlıktan uzaklaştırdığından Tanrının hışmına uğrayacağı inancı vardır.

Ululanmak, büyüklük taslamak da Bektaşiler arasında makbul sayılmaz. Benlik şeytanlıktır denir. Bektaşi tarikatına giren şahıs bütün cismani yapısını kapı dışında bırakır. Benlikten uzak, alçak gönüllü olarak o topluma girer. Şairlerin "Ayak turabı, hak-i payı, fakir, miskin" deyimleri, alçak gönüllü olmanın işaretidir. Yunus emre'nin bu tür deyimleri kullanması karşısında o'nun kimliğini belirlemeye çalışan araştırıcılar O'nu cahil okur yazar olmayan bir kimse olarak değerlendirmişlerdir. "Fazla tevazu göstörmeyin sahi zannederler" sözünü doğrulamaktadır. Halbuki; Yunus ayet ve hadisleri şiirleştirerek ifade etmiştir. Tanrı ile kul arasına da kimseyi sokmamıştır. Bir Bektaşi şairi:

"Bizde kibir yoktur, kibriya vardır
Biz her ne bulduksa fakr sıfatla bulduk"

diye ne güzel ifade etmiştir.

Bektaşilerde haset sahibi de makbul sayılmaz. Bu istenmeyen kişi kendini yer ve bitirir. Tavırlarından dolayı da kimseden fayda göremez. Kin tutanları da aynı nitelikte görürler.

Yalancılık da ikrardan dönüştür. Arif kişi yalan söylemez. Doğruluk Tanrı sıfatlarındandır.

Sözünde durmayan kişileri Bektaşiler şöyle nitelendirirler. "Yapraklanır ancak, meyve vermez" derler. Sözü doğru olan hürdür. "Tanrı da vaadinden dönmez" derler.

Hainlik diyaneti terktir. Tarikat dışı bir davranıştır. ikrar-

dan dönüştür. Emanete ihanet daha büyük suçtur.

Bektaşiler şehveti ateşe benzetirler. "Mahreme" yan gözle bakmak, bilerek isteyerek mahrem olana bakma aynı nitelikte tarikatta terbiyesizlik sayılır.

Kendi ayıbını bırakıp başkasında ayıp aramak da büyük kusurdur. Kendi ayıbını görene ne mutlu derler.

Başlangıçta açıklarken Bektaşilikte cömertlik esastır, demiştik. Nekes kişi himmet sahibi olamaz, cennet de o kişiye uzaktır diye inanırlar.

Bektaşilere göre koğda-gıybette bulunmak, dostunun yüzüne başka arkasından başka konuşmak makbul değildir. Bektaşilere göre akılsız kişi koğ ve gıybet ettikçe kardeşinin etini yermiş derler.

Bühtan da kötü niteliklerden sayılır. İftira etmek, işlemediği suçu isnat etmek çok günahtır. Tarikatta edep erkân derken bu niteliklileri içlerine almazlar. Tarikata girmeden önce bir yıl muhip olarak denenir. Müsahipler aracılığı ile olumlu karşılanırsa tarikata alınırlar.

Hırsızlık da büyük suçlardan sayılır. Dede efendi ikrar veren talibe "elinle koymadığın şeyi alma, gördüğünü ört, görmediğini söyleme" diye nasihatta bulunurlar.

Sonuç olarak: Bektaşilere göre adam olmak istiyorsan: "Adamlık et, adamlık et, adamlık et, kötülükten sakın, cömertliği sanat edin, kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma" derler.

Hz. Ali'ye ait olduğu iddia edilen güzel sözler:

1- İnsanı vaktinden önce yıpratan, tembelliktir.

2- Sana kötülük edenlerin çokluğu ile iftihar et ki, o kadar insana iyilik etmişsin.

3- Nefsin insana yaptığı düşmanlığı kimse yapmaz.

4- Zaman kendilerine uymazsa, zamana kendilerini uyduranlar en akıllı kimselerdir.

5- Çocuklarınızı geleceğe yönelik yetiştiriniz.

Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu iddia edilen güzel sözler:

1- Ara bul, araştırma açık bir sınavdır.
2- Marifet ehlinin ilk makamı "edeptir."
3- Eline, diline ve beline sahip ol.
4- Nefsine ağır geleni kimseye tatbik etme.
5- Murada ermek sabır işidir. İncinsen de incitme.
6- Arif hem arıdır, hem de arıtıcıdır.
7- Her ne ararsan kendinde ara.
8- İnsanın cemâli sözünün güzelliğidir.
9- Ayrım yapmayınız ve hiçbir milleti küçümsemeyiniz ve ayıplamayınız.
10- İlimden gitmeyen yolun sonu karanlıktır. Düşünce karanlığına ışık tutanlara ne mutlu.
11- Düşmanınızın dahi insan olduğunu unutma.
12- Aklına, hissine, bedenine ve iradene hakim ol.
13- Nebiler ve veliler insanlığa Tanrının hediyesidir.

Abdal Musa'ya ait olduğu beyan edilen güzel sözler ve nasihatlar:

1- Mümin ol,
2- Ahde vefa et,
3- Musibete sabret.
4- Sözü düşün sonra söyle.
5- İbadete ve malına güvenme.
6- Yalan söyleme.
7- Hak divanından ayrılma.
8- Bilmediğin kimseye yâr olma.
9- Vaktini zayi etme.
10- Kimsenin uğradığı kötü duruma gülme.
11- Kendinden ulu kimse ile mücadele etme.
12- Dünya için gönlünü mahzun etme.
13- Mevki sahibi kimseye yüz suyu dökme.
14- Her bulunduğun hale şükreyle.
15- Elden gelirse yalnız nimet yeme.

16- Kendine ziynet verme, gönlüne ziynet ver.

Kaygusuz Abdal'dan nasihatlar ve güzel sözler:

1- Ayıp görürsen ört.
2- Aşk muhabbetten doğar.
3- Alimlere muhalefet etme.
4- Hakkı görmek istersen özünü gör.
5- Her şey sensin varlığından haberdar ol.
6- Allah'ı arıyorsan sahraya gitme.
7- Bilgili ol ve sır saklamasını bil.
8- Gururlu ve kibirli olma.
9- Bütün taşlara mücevher denilmez.
10- Kendi ilminden söz etme.
11- Arif ol ve nasihata kulak ver.
12- Başındaki bir kıl dahi amaçsız yaratılmamıştır.
13- Eğer insanlık hakikatını biliyorsan var olduğun sürece onu araştır.
14- Enbiya ve evliyanın huyunu kendine örnek al.
15- Aşık ol ki özü Muhammed, huyu Ali gibi ola.
16- Sen meleklerin secde ettiğisin.
17- Sen cümle eşyanın aynasısın.

Amatörce hazırlanmış, çalıp söylenebilecek ve semah dönülebilecek bir nefes.

(Çalıp söyleyene aşk ola) Kutluay Erdoğan'dan

Yaradanım Yüce Allah
Şefaatım Resulullah
Yeseviden icazetim
Köseviden rehberim var
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkâr Hacı Bektaş Velim

Sofram, tâcım, şalvarımla
Ali'den kalma kuşağımla
Güvercin donunda geldim
Anadolu diyarına

(Nakarat)

Kartal, doğan şahinlerle
Karşıladı Erenlerim
Alperenim ermişlerim
Tahta kılıçlı dervişlerim
Horasandan gelmişlerim
(Nakarat)

Anadolum Anadolum
Karahöyük oldu yolum
Kadıncık Anam, Kutlu Meleğim
Fatma Nuriyem Ulu Analarım
(Nakarat)

Sırrın verdi Kutlu Meleğe
Senden medet senden müğret
Hünkâr sırrın açıkladı
Yurdun bekçisi senden deyu
(Nakarat)

Anadolu'ya Kaymakam
Oldu ekber evladın
Mürsel Balim, Resul Balim
Yol evladı, bel evladı
(Nakarat)

Belden geldi, yoldan geldi
Fesadı toplumu böldü
Muhabbetin nasib aldı
Benlik güden dâr'da kaldı
(Nakarat)

Balım Sultan geldi il'e
Töre koydu ele güne
Bektaşilik oldu ayan
Türkçe yazdı her okuyan
(Nakarat)

Sırrı idi "Cumhuriyet"

Töresince ilkeleri
Eline, diline, beline dedi
Ruhsat verdi Hünkâr O'na
(Nakarat)

Türkiyem elim (İl'im) dedi
Türkçemdir dilim dedi
Milletimdir belim dedi
Sahip oldu "Edeb"iyle
(Nakarat)

Atatürkle başlatıldı.
İnkılâbı yaşatıldı
Işık tuttu Hünkâr O'na
Ebedi payidar kalacak dedi
(Nakarat)

"Kutlu" söyler bu sözleri
Yol Muhammed Ali'nindir
Üçler yediler kırklar dedi.
Hak Muhammed Ali'nindir
(Nakarat)

BİBLİYOGRAFYA

ALTINAY, Ahmet Refik; Anadolu'da Türk Aşiretleri, İstanbul-1930.

Ahmet Cemâleddin Çelebi: Bektaşi Sırrı Nam Risaleye Müdafaa, Musahhihi: Rıza Lütfi. Manzume-i Efkâr Matbaası, İstanbul-1328 (1910).

Ahmet Eflakî: Menakıb'ül Arifin, Tahsin Yazıcı çevirisi, Cilt 2, M. Eğitim Basımevi, İstanbul-1953.

Ahmet Rıfat: (Es-Seyyid) Miratü'l-Makasid fi Defi'il-Mefasid. İbrahim Eendi Matbaası, İstanbul-1295 (1876).

AKDAĞ, Prof. Dr. Mustafa; Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, 2 Cilt, Celm Yayınları, İstanbul-1974.

AKDAĞ, Prof. Dr. Mustafa; Türkiye'nin Dirlik ve Düzenlik Tarihi, Bilgi Yayınları, Ankara-1975.

ARSEL, Prof. Dr. İlhan; Arap Milliyetçiliği ve Türkler, Remzi Kitabevi, İstanbul-1977.

ATALAY, Besim; Bektaşilik ve Edebiyatı, Matbaa-ı Amire, İstanbul-1924. (İlk baskı)

ATALAY, Besim; Bektaşilik ve Edebiyatı, Osmanlıcadan çeviren: Vedat Atila, Ant Yayınları, İstanbul-1991. (İkinci baskı)

ATALAY, Besim; Kur'an Tercümesi, Doğan Kardeş Matbaacılık, İkinci baskı, İstanbul-1965.

AŞIKPAŞAOĞLU Tarihi. Hzl. A. Nihâl Atsız, Sevinç Matbaası, Ankara-1985.

Atsız, Nihâl; Ordünaryus'un Fahiş Yanlışlıkları, (Risale), Küçük Aydın Matbaası, İstanbul-1961.

BARDAKÇI, Cemâl; Kızılbaşlık Nedir? Türkiye Matbaası, İstanbul-1945.

BARTHOLT, Prof. Dr. W.; İslâm Medeniyeti Tarihi, M. Fuat Köprülü'nün ilaveleri ile, T. Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1963.

BUYRUK (İmam Ca'fer Buyruğu), Derleyen Sefer Aytekin, Emek Mat. Ankara-1958.

DİERL, Anton Jozef; Anadolu Aleviliği (Çeviri: Fahrettin Yiğit), Ant Yayınları, İstanbul-1991.

ERDOĞAN, Fahrettin; Türk Ellerinde Hatıralarım, Yeni Matbaa, Ankara-1954.

ERGİN, Dr. Muharrem; Dede Korkut Kitabı, T. Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1958.

ERÖZ, Doç. Dr. Mehmet; Türkiye'de Alevilik, Bektaşilik, İstanbul-1977.

ERGUN, Sadettin Nüzhet; Bektaşi Şairleri, Devlet Matbaası, İstanbul-1930.

ERGUN, Sadettin Nüzhet; Bektaşi Şairleri ve Nefesleri, (Bektaşi Edebiyatı Antolojisi), Maarif Kütüphanesi Yayınları, İki Cilt, İstanbul-1955.

ERGUN, Sadettin Nüzhet; Bektaşi-Kızılbaş Alevi Şairler, Cilt III., Maarif Kütüphanesi Yayınları, İstanbul-1957.

EYUPOĞLU, Sabahattin; Yunus Emre, Cem Yayınları, İstanbul-1977.

EYUPOĞLU, Sabahattin; Pir Sultan Abdal, Cem Yayınları, İstanbul-1977.

FIRAT, Mehmet Şerif; Doğu İlleri ve Varto Tarihi, M. Eğitim Basımevi, Ankara-1961.

FUZULÎ: Erenlerin Bahçesi (Servet Beyoğlu Tercümesi) (Hadikatus'süeda), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-1991.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî; Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin, Eti Yayınları, 1966.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî; Alevi-Bektaşi Nefesleri, Yükselen Mat. İstanbul-1953.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî; Oniki İmam, Der Yayınları, İstanbul-1979.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî; Boratav, Pertev Naili; Pir Sultan Abdal, D.T.C.F. Yayınları, Ankara-1943.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî; Yunus Emre ve Tasavvuf, İstanbul-1961.

Hacı Bektaş Veli: Makalât: Neşreden Sefer Aytekin, Emek Matbaası, Ankara-1954.

Hacı Bektaş Veli: Bildiriler, Denemeler, Açıkoturum, Ankara-1977. Hacıbektaş Turizm Derneği Yayını-Yeni Sanat Matbaası.

Hoca Amet Yesevî: Divan-ı Hikmetten Seçmeler, Prof. Kemâl Eraslan Çevirisi, Kültür B. Yayınları, Ankara-1983.

Hoca İshak Efendi: Kâşfü'l Esrar ve Dâfi'ül-Eşrar.

İslâm Ansiklopedisi: Alevi, Bektaşi ve Kızılbaşlık maddeleri, M. Eğitim Basımevi, Cilt: I, II, III.

İNAN, Abdülkadir; Tarihde ve Bugün Şamanizm, T.T. Kurumu Yayını, Ankara-1954.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri; Nur Baba, Eren Matbaası, İstanbul-1977.

KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuat; Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Bşkl. Yayınları, Ankara-1966.

KÖPRÜLÜ, Pr. Dr. M. Fuat; Anadolu'nun Yerli Kaynakları, Belleten, Cilt 7, Sayı: 26, 27, 28. T.T. Kurumu Yayınları, Ankara-1943.

KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuat; Osmanlı Devletinin Kuruluşu, T.T. Kurumu Y. Ankara-1959.

KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuat; Anadolu'da İslâmiyet, (Makaleler),

Cilt 2.

Mevlana Celaleddin Rumî: Divan-ı Kebirden Seçme Şiirler, M. Baharî Beytur çevirisi, M. E. B. Yayınları, Cilt 1, 2, 3. İstanbul-1965.

Meydan Laarousse: Alevilik, Bektaşilik maddeleri.

Necip Asım: Bektaşî İlmihâli, Kanaat Kitabevi, Dersaadet-1927.

Niizam'ül Mülk: Siyasetname, Nurettin Bayburtlugil tercümesi, Dergâh Yayınları, İstanbul-1981.

NOYAN, Doç. Dr. Bedri; Bektaşilik, Alevilik Nedir?, Doğuş Matb., Ankara-1985.

OYTAN, M. Tevfik; Bektaşiliğin İç Yüzü, Maarif Kütüphanesi Y. İstanbul-1962.

ÖGEL, Prof. Dr. Bahattin; Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür B. Y. 9 Cilt. Ankara-1991.

ÖZBEY, Cemâl; Sadık Baba Hayatı ve Deyişler, Emek Mat. Ankara-1957.

ÖZTELLİ, Cahit; Bektaşi Gülleri, Milliyet Yayınları, İstanbul-1973.

ÖZTÜRK, Prof. Dr. Mürsel; Hacı Bektaş Veli ve Çevresinde Oluşan Kültür Değerleri ve Bibliyografya, Kültür B. Y. Ankara-1991.

Şeyh Bedreddin: Varidat, Dr. Cengiz Ketene çevirisi, Kültür Bak. Y. Ankara-1990.

ŞAPOLYO, Enver Behnan: Mezher ve Tarikatlar Tarihi, Türkiye Yayınları, Türkiye Yayınevi, İstanbul-1964.

SENA, Cemil; Hz. Muhammed'in Felsefesi, Remzi Kitabevi, İst.-1975.

SOKO, Ziya Şakir; Mezhepler Tarihi ve Şah İsmail, Şiilik, Sünnîlik, Bektaşilik, Alevîlik, Kızılbaşlık. İst. Maarif Kütüphanesi, İst.-1944.

SÜMER, Prof. Dr. Faruk; Oğuzlar (Türkmenler),. A. Ün. D.T.C.F Yayınları, Ank.-1972.

TOGAN, Prof. Dr. Z. Velidi; Umimi Türk Tarihine Giriş, Akagündüz Mat. İst.-1946.

ULUSOY, Celalettin; Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşi Yolu, Akademi Matbaası, Ankara-1986.

UZUNÇARŞILI, Prof. Dr. İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, Cilt: 1, 2, 3. T. T. Kurumu Y. Ankara-1947, 1952.

Yunus Emre: Yunus Emre, Risalât al-Nushiyya ve Divan, Abdülbâkî Gölpınarlı, Önsöz, Lügat, Açıklama ve düzenlemesiyle, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği yayını, Sulhi Garan Mat. İst.-1965.